

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Гуманітарно-педагогічний факультет

УДК 327=222.5

ПОГОДЖЕНО

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

В.о. завідувача кафедри міжнародних
відносин і суспільних наук

_____ Савицька І.М.
«__» _____ 2024 р.

_____ Хвіст В.О.
«__» _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

**Курдська проблема у сучасних міжнародних
відносинах**

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Орієнтація
освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої програми канд. політ. наук, доцент _____ Кравченко Н.Б.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи д-р політ. наук, доцент _____ Гольцов А.Г.

Виконав _____ Трохимович О.В.

КИЇВ – 2024

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**в.о. завідувача кафедри міжнародних відносин
і суспільних наук**

_____ Хвіст В.О.

«_____» _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

**ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ
Трохимович Олександр Володимирович**

Спеціальність **291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»**

Освітня програма **«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»**

Орієнтація освітньої програми **освітньо-професійна**

Тема магістерської роботи: **«Курдська проблема у сучасних міжнародних відносинах»**

затверджена наказом ректора НУБіП України від

27.10.2023 р.

Термін подання завершеної роботи на кафедру

25.11.2024 р.

Вихідні дані до магістерської роботи:

- 1) наукові дослідження з питань етнополітичних конфліктів;
- 2) зарубіжні літературні джерела з проблеми дослідження;
- 3) міжнародно-правові акти і офіційні документи щодо прав етнічних меншин.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

- дослідити основні етапи історичного розвитку курдського питання з акцентом на ключових подіях, що вплинули на формування сучасної ситуації курдів у Туреччині, Іраку, Сирії та Ірані.
- визначити та проаналізувати чинники, які сприяють напруженості у відносинах між курдськими громадами та державами проживання, особливо з огляду на їх політичні та економічні інтереси
- оцінити роль зовнішніх гравців (США, ЄС, Росія) у формуванні підходів до врегулювання курдського питання та дослідити їхній вплив на геополітичну динаміку у Близькому Сході.
- проаналізувати сучасні міжнародно-правові механізми та інституційні засади, що застосовуються для мирного врегулювання курдської проблеми, і вивчити їх ефективність у захисті прав курдів.
- розкрити значення транснаціональної курдської ідентичності та вплив діаспори на підтримку курдських прагнень, включаючи вплив на міжнародну громадську думку та лобістські зусилля на світовій арені.

Дата видачі завдання

27.11.2023 р.

Керівник магістерської роботи

_____ Гольцов А.Г.

Завдання прийняв до виконання

_____ Трохимович О.В.

РЕФЕРАТ

**магістерської роботи
студента магістратури гуманітарно-педагогічного факультету
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»,
освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
Національного університету біоресурсів і природокористування України
Трохимовича Олександра Володимировича
на тему: «Курдська проблема у сучасних міжнародних відносинах»**

Магістерська робота на тему «Курдська проблема у сучасних міжнародних відносинах» досліджує складні політичні, історичні та соціокультурні аспекти курдського питання, що охоплює території Туреччини, Ірану, Іраку та Сирії. На основі історичного аналізу простежено основні етапи розвитку курдської проблеми, починаючи з Османської імперії та до сучасного періоду, коли активізувалася боротьба курдського населення за автономію та визнання. Особливу увагу приділено впливу національних політик цих держав, спрямованих на обмеження культурної та політичної ідентичності курдів, що призвело до ескалації конфліктів.

У роботі детально аналізуються фактори, що зумовили формування сучасної геополітичної ситуації, зокрема роль міжнародних акторів, таких як США, ЄС, Росія та інші, які мають стратегічний інтерес у регіоні. Висвітлюються механізми мирного врегулювання курдського питання, включаючи міжнародно-правові та інституційні підходи, які мають на меті стабілізацію та захист прав курдського населення. Окремо розглянуто вплив транснаціональних курдських мереж та діаспори на підтримку національних прагнень курдів у глобальному контексті.

Основний текст магістерської роботи викладено на 116 сторінках, у тому числі робота містить 102 використаних джерел. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. У першому розділі охарактеризовано основні теоретичні підходи до дослідження етнополітичних конфліктів, зокрема концепції автономії та національного самовизначення. Другий розділ присвячений історичним аспектам та особливостям внутрішньої політики Туреччини, Ірану, Іраку та Сирії щодо курдів. У третьому розділі розглянуто міжнародні політико-правові механізми, спрямовані на мирне врегулювання конфлікту та забезпечення стабільного співіснування у регіоні.

Ключові слова: Курдська проблема, етнополітичний конфлікт, міжнародні відносини, самовизначення, Туреччина, Іран, Ірак, Сирія, автономія, мирне врегулювання, транснаціональні актори.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ПАРАДИГМИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУРДСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ.....	14
1.1. Теоретичні та методологічні засади вивчення Курдської проблеми.....	14
1.2. Концепції та парадигми в академічному вивченні Курдської проблеми.....	20
Висновки до розділу 1.....	32
РОЗДІЛ 2 ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КУРДСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ, ЇЇ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ТУРЕЧЧИНИ, ІРАНУ, ІРАКУ ТА СИРІЇ.....	32
2.1. Історія виникнення Курдської проблеми.....	32
2.2. Курдське питання в контексті внутрішніх викликів Туреччини, Ірану, Іраку та Сирії.....	42
2.3. Транснаціональна політична діяльність курдських організацій.....	59
Висновки до розділу 2.....	77
РОЗДІЛ 3 ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗВ'ЯЗАННЯ КУРДСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ.....	79
3.1. Політичні та стратегічні мотивації ключових «гравців» у курдському конфлікті.....	79
3.2. Правові та інституційні засади у спробі вирішення курдського питання.....	97
3.3. Перспективи мирного співіснування в Курдистані.....	111
Висновки до розділу 3.....	126
ВИСНОВКИ.....	129
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	133

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- AANES — Автономна адміністрація Північної та Східної Сирії
- IKWSN — Міжнародна мережа курдських жіночих студій
- KGSN — Курдська мережа гендерних досліджень
- TEV-DEM — Рух за демократичне суспільство
- BCA — Вільна сирійська армія
- ДООНПКН — Декларація ООН про права корінних народів
- ДП — Демократична партія
- ДПК — Демократична партія Іранського Курдистану
- ДПК — Демократична партія Курдистану
- ЄКПЛ — Європейська конвенція з прав людини
- ЄСПЛ — Європейський суд з прав людини
- ЗЖС — Загони жіночої самооборони
- ЗНС — Загони народної самооборони
- ІДІЛ — Ісламська держава Іраку та Леванту
- КВІР — Корпус вартових ісламської революції
- КЛРД — Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації
- КППЛ — Конвенція про права політичних і громадянських свобод
- КПД — Конвенція про права дитини
- КРІ — Курдський регіон Іраку
- КРУ — Курдистанський регіональний Уряд
- КСДК — Коаліція сил демократичної Сирії
- КСП — Комуністична партія Сирії
- МПГПП — Міжнародний пакт про громадянські і політичні права
- МПЕСКП — Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права
- НДП — Народно-демократична партія
- ОБСЄ — Організація з безпеки і співробітництва в Європі
- ООН — Організація Об'єднаних Націй
- ПВЖК — Партія вільного життя Курдистану
- ПДС — Партія демократичного союзу

ПНР — Партія національного руху
ПСК — Патріотичний союз Курдистану
ПСР — Партія справедливості та розвитку
ПСС — Партія сирійських соціалістів
РНП — Республіканська народна партія
РПК — Робітнича партія Курдистану
СДС — Сирійські демократичні сили
СНА — Сирійська національна армія
СНС — Сирійські народні сили

ВСТУП

Курдська проблема є однією з найскладніших і найбільш заплутаних етнополітичних питань сучасності, охоплюючи глибокі історичні, політичні та соціокультурні аспекти. Вона поєднує в собі національні прагнення курдського народу, що проживає на території Туреччини, Ірану, Іраку та Сирії, з глобальними геополітичними інтересами, що підживлюють конфлікт у цьому регіоні. Протягом десятиліть курдський народ залишався одним із найбільших етносів без власної державності, що стало джерелом тривалих конфліктів, політичної маргіналізації та культурної асиміляції з боку країн, де вони проживають. Це питання має не лише регіональне, але й міжнародне значення, адже впливає на стабільність Близького Сходу, а також на політичні і економічні інтереси таких глобальних гравців, як США, ЄС, Росія та сусідні країни.

Сучасний етап розвитку курдської проблеми зумовлений складними політичними процесами в кожній із держав, що мають значну курдську діаспору. Турецька держава, зокрема, відома жорсткою політикою асиміляції, обмеженням культурної ідентичності курдів та постійною боротьбою з Робітничою партією Курдистану (РПК), яка вважається терористичною організацією як у Туреччині, так і за її межами. Ірак, навпаки, надав Курдському регіону обмежену автономію, проте напруженість між центральним урядом у Багдаді та регіональним урядом Курдистану залишається високою через контроль над природними ресурсами та політичний вплив. Сирія, охоплена громадянською війною, стала новим полем для курдської автономії у вигляді утворення Автономної адміністрації Північної та Східної Сирії, що викликало тривогу Туреччини та Ірану через зростання впливу курдів у регіоні. В Ірані, курди залишаються соціально та економічно маргіналізованими, а їхні національні прагнення жорстко придушуються з боку уряду, особливо у світлі внутрішньополітичної напруги.

Аналіз курдської проблеми вимагає врахування складної мережі транснаціональних впливів, історичних подій, політичних та соціокультурних факторів, які формували курдську ідентичність та місце цього народу в сучасних міжнародних відносинах. Геополітична значущість курдського питання

посилюється через важливу роль, яку грають регіони проживання курдів в енергетичній політиці, безпеці та міжнародних відносинах. Держави, в яких проживають курди, часто розглядають курдські рухи та організації не лише як загрозу національній безпеці, але й як важливий елемент у своїй геополітичній стратегії. Зокрема, Туреччина використовує військові дії на території Сирії та Іраку, щоб ослабити курдські організації та запобігти створенню єдиної курдської автономії, що могло б стати прикладом для курдів у самій Туреччині. Ірак, зі свого боку, намагається знайти баланс між співпрацею з Курдським регіональним урядом та збереженням контролю над природними ресурсами на півночі країни.

Актуальність роботи. Курдська проблема залишається однією з найбільш актуальних та складних етнополітичних проблем, що охоплює широкий спектр питань, від національної ідентичності до міжнародної безпеки. У світлі сучасних геополітичних змін, таких як зростаюча напруженість на Близькому Сході, конфлікти в Сирії та Іраку, активне втручання зовнішніх держав у справи регіону та зусилля курдських громад, спрямовані на досягнення автономії, курдське питання набуло нового значення в міжнародних відносинах. Важливість цієї теми обумовлена також її багатогранністю: курдське питання включає аспекти, що стосуються прав людини, боротьби за культурну самобутність та політичну автономію, а також має значний вплив на енергетичну безпеку та економічну стабільність у регіоні.

На сучасному етапі проблема курдів розглядається не лише як внутрішнє питання держав, в яких проживають курди, а й як частина глобального геополітичного порядку денного. Активна участь у вирішенні курдського питання таких держав, як США, Росія, Туреччина, Іран, Ірак та Сирія, створює складну мережу взаємозалежностей та конфліктів інтересів. Крім того, створення Автономної адміністрації Північної та Східної Сирії, підтримка курдських рухів з боку західних держав та стратегічне розташування курдських територій посилюють актуальність цього питання в контексті регіональної та міжнародної безпеки. Тому аналіз курдської проблеми є важливим для розуміння

сучасних міжнародних відносин та розробки ефективних стратегій мирного врегулювання конфліктів.

Ступінь дослідженості теми. Курдське питання активно вивчається в межах провідних наукових шкіл, зокрема у дослідженнях близькосхідних конфліктів та етнополітичних проблем. Значний внесок зробили дослідники Гарвардського університету, Лондонської школи економіки, Університету Сабанджи, Кембриджа, Оксфорда та німецьких університетів Гамбурга й Геттінгена. Фарід Ахмед і Майкл Гантер аналізували історичні аспекти курдського націоналізму та міжнародні договори, Фредерик Адамсон і Меліса Гюмюштекин висвітлювали мережеву структуру конфлікту і транснаціональні ідентичності, а Бахар Башер і Мурат Гюрс досліджували турецько-курдський конфлікт з фокусом на ідентичність та інтеграцію. Хаміт Бозарслан та Ченгіз Гюнес у «The Cambridge History of the Kurds» систематично описали історичні, політичні та культурні аспекти питання. Німецькі дослідники, як-от Міхаель Гюнтер, аналізували роль курдів у регіональних конфліктах, тоді як Йохан Йонгерден і Ділан Есмаелзаде детально розглядали курдське самоуправління в Іраку та Північній Сирії з акцентом на міжнародному праві та правах людини.

Українські вчені зробили внесок у дослідження курдського питання. Борділовська Олена Анатоліївна вивчала міжнародні відносини та регіональну безпеку Близького Сходу, зокрема курдське питання. Сінкевич Є.Г. та Попова С.М. спільно досліджували становище курдів у Туреччині, Ірані, Іраку та Сирії, аналізуючи сучасний стан курдського етносу. Голуб'як Н.Р. та Ямпольська О.В. розглядали курдське питання в контексті міжнародних відносин і етнополітичних конфліктів. Пашков В.М. і Пашкевич О.М. досліджували історичні та соціально-політичні аспекти курдського руху, а Філоненко О.В. аналізувала політичні процеси на Близькому Сході та роль курдів у регіональній політиці.

Метою дослідження є комплексне вивчення курдського питання як частини міжнародних відносин у контексті історичних, правових, політичних та геополітичних аспектів.

Для досягнення мети дослідження, необхідно вирішити такі **завдання**:

- провести аналіз теоретичних і методологічних основ дослідження курдської проблеми, включаючи розгляд концепцій автономії та національного самовизначення, а також парадигм у вивченні етнополітичних конфліктів;
- дослідити історичні передумови формування курдської проблеми та ключові події, які визначили сучасний стан курдів у Туреччині, Ірані, Іраку та Сирії;
- визначити особливості внутрішньополітичних викликів курдської проблеми, зокрема роль національних політик Туреччини, Ірану, Іраку та Сирії, які впливають на позицію курдів у цих державах;
- проаналізувати транснаціональні впливи та транскордонну динаміку курдського питання, включаючи вплив міжнародних акторів і роль діаспори у підтримці курдських прагнень;
- встановити політичні та стратегічні мотивації ключових гравців у курдському конфлікті, таких як США, Росія, ЄС та регіональні держави;
- проаналізувати правові та інституційні засади врегулювання курдського питання, оцінити ефективність міжнародно-правових механізмів та їхню роль у захисті прав курдів;
- розглянути перспективи мирного співіснування у Курдистані, включаючи можливості врегулювання конфлікту на основі співробітництва та моделі федералізму.

Об'єкт дослідження – курдська проблема як етнополітичне явище сучасних міжнародних відносин.

Предмет дослідження – виникнення, сучасний стан та шляхи врегулювання курдської проблеми у контексті міжнародних відносин.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети дослідження застосовано міждисциплінарний підхід, що інтегрує низку наукових методів. Історичний аналіз дозволяє простежити еволюцію курдського питання через ключові події та періоди, що вплинули на формування сучасної ситуації. Систематичний підхід забезпечує структуроване дослідження всіх аспектів

курдського питання, враховуючи як історичні, так і сучасні фактори. Метод аналізу міжнародно-правових норм застосовується для дослідження міжнародних договорів, таких як Севрський і Лозаннський, а також правових механізмів, що регулюють права етнічних меншин. Для співставлення політичних стратегій різних держав щодо курдської проблеми використано компаративний аналіз. Соціологічний підхід розкриває вплив культурних і етнічних чинників на формування ідентичності курдського народу, а геополітичний аналіз дає змогу оцінити транснаціональну динаміку конфлікту, включно з роллю зовнішніх акторів, таких як США, ЄС та регіональні держави.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному поєднанні різних підходів для вивчення курдського питання, що забезпечує його всебічний аналіз у контексті міжнародних відносин. У дослідженні набули подальшого розвитку теоретичні підходи до вивчення транснаціональних конфліктів, зокрема щодо ролі зовнішніх гравців та міжнародних інституцій у їх врегулюванні. Удосконалено методологічні засади аналізу курдського питання, що дозволяє врахувати його багатовимірний характер, включаючи історичний, правовий, політичний та соціокультурний аспекти. У дослідженні курдське питання висувається як концепція міждержавного конфлікту, що виходить за межі національних кордонів і має багатовимірний характер, де особливу увагу приділено можливостям його врегулювання через міжнародні правові механізми, які враховують інтереси як внутрішніх, так і зовнішніх учасників конфлікту.

Теоритичне значення отриманих результатів. Результати дослідження поглиблюють теоретичні основи вивчення етнополітичних конфліктів та їхнього впливу на міжнародні відносини, зокрема через інтеграцію історичних, політичних, соціокультурних та правових аспектів курдського питання. Дослідження сприяє розвитку теорій, що аналізують транснаціональну динаміку конфліктів, і уточнює роль зовнішніх акторів у їхньому врегулюванні. У роботі розроблено теоретичну основу для вивчення міждержавних конфліктів через призму їхньої багаторівневої взаємодії — внутрішньодержавної, регіональної та

глобальної, що сприяє більш глибокому розумінню того, як локальні конфлікти перетворюються на транснаціональні проблеми, що залучають міжнародних акторів і впливають на глобальну безпеку. Дослідження також робить внесок у розвиток теорій міжнародного права, зокрема в аспектах врегулювання етнополітичних конфліктів. Акцент зроблено на аналізі міжнародно-правових механізмів, що дозволяє переосмислити їхню ефективність у захисті прав етнічних меншин і стабілізації конфліктних регіонів. Отримані результати сприяють розвитку концептуальних підходів до вивчення транснаціональних конфліктів, зокрема шляхом адаптації існуючих теоретичних моделей до багатовимірної природи сучасних етнополітичних проблем.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали дослідження можуть стати основою для розробки рекомендацій щодо мирного врегулювання курдської проблеми, які можуть стати основою для діяльності міжнародних організацій (наприклад, ООН, ОБСЄ) та урядів країн, залучених до процесу стабілізації на Близькому Сході. Зокрема, результати дослідження можуть сприяти створенню механізмів захисту прав курдського населення в межах міжнародного права та адаптації цих механізмів до регіональних особливостей. Отримані висновки можуть бути використані Міністерством закордонних справ України та іншими державними органами для формування зовнішньополітичної стратегії України щодо Близького Сходу, орієнтованої на підтримку стабільності, забезпечення прав етнічних меншин і дотримання міжнародно-правових норм.

У сфері освіти матеріали роботи можуть інтегруватися в навчальні курси для закладів вищої освіти, зокрема дисциплін «Міжнародні відносини», «Конфліктологія», «Міжнародне право» та «Геополітика». Використання матеріалів сприятиме кращому розумінню студентами транснаціональних конфліктів, зокрема курдського питання, та їхнього впливу на міжнародну безпеку.

Апробація та публікація результатів дослідження. Основні ідеї та положення магістерського дослідження було представлено на XVIII

Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Актуальні проблеми зовнішньої політики України» (Чернівці, 8 листопада 2024 р.) та опубліковано в матеріалах конференції: Трохимович О. Вірогідні шляхи вирішення курдської проблеми // Актуальні проблеми зовнішньої політики України. Матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2024. С. 87–88

Робота присвячена аналізу основних підходів до вирішення тривалого конфлікту навколо курдського питання. Починаючи з історичних передумов проблеми, описані формування курдської ідентичності та територіальні претензії, що зумовили ескалацію. Значна увага приділена аналізу регіональних конфліктів, зокрема ситуації в Сирії та Іраку, які впливають на позицію Туреччини та Ірану. У роботі також розглянуто перспективи міжнародного втручання та внутрішньополітичних реформ як можливих шляхів до стабілізації. Робота займає 2 сторінки. Список використаної літератури містить 5 джерел.

Структура роботи. Дослідження складається із вступу, трьох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків, списку використаних джерел що налічує 102 зарубіжних найменування. Загальний обсяг роботи складає 141 сторінку.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ПАРАДИГМИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУРДСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ

1.1. Теоретичні та методологічні засади вивчення Курдської проблеми

Дослідження Курдської проблеми, суспільства та ідентичності виявляють значні складнощі, особливо з огляду на політизований контекст Близького Сходу. Курдські дослідження часто стикаються з методологічними проблемами, частково через історичне нехтування адекватним розглядом емпіричних і теоретичних рамок. Курдська ідентичність, сформована унікальною племінною, релігійною та політичною приналежністю, ускладнюється накладанням імперіалістичних, економічних та міжетнічних конфліктів [73, с. 1].

Курдські дослідження розвивалися в складних політичних та ідеологічних умовах, зокрема, під впливом обмежень у турецьких академічних колах, де курдська ідентичність та пов'язані з нею питання історично ігнорувалися або заперечувалися. Спочатку знання про курдів з'явилися за межами офіційних академічних кіл, їх продукували активісти та неакадеміки, і вони були тісно пов'язані з державними наративами, які поляризували курдську ідентичність навколо питань націоналізму та державного контролю [82, с. 1].

Розвиток курдських студій можна розглядати поетапно, починаючи з орієнталістських засад, які зображували курдську ідентичність як позачасову і культурно унікальну. Ранні роботи російських і європейських сходознавців, таких як Василь Нікітін, використовували термін «Курдологія», який часто використовували у сходознавстві як постійний імперіалістичний засіб у руках західних колонізаторів. Курдська діаспора в Європі, однак, відіграла значну роль, привласнивши ці погляди і просуваючи курдський наратив, який протистояв позиції турецької держави, що була ведуча у придушуванні вираження курдської ідентичності [82, с. 3].

На відміну від інших націоналістичних рухів в Османській імперії, курдська політична мобілізація розвинулася пізніше і часто очолюється маргіналізованою елітою, яка прагне автономії. Це викликало підвищений

науковий інтерес до курдського питання, особливо через призму їхнього геополітичного та історичного значення в регіоні. Однак у цій галузі існує методологічна прогалина, оскільки фундаментальним працям із соціальних наук часто бракує практичних рекомендацій щодо спостереження та категоризації явищ у курдських громадах [73, с. 2].

Польові дослідження в курдських студіях за своєю суттю є складними. Збір емпіричних даних, особливо з таких чутливих питань, як політичне насильство та соціальні звичаї, вимагає нюансованих підходів, таких як напівструктуровані інтерв'ю та спостереження за учасниками, щоб уникнути упередженості. Політизований характер курдської тематики - від націоналістичних рухів до динаміки соціальних класів - вимагає критичного розгляду ролі дослідника і використання індуктивних і дедуктивних міркувань, адаптуючи теоретичні рамки, засновані на польових спостереженнях [73, с. 3].

Вирішуючи ці унікальні завдання, курдські студії також стикаються з орієнталістськими упередженнями і державними наративами, які впливають на науку, часто зображуючи боротьбу курдів крізь призму західних і націоналістичних інтересів. Такі упередження підкріплюються зображеннями у ЗМІ і можуть затушовувати складність курдської ідентичності та конфлікту. Таким чином, дослідження в цій галузі виграють від критичного, рефлексивного підходу, який поважає курдські соціальні, культурні та історичні нюанси, не нав'язуючи зовнішні рамки [73, с. 13].

Подолання цих методологічних і теоретичних викликів вимагає ретельного балансу між емпіричними даними і теоретичним розумінням. Курдські дослідження виграють від індуктивних міркувань, коли теорія будується на основі спостережень, а також від дедуктивних підходів, які пристосовують теоретичні рамки до реальних складнощів, що спостерігаються на місцях. Така гнучкість особливо важлива при вивченні політично чутливих питань, таких як курдський націоналізм або соціальна мобілізація. Тенденція покладатися на заздалегідь визначені теорії, не адаптуючи їх до курдського контексту, може призвести до розриву між теорією і фактами, що робить

важливим для дослідників залишатися критично обізнаними про те, як теорії застосовуються [73, с. 15].

До 1960-х років курдські дослідження набули виразно політичного характеру, аналізуючи боротьбу курдів у контексті міжнародних конфліктів, зокрема іраксько-іранської війни та воєн у Перській затоці. Курдський активізм дедалі частіше розглядався як питання «національного визволення», що узгоджувалося з глобальними антиколоніальними рухами і резонувало з лівою європейською аудиторією. Це політизоване формулювання було посилене курдськими діаспорними громадами, які об'єднали академічні та активістські зусилля, створивши науковий підхід, що позиціонує курдську ідентичність як частину ширшої соціально-політичної боротьби [82, с. 5].

Останніми роками курдські дослідження взяли на озброєння порівняльну та міждисциплінарну методологію, вийшовши за межі есенціалістського та орієнталістського коріння. Такі вчені, як Хаміт Бозарслан, застосовують порівняльний аналіз, який визнає регіональний і транснаціональний характер курдської ідентичності та політичної дії. У цьому підході курдів розглядають не лише як національну меншину в межах державних кордонів, а як частину транскордонної динаміки, яка впливає на регіональну геополітику. Сучасні дослідження кидають виклик усталеним уявленням про курдську ідентичність, зосереджуючись на соціальних і політичних процесах, які формують курдськість, і використовуючи конструктивістські рамки замість статичних етнічних категорій [82, с. 8].

Цей сучасний підхід у курдських дослідженнях заохочує до глибшого розуміння курдського досвіду в різних геополітичних та історичних контекстах, наголошуючи на рефлексивності та деконструкції жорстких концепцій ідентичності. Критично розглядаючи взаємодію знань, ідеології та влади, курдські студії продовжують розвиватися за межами усталених наративів, прагнучи до нюансованого розуміння курдського питання.

Курдські студії переживають трансформаційні зміни, оскільки науковці все частіше розглядають Курдистан у рамках концепцій колоніальності та

деколоніальної думки. Такі питання, як «Чи є Курдистан колонією?» і «Хто говорить від імені курдів?» підкреслюють зсув у бік вивчення курдської історії та ідентичності через деколоніальну призму, спричинений глобальною академічною тенденцією до розгляду колоніальної спадщини. Цей поворот до деколоніальності відбувається попри обмежену інституційну підтримку курдських студій та постійні військові та політичні репресії з боку держав, що контролюють курдські території [65, с. 655].

Концепція колоніальності Анібала Кіхано, яка критикує постійний вплив колоніальної влади за межами формальної колонізації, пропонує рамки для розуміння курдських умов. Хоча ця концепція бере свій початок з європейського колоніалізму в Америці, вона перегукується з досвідом курдів, які зазнали нав'язаного державою стирання та асиміляції в Туреччині, Сирії, Іраку та Ірані [65, с. 656]. На відміну від постколоніальної Латинської Америки, Курдистан залишається під прямим військовим і культурним контролем, де державна політика систематично придушує курдську ідентичність за допомогою таких тактик, як переміщення, культурна асиміляція та інституційна дискримінація.

Зусилля турецької держави, спрямовані на стирання курдської ідентичності через заперечення та ревізійні наративи, прикладом яких є такі ідеології, як «Теза про турецьку історію» та «Теорія мови сонця», ілюструють процес, подібний до європейських колоніальних стратегій. Курди зображуються як відсталі або племінні, що виправдовує політику асиміляції, яка заперечує курдську мову, культуру та етнічну ідентичність. Паралельні процеси придушення ідентичності відбувалися в Ірані, де і шахський режим, і Ісламська Республіка намагалися інтегрувати курдів у цілісну перську ідентичність, криміналізуючи мови, відмінні від фарсі, і відкидаючи курдські соціально-політичні структури як примітивні [65, с. 657].

Деколоніальний зсув у курдських дослідженнях кидає виклик традиційним рамкам, заснованим на концепціях національної держави, таких як громадянство та права меншин. Концептуалізуючи Курдистан як колонізований простір, науковці шукають рішення поза межами моделі національної держави, натомість

використовуючи терміни, що вкорінені в деколоніальній та критичній расовій теорії. Такий підхід переосмислює курдські проблеми як такі, що є наслідком системного гноблення, а не економічної відсталості чи політики меншин.

Незважаючи на ці теоретичні досягнення, курдські студії стикаються з методологічними проблемами через фрагментовані політичні контексти, мовні бар'єри та обмеженість історичних досліджень. Порівняльні дослідження між курдськими регіонами є рідкісними, але вважаються вкрай важливими для розуміння нюансів колоніалізму, що по-різному впливають на кожну територію. Такі науковці, як Велі Ядиргі та Дастан Джасім, наголошують на важливості вивчення регіональних відмінностей у Курдистані - від економічного «де-розвитку» на пост-османських територіях до різних наративів курдських медіа, сформованих під впливом колоніальної суб'єктивності [65, с. 661].

Деколоніальний поворот у курдських студіях наголошує на рефлексивності: такі вчені, як Чоман Харді, інтегрують особисту позицію у вивчення курдської травми та переміщення, тоді як Машук Курт досліджує деколонізацію освіти через критичну педагогіку. Застосовуючи деколоніальну методологію, курдські студії прагнуть переосмислити себе поза традиційними рамками, передбачаючи сферу, яка не лише вивчає динаміку колоніальної влади, а й активно шукає альтернативні, емансипативні парадигми для самовизначення курдів [65, с. 662].

В Україні дослідження курдської проблеми представлені вкрай обмежено, і більшість доступних джерел складають російські публікації або мають значну російську джерельну базу. Така ситуація ускладнює створення незалежної наукової платформи для вивчення курдського питання, оскільки російські дослідження мають значний політичний контекст. Вони часто підпорядковуються ідеологічним настановам державної політики та відповідають політичним інтересам Росії, які, подібно до підходів турецької академії, зображують курдську проблему через призму національної безпеки та стратегічних інтересів, що впливає на об'єктивність їхніх висновків [9, с. 24]. Таким чином, наукова література з російськомовних джерел підпадає під

політичне забарвлення, що створює виклик для дослідників в Україні, які прагнуть уникати суб'єктивних трактувань і шукати об'єктивний аналіз. Це свідчить про необхідність розширення незалежних досліджень курдської проблеми, зокрема шляхом використання альтернативних міжнародних джерел, які можуть надати більш нейтральну і об'єктивну картину ситуації.

Таким чином, дослідження курдського питання як частини сучасних міжнародних відносин вимагає комплексного підходу, який враховує історичні, політичні, правові, соціальні та деколоніальні аспекти цієї багатовимірної проблеми. Курдська ідентичність та її формування проходили крізь впливи різних державних і міжнародних структур, а тому для об'єктивного і всебічного аналізу необхідно використовувати методи, які можуть висвітлити динаміку цих впливів. З огляду на різноманіття чинників, які вплинули на сучасний стан курдського народу, дослідження передбачає аналіз як внутрішніх, так і зовнішніх аспектів, що визначають місце курдів на політичній карті Близького Сходу та за його межами.

З огляду на історичний розвиток курдського питання у різних періодах — від епохи Османської імперії до сучасності, найкращим підходом є історичний аналіз, який дозволяє простежити ключові події та процеси, що сформували сучасний статус курдів у регіоні. Систематичний підхід забезпечує інтеграцію різних методологій, розглядаючи курдське питання як багатовимірне явище, що формується під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників. Для виявлення спільних і відмінних рис у політиках держав, таких як Туреччина, Іран, Ірак та Сирія, застосовано компаративний аналіз, що дозволяє зіставити стратегії цих країн стосовно курдського питання та оцінити вплив цих політик на розвиток курдської ідентичності. Через значний вплив міжнародних угод на статус курдів, таких як Севрський і Лозаннський договори, актуальним стає аналіз міжнародного права, який допомагає дослідити, як правові норми, закріплені міжнародними договорами, вплинули на автономію курдського населення і можливості для його політичного самовизначення. З урахуванням національних політик, спрямованих на обмеження курдської ідентичності в Туреччині, Ірані,

Іраку та Сирії, доцільним є політичний аналіз, який дозволяє оцінити політику урядів цих держав щодо курдів, розкрити репресивні стратегії, застосовані до курдської громади, і показати вплив цих заходів на формування курдської самоідентичності. Оскільки курдська ідентичність включає унікальну комбінацію релігійних, племінних і політичних елементів, необхідним є соціологічний підхід, який надає змогу глибше зрозуміти, як культурні та соціальні практики допомагають зберегти курдську самобутність, навіть за умов політично мотивованих обмежень. В умовах активного залучення міжнародних гравців, таких як США, Росія та ЄС, до регіональних процесів, важливим є геополітичний аналіз, який дозволяє простежити колоніальну динаміку проблеми, як інтереси зовнішніх держав впливають на перебіг курдського конфлікту, як вони можуть посилювати чи послаблювати позиції курдського народу та перетворювати це питання на інструмент міжнародної політики.

1.2. Концепції та парадигми в академічному вивченні Курдської проблеми

Парадигма в межах курдських студій розглядається як теоретична рамка, яка визначає основні підходи до аналізу етнополітичних конфліктів, соціальної динаміки та міжнародних відносин. Академічне вивчення курдської проблеми спирається на різноманітність парадигм та концепцій, що дозволяють розкрити її багатовимірний характер. Історичні та геополітичні чинники, а також вплив регіональних акторів, таких як Туреччина, Іран, Ірак та Сирія, відіграють центральну роль у формуванні курдських рухів. Поряд із соціокультурними факторами та питаннями прав людини, ці підходи висвітлюють прагнення курдів до самовизначення. Вчені використовують різні теоретичні рамки, включаючи транснаціональні й постколоніальні перспективи.

Зовсім недавно критичні та постколоніальні перспективи стали важливими парадигмами для вивчення курдського питання. Постколоніальна теорія критикує ставлення до курдів як з боку близькосхідних держав, так і з боку міжнародних акторів, часто розглядаючи курдське питання в колоніальному та

неоколоніальному контекстах. Такий аналіз показує, як історична несправедливість та іноземне втручання вплинули на курдські прагнення та сприйняття. Крім того, інтерсекційна лінза, включаючи гендерні дослідження, пропонує розуміння ролі жінок у курдських рухах, висвітлюючи перетин гендеру, етнічності та націоналізму у формуванні курдської ідентичності та активізму [65, с. 654]. Хаміт Бозарслан та Невін Фарук досліджували курдське питання через постколоніальну перспективу, аналізуючи вплив історичної несправедливості та неоколоніальних структур на сучасні прагнення курдів.

З точки зору реалізму, курдське питання виникає з фундаментальної боротьби за владу в анархічній міжнародній системі. Реалізм стверджує, що кожна держава, діючи в умовах самодопомоги, прагне максимізувати свою безпеку і владу, що часто призводить до конкуренції і конфліктів із сусідніми суб'єктами. Для Туреччини, Ірану, Іраку та Сирії курдська автономія є прямим викликом їхній територіальній цілісності, оскільки кожна з них побоюється, що незалежність курдів надихне подібні сепаратистські рухи серед їхніх меншин. Цей силовий підхід пояснює запеклу реакцію на просування курдів, наприклад, протидію Туреччини референдуму про незалежність, проведеному Курдистанським регіональним Урядом (КРУ) у 2017 році, та її військове вторгнення на північ Сирії для протидії впливу Партії демократичного союзу (ПДС), групи, пов'язаної з РПК. Для цих держав контроль над курдськими регіонами має важливе значення для збереження єдиної національної ідентичності та запобігання загрозам державному суверенітету [42, с. 2]. Майкл Гюнтер і Роберт Олсон у рамках реалістичної парадигми розглядали курдське питання як результат боротьби за владу в анархічній міжнародній системі, зосереджуючись на реакції держав-акторів на курдську автономію.

Лібералізм, навпаки, відкриває потенціал для дипломатії та відносин співпраці. Ліберальний підхід передбачає, що міжнародне співробітництво та інституційні реформи можуть пом'якшити конфліктний характер взаємодії між державами, припускаючи, що курдське питання може бути вирішене шляхом переговорів і спільних економічних інтересів. Ця перспектива допомагає

пояснити періоди економічного співробітництва між Туреччиною і КРУ, коли взаємна вигода - особливо в торгівлі та експорті нафти - спонукала Туреччину підтримувати автономію КРУ в обмеженому сенсі. Лібералізм також підкреслює коротку взаємодію Туреччини з сирійською курдською партією ПДС, коли турецькі офіційні особи брали участь у дискусіях з курдськими лідерами щодо безпеки та управління кордонами у 2013 році. Хоча ці дипломатичні зусилля врешті-решт зазнали невдачі, ліберальна концепція підкреслює, що взаємні інтереси іноді можуть переважати над міркуваннями безпеки, потенційно сприяючи стабільності через спільні економічні та політичні рамки [42, с. 3]. Генрі Баркі та Гарет Стансфілд, з позицій лібералізму, досліджували потенціал дипломатії та економічної співпраці як засобів вирішення курдського питання, акцентуючи увагу на можливостях інституційних реформ.

Конструктивізм заглиблюється у важливість ідентичності, соціального дискурсу і сприйняття у формуванні курдського питання. Конструктивістська теорія припускає, що поведінка держави є не лише реакцією на об'єктивні проблеми безпеки, але й формується під впливом суб'єктивних інтерпретацій і соціально сконструйованих ідентичностей. Курдська ідентичність, особливо в тому вигляді, в якому вона представлена в турецькому політичному дискурсі, піддавалася коливанням: спочатку президент Ердоган розглядав курдських лідерів як потенційних партнерів, які могли б допомогти інтегрувати курдське населення Туреччини і зменшити внутрішній повстанський рух. Однак, коли курдські лідери, такі як ПДС в Сирії та КРУ в Іраку, стали дедалі наполегливіше вимагати автономії, Туреччина почала розглядати їх як екзистенційну загрозу. Зміна підходу до курдської ідентичності в турецькій політиці призвела до її переосмислення: від потенційного союзника до ворога. Політичні наративи тепер подають прагнення курдів до самовизначення як загрозу турецькій єдності. Таким чином, конструктивістська перспектива пояснює нестабільний характер турецько-курдських відносин, сформований мінливими образами «друга» і «ворога» [42, с. 3]. Ченгіз Гюнес і Йохан Йонгерден, застосовуючи конструктивістський підхід, аналізували формування курдської ідентичності

через призму соціальних дискурсів та зміну сприйняття курдів у політичних наративах регіону.

Марксистський підхід пропонує ще один рівень, інтерпретуючи курдський конфлікт як такий, що має фундаментальне коріння в економічній експлуатації та класовій боротьбі. Згідно з цією точкою зору, курдські регіони систематично маргіналізуються, а потужні держави та економічні еліти контролюють цінні ресурси, позбавляючи курдське населення справедливих благ. Контроль КРУ над багатими на нафту районами Іраку вже давно є предметом суперечок, оскільки курдські лідери прагнуть економічної незалежності за рахунок експорту енергоносіїв, часто конфліктуючи з центральним урядом Іраку за контроль над ресурсами і розподіл доходів. Так само і в Туреччині економічно вбогі курдські регіони на південному сході залишаються недорозвиненими, з обмеженим доступом до інфраструктури та можливостей, що загострює економічні претензії та підживлює націоналістичні настрої. З марксистської точки зору, курдське питання відображає глибоко вкорінену економічну нерівність, де прагнення курдів до автономії є відповіддю на системне виключення та експлуатацію з боку домінуючих політичних та економічних сил [42, с. 4]. Ентоні Грін і Девід Макдовелл з марксистської перспективи досліджували економічну експлуатацію курдських регіонів, акцентуючи на нерівності у доступі до ресурсів і впливі класової боротьби на курдське питання.

Фемінізм пропонує критичний аналіз гендерної динаміки в курдській боротьбі, розглядаючи прагнення курдів до автономії не лише як національно-визвольний рух, а й як феміністичну революцію, що кидає виклик патріархальним нормам у регіоні. РПК та її відгалуження просувають гендерну рівність як центральний постулат своєї ідеології, сприяючи створенню унікальної соціально-політичної моделі в регіонах, керованих курдами. У сирійському Курдистані, наприклад, адміністрація Рожави закріпила права жінок на законодавчому рівні, включно із захистом від примусових шлюбів та правами на власність. Жіночі організації та ополчення, такі як Загони жіночої самооборони (ЗЖС), відіграють помітну роль як в управлінні, так і в обороні

курдських територій, проектуючи радикальне бачення гендерної рівності, яке різко контрастує з традиційною гендерною ієрархією в сусідніх державах. Такий феміністичний підхід стверджує, що боротьба курдів полягає у демонтажі репресивних структур не лише на національному рівні, але й у самому курдському суспільстві, узгоджуючи їхню боротьбу за незалежність із ширшими соціальними реформами, спрямованими на досягнення гендерної справедливості [42, с. 4]. Дільша Демірдаг і Меган Бодетті вивчали гендерний аспект курдського питання, акцентуючи увагу на ролі жінок у курдських рухах і трансформації традиційних гендерних норм у рамках автономного управління курдів.

Курдська мережа гендерних досліджень (KGSN), заснована у 2020 році, стала важливою віхою у створенні деколоніальних феміністичних знань, зосереджених на дослідженнях гендеру та сексуальності в курдському контексті. Вона виникла як інклюзивна платформа для обміну знаннями між активістами та науковцями, продовживши ініціативу [3, с. 256]. Міжнародної мережі курдських жіночих студій (IKWSN), створеної наприкінці 1990-х років, яка розпалася через проблеми з представництвом. Анонімна ініціатива 2020 року, спрямована на боротьбу із сексуальними домаганнями в курдських студіях, відновила заклик до створення безпечного простору, що стало основою для KGSN. Мережа проводить онлайн-події, семінари та читацькі групи, де курдські жінки та квір-дослідниці протистоять західноцентричним рамкам, опираючись на деколоніальні та корінні феміністичні теорії [3, с. 266].

Ця мережа має життєво важливе значення для посилення голосів курдів, які часто маргіналізуються в глобальному академічному середовищі, підтримки досліджень курдськими мовами та протистояння системним виключенням в академічному середовищі. Ініціативи KGSN, такі як серія «Зустріч з автором» та воркшопи з деколоніальних методів, створюють різноманітну інтелектуальну спільноту, яка виступає за інклюзивне, локально вкорінене виробництво знань про курдські гендерні питання [3, с. 275].

Нарешті, націоналістичні теорії дають уявлення про прагнення курдів до самовизначення, розглядаючи курдські прагнення як реакцію на політику

асиміляції та боротьбу за побудову згуртованої курдської ідентичності в умовах зовнішнього придушення. На відміну від усталених націоналізмів Туреччини, Ірану, Іраку та Сирії, курдський націоналізм є відносно недавнім явищем, сформованим опором проти примусової асиміляції та заперечення культурної ідентичності. У Туреччині, наприклад, державна політика колись називала курдів «гірськими турками», заперечуючи їхню етнічну самобутність, що посилювало вимоги курдів щодо визнання та автономії. Націоналістичні теорії ілюструють, як курдська ідентичність зміцнювалася у відповідь на цю політику виключення, оскільки курди прагнули утвердити свою історичну та культурну унікальність через політичну організацію та соціальну мобілізацію. Побудова курдської національної ідентичності відображає контрнарратив домінуючим державним ідеологіям, коли курди стверджують альтернативну ідентичність, яка кидає виклик легітимності централізованих, гомогенізуючих національних держав, що їх оточують [42, с. 7]. Іззат Юсуф та Мурад Текін у своїх дослідженнях націоналізму аналізували формування курдської національної ідентичності як контрреакцію на політику асиміляції, підкреслюючи боротьбу курдів за право на самовизначення.

Ці теоретичні перспективи, якщо їх розглядати разом, створюють всеосяжну основу для аналізу складного курдського питання. Кожна теорія проливає світло на різні аспекти боротьби курдів - від питань влади і безпеки до економічної нерівності, конструювання ідентичності, гендерної політики і націоналістичних прагнень. Розуміння курдського питання через ці лінзи висвітлює взаємодію конкуруючих інтересів, різноманітних ідентичностей і потенціал як для конфлікту, так і для співпраці, підкреслюючи необхідність нюансованих і багатогранних підходів до вирішення одного з найтриваліших конфліктів на Близькому Сході.

У перспективі вивчення курдської проблеми може виграти від міждисциплінарних підходів, які відкривають нові перспективи для курдських студій. Нові парадигми, такі як цифрова етнографія, дослідження миру і конфліктів та транснаціональна соціологія, пропонують цінні інструменти для

розуміння курдської ідентичності та прав у глобалізованому світі.

Критична етнографія в курдських студіях наголошує на спротиві домінуючим владним структурам, прагнучи створити знання, які кидають виклик укоріненим наративам. Ця галузь стикається з особливими викликами, оскільки дослідники стикаються з підвищеним націоналізмом, коли інакомислення трактується як зрада. Такі приклади, як демонізуюча риторика президента Туреччини Ердогана, який порівнює курдів з «гадюками», ілюструють сек'юритизацію, яка класифікує курдську ідентичність як загрозу державній єдності, що перешкоджає критичному дискурсу [73, с. 4].

У таких регіонах, як Туреччина та Сирія, авторитарні заходи обмежують свободу науковців, впливаючи на методологію. Етнографи працюють у політично заангажованому середовищі, часто анонімізуючи учасників, щоб захистити їх. Використання критичної етнографії дозволяє дослідникам ставити під сумнів нормалізовану динаміку влади, зосереджуючись на правах людини, расі, гендері та навколишньому середовищі. Такий підхід заохочує науковців інтегрувати різні академічні дисципліни, рефлексуючи при цьому над своєю позицією, усвідомлюючи, як їхні власні упередження можуть впливати на інтерпретації [73, с. 4].

Діаспорні курди пропонують життєво важливі перспективи, які часто обмежені в регіонах їхньої батьківщини. Курдські біженці та вигнанці використовують розповіді, музику та символічні жести для збереження культурної ідентичності. Етнографи документують цей досвід, даючи уявлення про мінливий і складний характер курдської ідентичності в умовах репресивної державної політики, яка намагається її придушити. На противагу цьому, діаспорні спільноти артикулюють курдську ідентичність більш вільно, використовуючи мистецтво та літературу для вираження історичної травми та прагнення до автономії [73, с. 6].

Етнографічні підходи тепер інтегрують теорію сек'юритизації, яка аналізує, як державні актори маркують політичні прагнення курдів як загрозу, що вимагає виняткових контрзаходів. У Туреччині, наприклад, державна

риторика виправдовує надзвичайні дії і називає політичну активність курдів тероризмом, відсуваючи на другий план демократичні норми. Критичні етнографи протистоять цій сек'юритизації, заохочуючи наратив, який поважає курдський досвід і прагнення до справедливості [73, с. 7].

Поєднання теорії сек'юритизації з критичною етнографією дозволяє дослідникам вивчати політизацію курдської ідентичності, пропонуючи курдським громадам платформу для альтернативної саморепрезентації. Зосереджуючись на емансипаційних наративах, науковці сприяють переосмисленню курдської історії, що кидає виклик нав'язаним стереотипам і дає можливість громадам переосмислити свою ідентичність у межах і поза межами своєї батьківщини [73, с. 9]. Серед прикладів учених, які застосовували етнографічний підхід до вивчення курдського питання, є Мартін ван Брюнессен і Андреа Фішер-Тахір.

На протилежній стороні дискурсу турецька наука історично узгоджувалася з державною ідеологією, яка заперечувала курдську ідентичність, сповідуючи наукову об'єктивність і мир. Спочатку Туреччина прямо заперечувала існування курдів, і ця позиція дещо змінилася в 1990-х роках, коли стало можливим визнання фізичної присутності без визнання етнічної ідентичності. Таке часткове визнання призвело до того, що науковці почали розглядати курдську ідентичність як вторинну по відношенню до турецького націоналізму, фактично виправдовуючи державну політику примусової асиміляції та розглядаючи курдські претензії як загрозу національній єдності. Турецькі науковці, які працюють у трьох основних ідеологічних рамках - правого націоналізму, ліберально-демократичного універсалізму та ісламського універсалізму, - кожен з яких посилює ці рамки [7, с. 7].

Науковці, які намагалися критично розглядати курдські питання, часто стикалися з репресіями. Соціолог Ісмаїл Бешикчі, наприклад, зіткнувся зі звільненням і ув'язненням у 1960-х роках за свої дослідження курдських питань. Репресивні заходи продовжувалися через такі механізми, як військовий переворот 1980 року, в результаті якого були звільнені ліві академіки, що

призвело до впровадження культури самоцензури в університетах [18, с. 22].

Ініціатива «Академіки за мир» у 2015 році відображає нещодавнє зіткнення між академічною свободою та державною владою. Понад тисячу науковців підписали петицію із засудженням державного насильства в курдських регіонах, що спровокувало жорстку реакцію уряду, включаючи звільнення, затримання та публічні засудження. У поєднанні з посиленням репресій після спроби державного перевороту 2016 року це ще більше обмежило участь академічних кіл у вирішенні соціальних і політичних питань, особливо тих, що стосуються прав курдів [18, с. 26].

Праві турецькі вчені, такі як Метін Хепер, виступають за «акультурацію», позиціонуючи турецьку державу як таку, що співчуває, і відкидаючи курдський опір як неспровоковану дезорганізацію. Цей наратив заперечує історичні образи, зображуючи курдські повстання як ідеологічно зумовлені і не пов'язані з етнічною ідентичністю. Ліберально-демократичні вчені закликають до громадянської єдності, але інтерпретують курдську ідентичність як культурне, а не політичне питання. Такі діячі, як Айла Килич, пропонують відокремити насильство з боку РПК від курдських проблем, розглядаючи визнання курдів як індивідуальну проблему прав людини, а не як колективну вимогу. Вони виступають за ліберальні реформи, але проти етнічних прав, які можуть фрагментувати турецьке суспільство, фактично підпорядковуючи курдську ідентичність єдиній турецькій ідентичності [7, с. 8].

Ісламістські вчені стверджують, що курдський націоналізм виник лише після розпаду Османської імперії, звинувачуючи кемалістський секуляризм в етнічному поділі. Пропонуючи повернення до ісламської єдності, вони затушовують питання політичної автономії курдів, просуваючи колективну мусульманську ідентичність, яка в кінцевому підсумку слугує турецьким націоналістичним цілям. Такий погляд підтримує інтеграцію в рамках ісламського універсалізму, відкидаючи курдські національні претензії як продукт західного впливу і сучасності [7, с. 11].

Кожна репрезентація курдського питання - права акультурація,

ліберально-демократична громадянська ідентичність та ісламська єдність - зміцнює суверенну владу Туреччини, зображуючи курдську ідентичність як вторинну, приватну або історично нав'язану. Таке виправдання уможливорює продовження репресій і сек'юритизацію вимог курдів щодо прав, делегітимізуючи вимоги самовизначення або регіональної автономії. Таким чином, курдська ідентичність послідовно подається як загроза національній безпеці, підтримуючи суверенне «право» держави на примусову асиміляцію і контроль. Стійкість таких наративів, навіть серед турецьких науковців, які критикують державну політику, демонструє інтелектуальний клімат, що не сприяє справжньому етнічному визнанню, що обмежує перспективи миру, оскільки курдські вимоги розглядаються як дестабілізуючі та такі, що перебувають під іноземним впливом, а не як легітимні.[7, с. 12].

Таким чином, дослідження концепцій і парадигм, які застосовуються в академічному вивченні курдської проблеми, показує, що складність цього питання не дозволяє обмежитися якоюсь однією аналітичною рамкою чи підходом. Науковці з різних дисциплін і шкіл думки пропонують низку теоретичних підходів, кожен з яких розкриває різні аспекти курдського питання. Це свідчить про те, що аналіз курдської проблеми потребує міждисциплінарного підходу, який враховує різноманітні чинники і взаємозв'язки.

Наукові парадигми, такі як державоцентричні, соціокультурні, транснаціональні, а також критичні і постколоніальні, підкреслюють специфіку проблеми, показуючи, що кожен підхід несе у собі окремі цінні інтерпретації. Важливу роль відіграють також концепції, що фокусуються на питаннях ідентичності, прав людини і прав національних меншин, вказуючи на значення культурного самовираження та самовизначення. Питання курдських прагнень виводиться на глобальний рівень, де академічні дискусії допомагають формувати суспільні та політичні підходи до його розв'язання.

Парадигми, що базуються на теоріях влади, сек'юритизації та економічної нерівності, дають змогу краще зрозуміти, як держави та інші актори використовують курдське питання для реалізації власних інтересів. Водночас,

транснаціональний і марксистський підходи дозволяють переосмислити значення економічних і соціальних чинників, які мають суттєвий вплив на формування конфлікту. Курдське питання стає не тільки внутрішньою проблемою окремих держав, але й частиною складної геополітичної динаміки.

Застосування критичних, конструктивістських і феміністичних підходів дозволяє поглибити розуміння соціальних і культурних процесів, що лежать в основі курдської проблеми, і переосмислити її в контексті глобальної боротьби за права та рівність. Ці парадигми сприяють більш глибокому вивченню курдської ідентичності, яка формується під впливом міжнародних процесів та взаємодії з сусідніми державами.

Зважаючи на це, дослідження курдської проблеми крізь різні концепції і парадигми свідчить про необхідність комплексного підходу, що охоплює політичні, соціальні, економічні та культурні аспекти. Такий багатогранний аналіз допомагає не лише точніше окреслити суть «Курдської проблеми», а й виявити можливі шляхи для подальшого вивчення та потенційного вирішення питання на міжнародному рівні.

Висновки до розділу 1.

Аналіз теоретичних і методологічних підходів до вивчення курдської проблеми демонструє, що це дослідження потребує багатоаспектного та міждисциплінарного підходу, здатного охопити складну мережу історичних, політичних, соціокультурних та геополітичних факторів. Курдське питання має унікальний характер, що проявляється у специфіці курдської ідентичності, яка формується в умовах впливу зовнішніх і внутрішніх політичних, економічних і культурних умов, що діють у регіоні Близького Сходу.

Методологічні виклики курдських досліджень також впливають з орієнталістських упереджень і значного політичного тиску, що обмежує можливості для неупереджених спостережень. Це створює необхідність постійного критичного підходу, який би поєднував індуктивні та дедуктивні

методи, дозволяючи адаптувати існуючі теорії до реалій курдської дійсності. Завдяки такій гнучкості можна не лише розширити теоретичні рамки, але й уникнути спрощених трактувань курдського питання як лише етнічного або політичного конфлікту.

Порівняльний аналіз у курдських дослідженнях розкриває різноманітність моделей політичної самоорганізації курдського народу в Туреччині, Ірані, Іраку та Сирії. Такий підхід зможе показати, як різні державні політики, правові умови й суспільні структури впливають на процеси формування курдської ідентичності та визначають можливості для автономії. Політична мобілізація курдів слугує прикладом їхньої здатності адаптуватися й трансформуватися, що забезпечує гнучкість у реагуванні на зміни політичних режимів і міжнародних умов.

Сучасні парадигми в курдських дослідженнях – такі як постколоніальні та деколоніальні підходи – наголошують на критичному переосмисленні курдської ідентичності в умовах впливу національних держав і міжнародної політики. Питання колоніальності та асиміляції дозволяють розглянути курдську проблему не тільки як результат політичних та національних інтересів окремих держав, а й як прояв ширшої системи гноблення, що має глобальний характер. Деколоніальні дослідження закликають до переосмислення курдської ідентичності поза рамками традиційних національно-державних концепцій, відкриваючи нові можливості для емансипації та самовираження курдів.

Застосування різноманітних концепцій і парадигм показує, що курдська проблема залишається складним і багатоаспектним явищем, для вивчення якого потрібні нові методологічні інструменти та підходи, що виходять за межі традиційних академічних рамок. Висвітлення таких аспектів, як транснаціональність, роль діаспори, вплив міжнародного права та прав людини, надає ширший контекст і дозволяє глибше зрозуміти динаміку розвитку курдського питання, що робить курдські дослідження важливою галуззю, яка продовжує розвиватися, долаючи традиційні підходи, і сприяє формуванню нових підходів до розв'язання конфлікту, які відповідають викликам сучасного глобалізованого світу.

РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КУРДСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ, ЇЇ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ТУРЕЧЧИНИ, ІРАНУ, ІРАКУ ТА СИРІЇ

2.1. Історія виникнення Курдської проблеми

Початок курдської проблеми багатьма дослідниками анахронічно приписувалось до різних періодів історії. Це тому, що курдська проблема є багатогранною проблемою, що включає не лише прагнення до автономії чи державності, але й боротьбу за права людини, культурне визнання та політичне представництво в державах, які вони населяють [45, с. 34]. Таким чином, для того, щоб краще викласти послідовні події, які призвели до сучасного становища курдів у світі, потрібно розділити історію на три головні етапи. Перший – це період курдських еміратів під владою Османської та Сефевідської імперій, який пояснює, чому не було створено курдської держави. Другий – ситуація з курдами в ХІХ столітті, що ілюструє, як результати їх маніпуляцій використовували проти них. Третій етап – це становлення Ранньої Турецької Республіки, коли статус курдів був остаточно закріплений у тому стані, який ми спостерігаємо сьогодні [41].

Курдські емірати, що існували в домодерну епоху, були переважно структуровані навколо племінних, квазіфеодальних систем. Такі відомі емірати, як Хасанвахіди, Бану Анназ, Шаддаїди та Марваніди, відігравали значну роль у політичній структурі Курдистану. Незважаючи на різний ступінь автономії, ці емірати часто були васалами великих династій, таких як Аббасиди, Сельджуки та Османи. Курдські емірати часто опинялися в центрі регіональної боротьби за владу, включаючи конфлікти з туркменськими племінними конфедераціями, зокрема, «Білі вівці» і «Чорні вівці» [41, с. 37].

У 16 столітті курдські емірати стали частиною ширшого конфлікту між Османською імперією та Сефевідським Іраном. Османи використовували курдські племінні розбіжності на свою користь, покладаючись на таких лідерів, як Мевлана Ідріс Бідлісі, щоб здобути перемогу над курдськими емірами.

Більшість курдських еміратів, у свою чергу, підтримували османів через релігійну близькість, а османська держава дозволяла їм певну автономію. Однак, з посиленням османської політики централізації в 19 столітті, ці емірати почали занепадати [23, с. 36].

Емірати Бітліс, Бахдінан і Соран представляли собою вершину курдської політичної влади протягом 16-19 століть. Бітліс, зокрема, перетворився на культурний центр під керівництвом таких діячів, як Шараф ад-Дін Бітлісі, автор «Шарафнама», критичного історичного тексту про курдські емірати. Незважаючи на моменти процвітання автономії, ці емірати врешті-решт були підірвані внутрішніми чварами та зовнішнім тиском [41, с. 40].

У 19 столітті танзіматські реформи Османської імперії, спрямовані на централізацію та модернізацію, ще більше підірвали автономію курдських еміратів. Емірат Соран під керівництвом Мухаммеда Кора був одним з найпомітніших, що чинив опір, розширюючи свою владу на південний і центральний Курдистан, перш ніж піддався тиску Османської імперії в 1836 році [23, с. 76].

Почалась відбуватись поступова ерозія курдських еміратів через внутрішні розбіжності та зростаюче домінування Османської та Сефевідської імперій. Ліквідація цих напівнезалежних держав проклала шлях до піднесення трайбалізму та суфійських шейхів, які заповнили вакуум влади за відсутності сильних еміратів [23, с. 92].

Хоча емірати були потенційними ядрами курдської державності, їхня нездатність об'єднатися під єдиним політичним прапором перешкоджала формуванню сучасного курдського національного руху. Крім того, курдська мова не набула достатнього поширення як засіб управління або культурного самовираження, що ще більше послабило націоналістичні амбіції. До початку 20-го століття спадщина курдських еміратів зберігалася через культурну та релігійну ідентичність, що сприяло формуванню почуття курдської самобутності. Це мало вирішальне значення для подальшого зростання курдського націоналізму, незважаючи на попередню соціально-політичну

фрагментацію [41, с. 45].

19 століття, яке часто називають «довгим століттям» в європейській історії, було трансформаційною епохою для Близького Сходу, особливо для Османської та Перської імперій. Ці держави намагалися модернізувати і централізувати свої адміністрації, що призвело до значних змін у Курдистані. Старий імперський порядок, що керував регіоном століттями, почав руйнуватися, поступаючись місцем новим політичним структурам, які змінили курдський ландшафт [41, с. 48].

Наприкінці 18 століття і Османська, і Перська імперії визнали необхідність реформування своїх урядів, щоб конкурувати з європейськими державами, що зростали. Вони запровадили реформи «Нізам-і-Джадід» (Новий порядок), які мали на меті модернізувати їхні держави. Однак ці реформи в першу чергу слугували інтересам центральних держав, маргіналізуючи місцеві курдські емірати, які тривалий час користувалися напівавтономією. Обидві імперії намагалися запровадити більш централізовану адміністрацію з метою раціоналізації податкових надходжень, запровадження військової служби та єдиної освітньої і культурної політики [41, с. 48].

Кордони між Османською та Перською імперіями були відносно стабілізовані до 1869 року, але поява Росії як нової імперської сили додала регіону ще один рівень складності. Російська експансія на Кавказ і подальші війни з Османською та Перською імперіями, включаючи конфлікти 1828-1829, 1853-1856 і 1877-1878 років, змінили політичну динаміку регіону. Курди, які традиційно приєднувалися або до османів, або до персів, тепер були змушені боротися з російським впливом. Завоювання Росією таких територій, як Карс і Ардахан, наприкінці 19 століття поставило понад 150 000 курдів під російський контроль [41, с. 49].

Ці війни дозволили курдам брати участь у тому, що можна назвати «прикордонними війнами», де їхні союзи з імперіями змінювалися залежно від ситуації. Поява вірменського питання ще більше ускладнила становище курдів. Вірменські націоналісти під впливом західних ідей націоналізму почали чинити

опір османському та курдському домінуванню в регіонах «історичної Вірменії», які перетиналися з Курдистаном. Вірменські революціонери, що діяли як в Османській, так і в Перській імперіях, закликали до радикальних реформ, додаючи ще один рівень напруженості в регіоні [23, с. 109].

І Османська, і Перська імперії розглядали Курдистан як критичний регіон для свого виживання, але їхні підходи до управління курдським населенням відрізнялися. Османська імперія, особливо після реформ Танзімату, розглядала Курдистан як прикордонний регіон, який необхідно взяти під прямий контроль. Османські адміністратори, зацікавлені в централізації влади, розглядали курдські емірати як перешкоду для своїх реформ. Вони прагнули ліквідувати ці емірати і замінити їхніх лідерів лояльними османськими бюрократами [23, с. 109].

На противагу цьому, династія Каджарів у Персії прийняла більш стриманий підхід. Не маючи централізованої влади Османів, Каджари поклалися на місцеві курдські племена, такі як мукріси і шикаки, щоб зберегти контроль над регіоном. У той час як османи розглядали Курдистан як квазіколоніальну територію, Каджари зосередилися на обмеженні османського впливу і розпалюванні суперництва між курдськими племенами задля збереження власного домінування [41, с. 50].

На початку 19 століття курдські емірати, зокрема Соран, Бабан, Бахдінан і Ботан, чинили опір централізаторським зусиллям Османської імперії, яка прагнула ліквідувати напівавтономні курдські князівства, що існували з 16 століття. Ці емірати, залишки османсько-сафавідського суперництва, мали автономію в обмін на лояльність до імперії [23, с. 82]. Однак у середині 19 століття, в рамках реформ Танзімата (1839-1876), Османська імперія почала процес «повторного завоювання» Курдистану, поступово ліквідовуючи ці автономії. Мухаммед-паша Соранський, який розширив свої володіння під час єгипетської кризи, був розбитий османами в 1836 році, а Бедір-хан, емір Ботану, був засланий у 1847 році після поразки у боротьбі проти османських реформ [23, с. 89].

Бедір-хан, один з останніх лідерів, що чинив опір, намагався створити коаліцію курдських племен для захисту своєї автономії, але внутрішні розбіжності та військові кампанії Османської імперії призвели до його поразки. Його заслання ознаменувало кінець існування курдських еміратів і початок централізації регіону під прямим османським контролем. Османський уряд створив «офіційну» провінцію Курдистан, інкорпорувавши курдські аристократичні родини в османське суспільство. Багато з цих родин, наприклад, Бедірхані, відігравали провідну роль у культурному та політичному русі курдів наприкінці 19-го та на початку 20-го століть [45, с. 24].

Після падіння еміратів вакуум влади в Курдистані заповнили племінні вожді та релігійні лідери суфійських орденів, зокрема Накшбанді і Кадірі, такі як шейхи Барзані і Шамдінані. Шейх Убайдулла, лідер з Шамдінану, очолив велике курдське повстання в 1880 році, закликаючи до незалежності курдів як від Османської, так і від Перської імперій. Незважаючи на поразку і заслання, вплив Убайдулли та його родини продовжував визначати політичний рух курдів у регіоні [23, с. 104].

За часів султана Абдул-Гаміда II (1876-1909) Османська держава намагалася кооптувати лідерів курдських племен, створивши кавалерію Хамідіє — племінну міліцію за зразком російських козацьких бригад, що складалася з курдських сил, які мали підтримувати порядок на східних кордонах імперії та боротися з російською експансією й вірменським націоналізмом. Ця політика допомогла інтегрувати деяких курдських лідерів в османську систему, але водночас посіяла розбіжності в курдському суспільстві, оскільки кавалерія використовувалася не лише для боротьби із зовнішніми загрозами, але й для придушення вірменської революційної діяльності, часто вдаючись до звірств проти вірмен і навіть інших курдів. Такі дії підривали зусилля султана зі створення єдиної Османської держави. Крім того, на тлі автократичного правління Абдул-Гаміда почали організовуватися курдські еліти, зокрема діячі Мікдат Мідхад і Абдуррахман Бедір Хан, які видавали газету «Курдистан» для критики його політики та збереження курдської спадщини [23, с. 107].

Молодотурецька революція 1908 року, очолювана Комітетом союзу і прогресу (КСП), відновила османську конституцію і породила надію серед курдських еліт на більші політичні свободи. У цей період процвітали курдські культурні та політичні асоціації, а такі групи, як Курдське товариство взаємодопомоги і прогресу та Курдське студентське товариство надії, відстоювали права курдів. Однак невдовзі політика КСП змінилася в бік централізації та авторитаризму, що відштовхнуло від неї багатьох курдських лідерів. Відродження курдських ополченців під виглядом племінної легкої кавалерії поглибило розбіжності, оскільки курди опинилися між підтримкою Османської держави та власними націоналістичними прагненнями [23, с. 115].

Під час Першої світової війни курди об'єдналися на захист Османської імперії, розглядаючи війну як боротьбу за збереження султанату і халіфату. Участь курдів мала вирішальне значення в кампанії Османської імперії проти російських військ і вірменських націоналістів. Однак війна також загострила напруженість у відносинах між курдами та вірменами, особливо після різанини вірмен 1915 року. Участь курдів у цих подіях заплямувала їхній імідж на міжнародній арені, проте курди сильно постраждали під час війни, зіткнувшись із насильством, депортацією та голодом [23, с. 124].

Після поразки Османської імперії курдські лідери побачили можливість для самовизначення відповідно до принципу національної незалежності президента США Вудро Вільсона. Севрський мирний договір (1920) надав курдам можливість створення державності на територіях на схід від Євфрату і на північ від Месопотамії. Однак багато курдських лідерів відкинули цей договір, оскільки він надавав значні курдські території пропонованій вірменській державі. Серед курдських націоналістів збереглися розбіжності: одні виступали за курдську автономію в межах єдиної Османської імперії, інші, як Амін Алі Бедірхан, наполягали на повній незалежності [41, с. 68].

Прихід до влади Мустафи Кемалю Ататюрку, який очолив Війну за незалежність Туреччини (1919-1923), ознаменував кінець надій на курдську незалежність. Кемалістська пропаганда наголошувала на релігійному братерстві

турків і курдів, заручившись підтримкою багатьох курдських вождів. Однак курдські націоналісти продовжували домагатися незалежності. Британський військовий офіцер майор Едвард Ноель досліджував можливість курдської незалежності, але без конкретної британської підтримки курдська справа зупинилася. Лозаннський договір (1923) замінив Севрський договір і підтвердив кордони нової Турецької Республіки, фактично поклавши край надіям на незалежний Курдистан [23, с. 131].

Незважаючи на початкову підтримку кемалістського режиму, незабаром виникла напруженість. Скасування халіфату в 1924 році і світські реформи відштовхнули багатьох курдських релігійних лідерів. Шейх Саїд очолив повстання в 1925 році, вимагаючи відновлення халіфату і курдської автономії. Повстання було придушене, а шейх Саїд та інші лідери були страчені. Поразка повстання 1925 року ознаменувала початок тривалого періоду репресій проти курдських націоналістів у Туреччині, оскільки нова турецька держава проводила політику асиміляції і заперечувала політичні та культурні права курдів [41, с. 69].

Після придушення повстання 1925 року курдський націоналізм перемістився у вигнання, зокрема до Сирії та Лівану. У 1927 році в Бейруті була заснована курдська організація «Хойбун», а курдські інтелектуали, такі як Джаладет і Камуран Бедірхан, започаткували рух за культурне відродження. Незважаючи на зусилля, спрямовані на збереження курдської ідентичності, внутрішні розбіжності послабили курдський націоналістичний рух. Турецький уряд, тим часом, продовжував докладати зусиль для придушення курдської активності та інтеграції курдів у турецьке суспільство [41, с. 70].

Під час Другої світової війни Туреччина не бачила значних повстань, але курдська ідентичність продовжувала маргіналізуватися. Турецький уряд розглядав курдську активність як загрозу національній єдності, продовжуючи пригнічувати курдськомовні публікації та вираження курдської культури [23, с. 229].

У 1950 році Демократична партія (ДП) на чолі з Аднаном Мендересом перемогла на загальних виборах, що означало кінець однопартійного правління

Республіканської народної партії (РНП). Це був ключовий момент, оскільки він символізував перехід Туреччини до багатопартійної демократії. Уряд Мендереса сприяв економічній лібералізації, залучаючи іноземні інвестиції та допомогу, насамперед зі Сполучених Штатів, які вважали Туреччину ключовим союзником у холодній війні проти радянського впливу [23, с. 231]. Туреччина приєдналася до НАТО в 1952 році, ще більше зміцнивши свою роль у західній архітектурі безпеки та забезпечивши військову та економічну підтримку. Уряд Мендереса зосередився на індустріалізації та інфраструктурних проектах, але вони фінансувалися за рахунок великих запозичень, що призвело до економічної нестабільності наприкінці 1950-х років. Зростання інфляції, безробіття, збільшення диспропорцій між сільським і міським населенням викликали соціальне невдоволення.

27 травня 1960 року турецька армія здійснила державний переворот, усунувши Мендереса та уряд ДП. Військові втрутилися через зростаючу політичну нестабільність, економічні проблеми та уявлення про те, що Мендерес підриває світські основи Турецької Республіки. Результатом перевороту стала страта Мендереса та інших лідерів ДП у 1961 році після військового трибуналу. Після перевороту військові стежили за розробкою нової конституції в 1961 році, яка запровадила значні реформи. Вона була спрямована на обмеження влади виконавчої влади та включала положення про більші політичні свободи та соціальні права, заклавши основу для більш плюралістичного суспільства. Під час виборів 1961 року були сформовані коаліційні уряди, які часто намагалися досягти стабільності, що призвело до періоду політичної фрагментації. 1960-ті роки стали свідками зростання, під впливом ССРСР, лівих і націоналістичних рухів, включаючи профспілки та студентські групи, які виступали за більшу соціальну справедливість і виступали проти іноземного впливу на економіку Туреччини [41, с. 149].

У 1970-х роках курдські політичні рухи в Туреччині почали об'єднуватися, що призвело до створення Робітничої партії Курдистану (РПК) під керівництвом Абдулли Оджалана в 1978 році. РПК прагнула вирішити давні скарги курдів у

Туреччині, включаючи культурні репресії та позбавлення політичних прав. Протягом 1970-х років Оджалан і його колеги, такі як Джеміль Байік і Хакі Карер, організували студентські рухи та працювали над підвищенням обізнаності курдських робітників і фермерів про їхні права. РПК офіційно почала повстання проти турецької держави в 1984 році, головною метою якої було створення незалежної курдської держави [41, с. 270].

Реакція турецького уряду на зростання впливу РПК була жорсткою. У 1980 році в Туреччині стався військовий переворот, який призвів до придушення всіх політичних рухів, включаючи РПК. Багато лідерів РПК, включаючи Оджалана, втекли до Сирії та Лівану. РПК використовувала ці країни як бази для підготовки бійців і розробки стратегії їхнього повернення до Туреччини для ведення партизанської війни. За цей час РПК зміцнила свої зв'язки з палестинськими угрупованнями і почала готуватися до збройної боротьби [41, с. 279].

На початку 1990-х РПК здійснила повномасштабні атаки в Туреччині. Збройні операції та вплив групи швидко зростали, що призвело до широкомасштабного конфлікту в регіонах Туреччини, населених курдами. Президент Тургут Озал, сам частково курдського походження, почав досліджувати мирні переговори з РПК у 1991 році після війни в Перській затоці, коли регіональна динаміка змінилася. Зусилля Озала включали легалізацію курдської музики та зменшення репресій щодо курдської культури. Однак його раптова смерть у 1993 році зупинила ці мирні зусилля, і конфлікт поновився [23, с. 279].

Протягом 1990-х років турецька армія посилювала свою кампанію проти РПК, включаючи транскордонні операції в північному Іраку, де РПК створила бази. Було знищено тисячі курдських сіл, що призвело до переміщення мільйонів курдів. У 1999 році Оджалан був схоплений під час спільної операції турецьких і американських сил, що призвело до його ув'язнення. Незважаючи на захоплення Оджалана, РПК оголосила про одностороннє припинення вогню з 1999 по 2003 роки, протягом якого група змінила назву на КСДК (Конгрес свободи та демократії Курдистану). Однак внутрішні розбіжності всередині організації та

постійний військовий тиск Туреччини призвели до відновлення військових дій у 2004 році [41, с. 267].

Таким чином, історія курдів – це постійна боротьба за виживання та самовизначення в умовах домінування великих регіональних імперій і сучасних держав. Реформи османського танзимату, зміни після османсько-іранських воєн та зростання впливу Британії і Росії обмежили владу курдських емірів, які, хоча, і сприяли становленню курдської політичної сцени, їхні внутрішні конфлікти та трайбалізм заважали формуванню єдиної національної ідеї. Незважаючи на їхній занепад у 19 столітті через ширші геополітичні зміни та внутрішню фрагментацію, їхня спадщина вплинула на формування сучасного курдського націоналізму. Від ранніх спроб Османської імперії централізувати контроль і придушити курдську автономію до боротьби за незалежність після Першої світової війни, курдський націоналізм еволюціонував у відповідь на зміну політичних реалій. Османська влада використовувала курдів для власних цілей, водночас обмежуючи їхню автономію через політику залучення і придушення. Курдські племена були мобілізовані як інструменти в конфліктах, але не мали достатньої підтримки для розвитку власної державності. У XX столітті ідея курдської державності отримала новий поштовх після Першої світової війни та Севрського договору, який надавав курдам можливість створити власну державу.

Проте цей шанс було втрачено після Лозаннського договору 1923 року, який визначив нові кордони Туреччини й закріпив статус курдів як національної меншини без автономії. У наступні десятиліття курдські націоналістичні рухи стикалися з репресіями, особливо в Туреччині, де курдська ідентичність піддавалася асиміляційній політиці. У відповідь на політичні й культурні утиски, з'являються нові форми курдського націоналізму, серед яких найвпливовішою стала РПК. Курди наразі продовжують бути розділеними між кількома країнами, де їхня боротьба за автономію та незалежність стикається з різними викликами. Водночас ця історія демонструє, що попри всі перешкоди, курдська ідентичність і національні прагнення залишаються важливим чинником на політичній арені

Близького Сходу.

2.2. Курдське питання в контексті внутрішніх викликів Туреччини, Ірану, Іраку та Сирії.

Переслідування Туреччиною курдського народу глибоко вкорінене в її авторитарній політиці. З 1924 року Туреччина послідовно придушувала курдську ідентичність і культуру, оголошуючи поза законом курдські школи, культурні центри та публікації, забороняючи терміни «курди» і «Курдистан» [48]. З 2003 року президент Реджеп Таїп Ердоган централізував владу, придушуючи політичну опозицію, особливо націлившись на курдську меншину, яка становить 18% її населення. РПК з 1980-х років бореться за розширення прав курдів, що призвело до смертоносного конфлікту, в результаті якого загинуло понад 40 000 людей [95]. Туреччина маргіналізує курдів у політичному, економічному та культурному плані, прикладом чого є неодноразове закриття курдських політичних партій та ув'язнення курдських лідерів, таких як Селухаттін Демірташ. Незважаючи на окремі жести в бік участі курдів у політиці, такі як відновлення Абдулли Зейдана на посаді мера, загальна стратегія уряду залишається репресивною, придушуючи курдські рухи і відмовляючи їм у політичному представництві.

За 20 років правління Ердогана Туреччина пережила глибоку трансформацію від демократії із західними зв'язками до квазіавтократичної держави. Спочатку до влади у 2002 році прийшла Партія справедливості і розвитку (ПСР) Ердогана, яка скористалася розчаруванням у світському істеблішменті Туреччини. Перші роки правління ПСР, відомі як «золотий період», характеризувалися значним економічним зростанням, реформами, спрямованими на вступ до ЄС, і відносною відкритістю для меншин, зокрема курдів [47].

Однак, починаючи з 2007 року, Ердоган перейшов до авторитаризму, послабивши судову владу і сконцентрувавши владу в своїх руках. Його союз з ультранаціоналістичною Партією націоналістичного руху (ПНР) ще більше

прискорив цю трансформацію. Націоналізм, репресії проти політичних опонентів і військова поразка курдської РПК ознаменували кінець будь-яких надій на вирішення курдського конфлікту. Політика Ердогана, яку спочатку хвалили за реформаторське завзяття, поступово відштовхнула від нього лібералів, курдів і Захід. На регіональному рівні амбіції Ердогана поставили Туреччину в протиріччя з Європою і США, водночас сприяючи тіснішим зв'язкам з Росією та Іраном [47].

Рейтинг схвалення Ердогана впав до 38,6%, а ПСР - до 27%, оскільки інфляція і падіння валюти сильно вдарили по Туреччині. У листопаді 2021 року інфляція перевищила 36%, а турецька ліра втратила 46% своєї вартості по відношенню до долара. На тлі цих економічних труднощів Ердоган відновив дипломатичні відносини з колишніми супротивниками, такими як Єгипет, Ізраїль та ОАЕ, але його уряд продовжує робити курдське населення цапом-відбувайлом за внутрішні проблеми [48].

Між 2013 і 2015 роками мирний процес за участю турецького уряду і РПК здавався багатообіцяючим, з припиненням вогню і переговорами, спрямованими на демобілізацію РПК та інтеграцію курдів у політичне життя Туреччини. Однак зростання курдської автономії в Сирії, посилення впливу Загонів народної самооборони (ЗНС) і політичні побоювання Ердогана після успіху Народно-демократичної партії (НДП) на виборах призвели до краху мирних переговорів у 2015 році. Відтоді новий конфлікт забрав тисячі життів, зруйнував курдські міста і призвів до переміщення сотень тисяч людей, а десятки тисяч курдів були ув'язнені за сумнівними звинуваченнями в тероризмі [92].

Перемир'я було остаточно порушено після того, як у турецькому місті Суруч, поблизу сирійського кордону, підірвався терорист-смертник Ісламської держави (ІДІЛ), в результаті чого загинули 32 курдських активісти. РПК звинуватила турецьку владу в тому, що вона не змогла запобігти теракту, і звинуватила їх у співучасті. У відповідь бойовики РПК вбили двох турецьких поліцейських, що призвело до масованих турецьких авіаударів по позиціях РПК на півночі Іраку. У відповідь на це РПК відновила напади на території Туреччини

[59, с. 58].

Бої між турецьким урядом і РПК спричинили значні руйнування на курдському південному сході Туреччини, особливо в таких містах, як Діярбакир, Мардін і Ширнак. Історичний район Сур у Діярбакирі, з пам'ятками 350 року н.е., був сильно пошкоджений військовими операціями. Загинули 150 цивільних, сотні тисяч людей були переміщені, а багато хто змушений покинути свої домівки через артилерійські та авіаудари. Конфлікт супроводжувався вибухами, організованими пов'язаними з РПК групами в Стамбулі та Анкарі, які спричинили жертви серед сил безпеки та цивільних [48].

У відповідь турецький уряд запровадив суворі заходи безпеки, включаючи комендантську годину в районах з курдською більшістю і посилення спостереження. Після невдалої спроби перевороту в липні 2016 року, яка призвела до загибелі 240 осіб, в якій Ердоган частково звинуватив курдських бойовиків, уряд ще більше посилив свою військову кампанію. Ердоган очистив понад 50 000 солдатів, журналістів, юристів і курдських політиків. Понад 100 000 урядовців, включно з обраними курдськими співмерами, були усунуті з посад і замінені лояльними до Ердогана членами ПСР. Лише у 2019 році 48 обраних співмерів НДП були усунуті з посад. Почастішали авіаудари по об'єктах РПК в Іраку і Сирії, а курдські райони в Туреччині були сильно мілітаризовані. Ці операції, спрямовані на придушення діяльності РПК, призвели до значних жертв серед цивільного населення і масштабних руйнувань курдських міст [48].

Військові інтервенції Ердогана поширилися на Сирію та Ірак. У Сирії операції «Оливкова гілка» (2018) і «Весна миру» (2019) були спрямовані проти курдських ЗНС, які відіграли важливу роль у перемозі над ІДІЛ. В Афріні підтримувані Туреччиною сирійські ополченці розграбували місто, і в звітах задокументовано 228 викрадень курдських жінок, а також випадки зґвалтувань та іншого насильства. Ці ополченці також скоїли військові злочини, в тому числі страти і каліцтва над трупами [48].

У 2022 році Туреччина розпочала операцію «Кіготь-замок» на півночі Іраку, націлену на позиції РПК в Синджарі, що призвело до загострення

напруженості у відносинах з урядом Іраку та КРУ [59, с. 60]. Ірак подав скаргу до Ради Безпеки ООН після того, як в результаті турецького артилерійського удару по Курдистану загинуло дев'ять іракців і ще 33 отримали поранення. Військові операції Туреччини в Іраку призвели до створення понад 40 військових баз на півночі Іраку, що створило 8-мильну мілітаризовану зону в Іракському Курдистані, перемістивши тисячі курдських цивільних осіб [48].

Іранська революція 1979 року стала важливим моментом в історії курдів. До революції курдське суспільство в Ірані зазнавало жорстоких репресій з боку шахського режиму, їхня мова, культура та політична автономія були забороненими. Революція обіцяла потенційні зміни, оскільки курди приєдналися до неї з надією досягти більшої політичної участі та автономії в межах Ірану [28, с. 2].

Курдський рух за автономію набрав обертів під час революційного періоду, очолюваний такими діячами, як Казі Мухаммад, і такими організаціями, як Демократична партія Іранського Курдистану (ДПІК). Незважаючи на те, що спочатку курди приєдналися до ширших революційних сил, незабаром вони зіткнулися з опозицією з боку нового ісламського режиму, який розглядав курдські вимоги автономії як загрозу територіальній цілісності Ірану. У серпні 1979 року аятола Хомейні видав указ про військову інтервенцію в Курдистан, звинувативши Демократичну партію у прагненні до відокремлення. Це призвело до жорстоких протистоянь, ісламський режим проводив страти і військові операції в курдських районах [28, с. 12].

Такі ключові інциденти, як «Кривавий Наврез» у Санандаджі в березні 1979 року, де курдські групи зіткнулися з іранськими військами, стали прикладом зростання напруженості. Курдські міста, такі як Махабад, стали центрами опору, але застосування режимом сили і придушення політичної діяльності курдів врешті-решт поклало край нетривалому руху за автономію. Такі діячі, як Садек Халхалі, який очолював військові зусилля режиму, здобули сумну славу завдяки стратам без суду і слідства та жорстоким репресіям проти курдських активістів.[28, с. 10].

Після революції відбулася значна мілітаризація Курдистану, а іранський уряд придушив політичні та культурні прагнення курдів. Боротьба курдів за автономію продовжилася, але вона стала більш підпільною, а збройний опір став основним методом протистояння режиму. Наслідки революції залишили курдське суспільство глибоко враженим як репресіями, так і втраченою можливістю політичного самовизначення.

Іран посилив свою кампанію проти іранських курдських опозиційних груп, особливо тих, що діють з Іракського Курдистану. Більшість цих груп, таких як ДПК і «Комала», базуються на територіях, контрольованих КРУ, тоді як Партія вільного життя Курдистану (ПВЖК) діє з підконтрольних РПК територій у горах Кандиль [28, с. 11]. Напруженість зросла після протестів у вересні 2022 року, викликаних смертю молодої курдської жінки Джини (Махси) Аміні під час її затримання іранською поліцією моралі. Протести, які поширилися по всьому Ірану, особливо зачепили курдські регіони [49].

Іран постійно звинувачує курдську опозицію у співпраці з іноземними державами, зокрема Ізраїлем, з метою розпалювання заворушень в Іранському Курдистані. У відповідь Іран завдав численних військових ударів по курдських опозиційних силах в Іраку. У вересні-жовтні 2022 року Іран завдав ударів балістичними ракетами і безпілотниками по штаб-квартирах кількох курдських партій, включаючи ДПК і «Комалу», в результаті чого загинув щонайменше 21 член партії, в тому числі жінки і діти [50].

Ситуація стала ще більш нестабільною після призначення прем'єр-міністром Іраку Мохаммеда Шиїта ас-Судані, який користується сильною підтримкою Ірану. Тегеран посилив тиск як на Багдад, так і на КРУ з метою роззброєння і переміщення курдських опозиційних груп. Незважаючи на це, іранські курдські партії відмовляються роззброюватися, а будь-яке значне переміщення подалі від кордону залишається малоімовірним через їхні міцні зв'язки з місцевим населенням [49].

Іран систематично переслідує курдських правозахисників через широку кампанію транснаціональних репресій. Ця кампанія включає погрози, вбивства,

викрадення та військові удари по курдських опозиційних групах. Одна з найвідоміших організацій, що документує ці порушення, Організація з прав людини Хенгав, повідомила про серйозні погрози своїм членам з боку іранського Корпусу вартових ісламської революції (КВІР). Відомі курдські активісти, такі як Арсалан Ярахмаді та Джіла Мостаджер, зіткнулися з прямими погрозами насильницьких зникнень і вбивств. Ці погрози є частиною ширшої системи репресій, яка призвела до загибелі понад 540 дисидентів за межами Ірану, причому 380 з цих нападів сталися в Іракському Курдистані [50].

Іранська стратегія транснаціональних репресій включає цілий ряд тактик, від військових атак до кібервійни і залякування членів сім'ї. Наприклад, іранський КВІР завдав ракетних ударів по курдських політичних базах в Іракському Курдистані у відповідь на протести після смерті Джини (Махси) Аміні у 2022 році. Ці атаки призвели до загибелі 18 осіб і поранення 62 осіб, включаючи дітей і некомбатантів. Крім того, курдські активісти та організації стикаються з постійним стеженням і шпигунством з боку іранської розвідки, особливо в Іракському Курдистані [50].

В Європі курдські активісти також перебувають під загрозою. Іранський режим має історію позасудових вбивств, таких як вбивства курдських лідерів д-ра Абдул Рахмана Гасемлу у Відні (1989) та д-ра Садега Шарафканді в Берліні (1992). Зовсім недавно, в листопаді 2023 року, курдський адвокат Сохраб Рахматі пережив замах іранських агентів в Ербілі [50].

Іран також використовує кібератаки та дезінформацію в Інтернеті, щоб націлитися на курдських активістів. Акаунти курдських організацій у соціальних мережах часто піддаються хакерським атакам або фішинговим спробам, а курдські активісти отримують погрози смерті в Інтернеті. Іранська влада часто переслідує і затримує членів сімей активістів, намагаючись змусити їх припинити свою діяльність [46].

На тлі більш широкої геополітичної напруженості Іран продовжує чинити вплив на Іракський Курдистан, застосовуючи економічні важелі та військові погрози. Кінцевою метою Ірану є усунення іранської курдської опозиції з регіону

та зміцнення свого впливу в Іраку. Хоча в переговорах було досягнуто певного прогресу, конфлікт триває, і подальші військові дії залишаються цілком можливими.

Курдський народ в Іраку історично зазнавав значних переслідувань, особливо за часів режиму Саддама Хусейна, і кампанія в Анфалі є одним з найбільш екстремальних прикладів цих репресій. Ця кампанія була націлена проти курдів в Іраку і проводилася з 23 лютого по 6 вересня 1988 року. Вона була систематичною геноцидною операцією іракського режиму під керівництвом Алі Хасана аль-Маджида, двоюрідного брата президента Саддама Хусейна. Назва «Анфаль», що в перекладі з Корану означає «Здобич», використовувалася для позначення серії військових нападів, кульмінацією яких стало масове винищення курдського цивільного населення. Під час цієї кампанії іракські війська чинили звірства, спрямовані на знищення курдського населення [23, с. 272].

Кампанія включала масові страти і зникнення: десятки тисяч мирних жителів, зокрема жінок і дітей, були страчені без суду або зникли безвісти. Під час Анфалу було вбито щонайменше 50 000 курдів. Іракські військові застосовували хімічну зброю, зокрема іприт і зарин. В результаті хімічних атак, особливо в місті Халабджа, загинуло від 3 200 до 5 000 осіб, переважно цивільних. Близько 2 000 курдських сіл і кілька великих міст були знищені іракською армією, включно з цивільною інфраструктурою. Сотні тисяч курдів були примусово переселені у віддалені райони без доступу до їжі, житла або компенсацій. Їм забороняли повертатися додому, і багато з них загинуло в цих важких умовах [41, с. 245]. Затриманих, серед яких були жінки і діти, утримували у в'язницях, таких як Нугра Салман, де вони страждали від голоду і хвороб. Деякі з них були страчені у братських могилах поблизу Рамаді та Хатра.

Війна в Перській затоці 1991 року, яка призвела до поразки Іраку від коаліції на чолі з США, стала поворотним моментом в історії курдів. Натхненні поразкою коаліції над Саддамом, курди, разом із шийтським населенням на півдні Іраку, розпочали серію повстань у березні 1991 року.

Підсилення курдської влади в Іраку почалося після війни 1991 року з

утворенням КРУ і тривало після вторгнення США в 2003 році, що надало КРУ значну автономію. Конституція Іраку 2005 року закріпила незалежність КРУ в політичних, економічних та безпекових питаннях. Курдські лідери налагодили зв'язки зі США і Великою Британією, сприяючи економічному зростанню, особливо в нафтовому секторі, де КРУ уклала незалежні контракти, що призвело до розколу з Багдадом [91].

Попри економічний успіх, залежність від зовнішніх гравців і доходів від нафти стала проблемою, особливо після вторгнення ІДІЛ і падіння цін на нафту, що оголило економічні слабкості. До 2021 року КРУ мала борг у 31,6 мільярда доларів. Внутрішні конфлікти між кланами Барзані й Талабані послабили політичну єдність КРУ, а розкол «Пешмерга» ще більше ускладнив ситуацію. Референдум про незалежність у 2017 році призвів до втрати Кіркука та зменшення впливу КРУ як у країні, так і на міжнародній арені [91].

Курдистанський регіон Іраку (КРІ) наразі стикається з глибокою політичною і фінансовою нестабільністю через поглиблення розбіжностей між двома основними партіями - Демократичною партією Курдистану (ДПК) і Патріотичним союзом Курдистану (ПСК) - і зростаючий тиск з боку федерального уряду Іраку. Ці розбіжності, які існували роками, загострилися після референдуму про незалежність Курдистану 2017 року, коли ПСК вивела свої війська з Кіркука, що було розцінено ДПК як зрада. Цей розкол став ще більш очевидним під час процесу формування іракського уряду в 2022 році, коли ДПК приєдналася до Руху садристів, а ПСК стала на бік підтримуваної Іраном Шіїтської координаційної структури [51].

Триваюче суперництво призвело до значних проблем в управлінні, включаючи суперечки щодо природних ресурсів і відсутність єдиної позиції щодо ключових політичних рішень. Наприклад, ПСК звинувачує ДПК у тому, що вона не виділяє достатньо ресурсів для Сулейманії, де базується ПСК, тоді як ДПК заперечує, що фінанси Сулейманії є непрозорими. Обидві партії також не погоджуються щодо контролю над експортом природного газу з Сулейманії та об'єднання сил «Пешмерга», що ще більше послаблює внутрішню згуртованість

КРІ [51].

Внутрішній розкол у КРУ збігається з діями Багдада, спрямованими на обмеження автономії регіону. Федеральний Верховний суд Іраку визнав неконституційним нафтовий закон КРУ, заборонивши йому продавати нафту Туреччині, посилаючись на Конституцію 2005 року, яка залишає контроль за експортом за Багдадом (стаття 110). Незалежні контракти КРУ з іноземними компаніями загострили ситуацію, а рішення суду, підтримане Іраном, послабило позиції КРУ. Енергетичні суперечки ускладнили відносини КРУ зі США та Ізраїлем, спричинивши вихід американських компаній. Хоча Туреччина підтримує КРУ через енергетичні інтереси, вона зберігає зв'язки з Багдадом. Попри спроби США посередничати, зовнішній тиск і регіональні фактори обмежують автономію КРУ [90].

Як наслідок, експорт нафти КРУ був зупинений з березня 2023 року за рішенням Міжнародного арбітражного суду. Це змусило КРУ продавати свою нафту через Багдад в обмін на частку регіонального бюджету, що значно зменшило її економічну незалежність. Крім того, іракський бюджетний закон дозволяє містам у межах КРІ оминати Ербіль і запитувати кошти безпосередньо з Багдада, що може призвести до подальшої фрагментації фінансової цілісності регіону.

Невизначеності додає тупикова ситуація з виборами, оскільки терміни повноважень парламенту та уряду закінчилися. Хоча вибори були перенесені на лютий 2024 року, суперечки щодо квот для меншин та виборчих реформ залишаються невирішеними. Політична легітимність КРІ дедалі більше ставиться під сумнів, а глибокі розбіжності між ДПК і ПСК роблять регіон більш вразливим до кроків Багдада, спрямованих на обмеження автономії. Без серйозних зусиль, спрямованих на подолання цих внутрішніх розбіжностей, КРІ ризикує стати більш залежною від Багдада і втратити здатність до ефективного управління [51].

Два ключові рішення Федерального Верховного суду Іраку в лютому 2024 року ознаменували критичний зсув у фінансових відносинах між КРУ і

Багдадом. Одне з рішень передало відповідальність за виплату зарплат державним службовцям від КРУ до федерального уряду, посиливши контроль Багдада над фінансами регіону і ще більше зменшивши фіскальну автономію КРУ. Суд також зобов'язав КРУ подавати щомісячні звіти до Багдада про всі потоки доходів, включаючи нафтові і ненафтові джерела, що було розцінено як крок, спрямований на контроль і зменшення влади КРУ над своїми фінансами. Ці рішення є частиною ширшої схеми, яка підриває курдську автономію після референдуму про незалежність 2017 року. Провал референдуму, який мав на меті повністю розірвати зв'язки з Багдадом, призвів до посилення федерального втручання в управління регіоном. Крім того, рішення суду про скасування квот для меншин у парламенті КРУ, також прийняте за ПСК, має значні наслідки. Така реструктуризація виборчих округів дестабілізувала політичне домінування ДПК, яка тривалий час отримувала вигоду від цих квот [51].

ДПК і ПСК вже давно ворогують між собою. Хоча були моменти співпраці, наприклад, під час боротьби з ІДІЛ, постійне суперництво між ДПК і ПСК є одним з головних чинників, що сприяють ерозії курдського самоврядування. Без узгоджених зусиль, спрямованих на вирішення цих внутрішніх розбіжностей і протистояння зростаючому контролю з боку Багдада, автономія КРУ продовжуватиме зменшуватися [33].

На додаток до цих внутрішньополітичних проблем, КРУ стає все більш вразливою до регіональної динаміки, особливо до суперництва між США та Іраном. Після вбивства Касема Сулеймані у 2020 році Ербіль став об'єктом кількох ракетних і безпілотних атак, здійснених Іраном і його маріонетками. Ці атаки були спрямовані на ключові об'єкти енергетичної інфраструктури, що ще більше ускладнило здатність КРУ зберігати свою автономію і стабільність. Залежність Ербіля від балансування відносин як зі США, так і з Іраном поставила регіон у нестабільне становище, оскільки він стикається з тиском з боку Багдада, Тегерана та інших регіональних держав [33].

Після поразки територіального халіфату ІДІЛ у 2017 році КРІ відіграє вирішальну роль у боротьбі з повстанцями ІДІЛ і забезпеченні безпеки на півночі

Іраку. Стратегічне розташування регіону, особливо його спірні території, включаючи Кіркук, Салахуддін, Діялу і Ніневію, історично були гарячими точками для повстанської діяльності. Ці провінції мають важливе стратегічне значення через їхню близькість до таких ключових районів, як багатий на нафту Кіркук і кордони з Іраном і Сирією. Незважаючи на втрату територіального контролю, ІДІЛ залишається загрозою в цих регіонах, зокрема, використовуючи їх як притулок і для реорганізації. Сили безпеки КРІ, зокрема, «Пешмерга» і «Асайш», працюють у тісній координації з федеральними силами Іраку і Глобальною коаліцією на чолі з США для стримування операцій ІДІЛ. Протягом багатьох років курдські сили заарештували численних бойовиків ІДІЛ, особливо в провінціях Ербіль, Сулейманія і Кіркук, зірвавши кілька запланованих терористичних атак [62].

Поява джихадистських груп в Іракському Курдистані почалася наприкінці 1990-х років з формування угруповань, як-от «Ансар аль-Іслам», що встановили зв'язки з Аль-Каїдою. Курдські бойовики відіграли важливу роль у ранні роки ІДІЛ. Після 2017 року ІДІЛ змінила тактику, акцентуючи на підпільних операціях і пропаганді. Після смерті лідера ІДІЛ у 2019 році, регіони Курдистану стали транзитними вузлами для повстанців, які використовують політичну нестабільність для нападів. Постійна загроза ІДІЛ підкреслює важливість співпраці між курдськими силами, урядом Іраку та міжнародними партнерами для забезпечення стабільності [62].

Іракські курдські сили відіграють ключову роль на двох із трьох основних фронтів боротьби з ІДІЛ в Іраку та Сирії. Зокрема, «Пешмерга» на півночі Іраку і елементи Сирійських демократичних сил (СДС) допомагають перекрити шляхи постачання ІДІЛ між Мосулом і Раккою, що критично для їхньої економічної та політичної діяльності [62].

Однією з основних цілей курдських сил є відрізати ІДІЛ від стратегічних пунктів, як-от Синджар і Хасака. Це послабить ІДІЛ як військово, так і економічно, водночас розтягуючи їхні ресурси. Курдські сили зіштовхуються з проблемами, зокрема необхідністю балансу між наступом і підтримкою

місцевого населення, а також браком військової інфраструктури для отримання масштабної підтримки США. Внутрішні конфлікти між ДПК і ПСК ускладнюють ефективну координацію. Попри це, спеціалізовані курдські підрозділи, як-от Контртерористична група (КГ), відіграють вирішальну роль у боях проти ІДІЛ [89].

Курдське населення Сирії, яке, за оцінками, становить 1,5 мільйона осіб, або близько 9% від загальної кількості населення країни, зазнає значних соціальних, політичних і культурних репресій, особливо з початку 1960-х років. У 1962 році сирійський уряд провів спеціальний перепис населення в провінції Хасака, що призвело до денаціоналізації приблизно 120 000 курдів. Ці особи втратили всі права громадянства, включно з можливістю голосувати, володіти власністю або працювати в державному секторі. З часом кількість курдів без громадянства зросла приблизно до 280 000 [63, с. 2].

Сирійські курди поділяються на три групи: ті, що мають сирійське громадянство, «іноземні» курди, які були позбавлені громадянства в 1962 році, і «приховані» курди, які не визнані в офіційних документах. Ця денаціоналізація позбавила курдське населення основних громадянських прав, включаючи можливість одружуватися з сирійськими громадянами, володіти власністю і навіть отримувати належну освіту. Особливо постраждали курди, віднесені до категорії «іноземних» або «прихованих», оскільки вони стикаються зі значними юридичними бар'єрами у доступі до освіти, працевлаштування та прав власності [63, с. 2].

Один з найбільш кричущих актів позбавлення власності стався в 1973 році, коли сирійський уряд конфіскував курдські землі вздовж турецького та іракського кордонів в рамках проекту «Арабський кордон». Цей захід мав на меті витіснити курдських мешканців і замінити їх арабськими поселенцями, насильно змінивши демографічний склад регіону. Десятки тисяч курдів були виселені зі своїх будинків і сільськогосподарських угідь без будь-якої компенсації за їхні втрати. Проект зачепив величезну територію, що охоплює понад 750 квадратних кілометрів, сприяючи маргіналізації та зубожінню курдського населення [63, с.

2].

У 2011 році сирійський уряд прийняв Указ № 49, який надав іноземним курдам можливість подавати заяви на отримання сирійського громадянства, але виключив прихованих курдів. Однак багато іноземних курдів втекли з країни до того, як змогли подати заяву, і, за оцінками, 72% іноземних курдів зараз є особами без громадянства через їхнє переміщення і неможливість безпечно повернутися до Сирії. Для прихованих курдів проблема безгромадянства залишається нерозв'язною, оскільки вони не мають офіційної можливості отримати сирійське громадянство. Їхнє виключення з освітніх, правових та економічних можливостей у Сирії призвело до переміщення [97, с. 5].

У Курдистані Іраку біженці іноземні курди і приховані курди стикаються з постійними проблемами, незважаючи на те, що їм надано право на легальне проживання. Сирійські курди без громадянства в КРІ, яких налічується близько 6 865 (8% від загальної кількості сирійських біженців), мають труднощі з доступом до освіти, працевлаштування та юридичної документації. Відсутність офіційних документів з Сирії ускладнює їхню можливість брати участь у формальній освіті або забезпечувати себе стабільними засобами до існування. Хоча КРІ надає певний правовий захист, сирійські курди без громадянства залишаються вразливими, оскільки їхній статус проживання є тимчасовим, і вони наражаються на ризик, якщо їх змусять повернутися до Сирії [97, с. 9].

Більшість сирійських курдів без громадянства в КРІ не мають наміру повертатися до Сирії, побоюючись переслідувань, військового призову і продовження свого статусу апатрида. Багато хто висловлює бажання виїхати до третьої країни, де вони сподіваються отримати постійне правове визнання. Однак статус іноземних курдів і прихованих курдів як осіб без громадянства ускладнює отримання ними притулку, оскільки приймаючі країни часто не визнають особливих правових бар'єрів, з якими стикаються ці групи.

У культурному плані сирійський уряд запровадив суворі заходи, щоб стерти курдську ідентичність. Освіта курдською мовою заборонена, а курдські імена для дітей часто заборонені. Курдські культурні святкування, такі як

фестиваль Наврез, зазнають жорстоких репресій. У 2008 році сирійські сили безпеки вбили трьох курдів під час святкування Навреза, продемонструвавши постійну ворожість уряду до курдського культурного самовираження [63, с. 5].

Курдські опозиційні партії були оголошені поза законом, а багато активістів були ув'язнені. Незважаючи на цю репресивну політику, курдські політичні організації продовжують діяти в підпіллі, а такі зусилля, як Дамаська декларація про національно-демократичні зміни 2005 року, спрямовані на об'єднання курдських та арабських продемократичних рухів. Однак сирійська держава ефективно придушує курдську мобілізацію, зокрема, представляючи курдські вимоги як сепаратистські і пов'язуючи їх з курдськими рухами в Туреччині та Іраку [63, с. 6].

Крім того, курди-езиди, окрема релігійна меншина серед курдського населення, стикаються з додатковими релігійними переслідуваннями. Сирійське законодавство не визнає езидську віру, змушуючи езидських дітей вивчати іслам у школах, а релігійні суди не застосовують езидські закони у питаннях особистого статусу, таких як шлюб або розлучення. Єзиди, як і інші курди, позбавлені можливості вільно сповідувати свою релігію та виражати свою культурну спадщину [23, с. 550].

3 травня 2022 року президент Туреччини Ердоган неодноразово погрожував новим військовим вторгненням на північ Сирії, зокрема, в Тель-Ріфаат і Манбідж в провінції Алеппо - райони, контрольовані СДС. Це буде четверта велика військова інтервенція Туреччини в Сирії з 2016 року. Виправдання Ердогана полягає у створенні 32-кілометрової «безпечної зони», щоб відтіснити курдські сили, зокрема ЗНС, які Туреччина вважає пов'язаними з РПК [80].

Іншою ключовою метою операції є переселення приблизно одного мільйона сирійських біженців, які зараз перебувають у Туреччині, назад на північ Сирії - територію, яку Туреччина окупувала після попередніх військових операцій у 2018 і 2019 роках. Станом на 2022 рік Туреччина приймає понад 3,6 мільйона сирійських біженців, що є найвищим показником у світі. Це створило

політичну і соціальну напруженість всередині Туреччини, спонукаючи уряд Ердогана шукати шляхи для переселення біженців. Попередні вторгнення Туреччини на північ Сирії, включно з наступом у жовтні 2019 року, були позначені серйозними порушеннями прав людини. Підтримувані Туреччиною сирійські сили, такі як Сирійська національна армія (СНА), були звинувачені у воєнних злочинах, включаючи невибіркові обстріли, конфіскацію майна, свавільні арешти та незаконне переміщення сирійських громадян до Туреччини для судового переслідування [80].

Гуманітарна ситуація на півночі Сирії залишається жахливою, мільйони людей залежать від транскордонної допомоги у вигляді їжі, води та медикаментів. Турецькі військові операції, ймовірно, призведуть до переміщення ще тисяч людей, погіршуючи і без того критичну ситуацію. Після операції Туреччини у 2019 році понад 200 000 цивільних осіб були змушені покинути свої домівки, багато з яких досі не можуть повернутися до них через триваюче насильство і присутність підтримуваних Туреччиною збройних угруповань [80].

Запропоновані Туреччиною «безпечні зони» навряд чи будуть справді безпечними для цивільного населення. Історично склалося так, що такі зони часто не захищали цивільне населення і використовувалися для того, щоб перешкоджати біженцям шукати притулку в сусідніх країнах. Крім того, правозахисні організації задокументували численні зловживання на територіях під турецьким контролем, зокрема в місті Афрін, де турецькі війська та їхні союзники звинувачуються в мародерстві, примусовому переміщенні та незаконних арештах курдських мешканців [80].

Перспектива нового турецького вторгнення в Сирію викликає занепокоєння щодо долі десятків тисяч затриманих, яких утримують Демократичні сили Сирії, багато з яких підозрюються у зв'язках з ІДІЛ. Ці затримані, серед яких понад 41 000 іноземців, утримуються в переповнених і небезпечних умовах. Якщо турецькі війська просунуться вперед, існує ризик, що безпека в цих місцях утримання під вартою впаде, що потенційно дозволить

бойовикам ІДІЛ втекти [80].

Дії Туреччини на півночі Сирії викликали міжнародну критику. Однак, незважаючи на ці попередження, Ердоган продовжує наполягати на військових діях, вбачаючи в них спосіб консолідувати свою внутрішню підтримку і вирішити проблему біженців напередодні майбутніх виборів. Після вторгнення Туреччини на північ Сирії в жовтні 2019 року Росія під керівництвом Володимира Путіна значно розширила свій вплив у регіоні. Після того, як США вивели свої війська, Росія стала головним посередником між сирійським режимом Башара Асада, курдами та турецьким президентом Ердоганом. Під час зустрічі в Сочі 22 жовтня 2019 року Путін і Ердоган погодили план, за яким Туреччина отримала контроль над 75-мильним коридором на північному сході Сирії, а в ключових курдських районах було створено спільні російсько-турецькі патрулі [78, с. 5].

Путін успішно позиціонував себе як арбітр на півночі Сирії, виступаючи посередником між Асадом, курдами і Туреччиною. Це дозволило Москві поширити свій вплив на регіони, де раніше домінували США, і отримати більший контроль над результатом сирійського конфлікту. Хоча Туреччина отримала тимчасовий контроль над частинами північної Сирії, було зрозуміло, що Москва не дозволить Ердогану реалізувати його більш широкі плани щодо встановлення довгострокового контролю або демографічних змін у курдських регіонах [78, с. 5].

Після смертоносного вибуху в Стамбулі 13 листопада 2022 року президент Туреччини Ердоган розпочав серію авіаударів на півночі Сирії, спрямованих проти курдських сил, яких Туреччина звинувачує у зв'язках з РПК. Хоча і РПК, і ЗНС, що базуються в Сирії, заперечують свою причетність до бомбардувань, турецька повітряна кампанія призвела до загибелі десятків цивільних осіб, курдських бійців і навіть сирійських урядових військ. Удари ще більше загострили гуманітарну кризу в регіоні, порушивши постачання електроенергії та палива, а також вплинули на розподіл допомоги [99].

Курдські сили, зокрема СДС, шукають допомоги у США і Росії, щоб

запобігти турецькому вторгненню. Вони стверджують, що військові дії Туреччини послаблять їхню здатність продовжувати боротьбу з ІДІЛ, оскільки СДС охороняють тисячі затриманих бойовиків ІДІЛ і членів їхніх сімей. Спільне з США патрулювання проти ІДІЛ було тимчасово припинене після авіаударів, але згодом відновилося. Очікується, що США, яку підтримує Туреччина, коаліція бійців сирійської опозиції, відіграватиме значну роль у будь-якій наземній операції. Сирійську національну армію звинувачують у звірствах під час попередніх наступальних операцій, включаючи операцію в Афріні у 2018 році, коли курдське цивільне населення було змушене покинути свої домівки, а їхнє майно було розграбоване [99].

Сирійський уряд, який виступає проти курдської автономії, відносно спокійно ставиться до військових дій Туреччини, зосереджуючись на власних інтересах у стабілізації режиму Асада. Росія, головний союзник Сирії, висловила занепокоєння планами Туреччини, але спробувала укласти угоду, щоб запобігти повномасштабному турецькому вторгненню. Москва запропонувала розмістити сирійські урядові війська вздовж кордону, щоб вони виконували роль буфера і запобігали просуванню турецьких військ. Іран, ще один ключовий гравець у сирійському конфлікті, публічно не коментував потенційне турецьке наземне вторгнення, але він залишається настороженим щодо будь-якої ескалації, яка може ще більше дестабілізувати регіон [99].

Таким чином, протягом десятиліть Туреччина, Іран, Ірак та Сирія послідовно вдавалися до репресій щодо курдського населення, прагнучи зберегти свою територіальну цілісність і придушити рухи за незалежність та автономію. Туреччина, яка з початку 20-го століття активно намагалася інтегрувати курдів через заперечення їхньої ідентичності, під керівництвом Ердогана еволюціонувала до авторитарної моделі управління, де курдський фактор залишається центральним елементом у внутрішній політиці.

Посилення репресій, руйнування політичних партій та закриття курдських шкіл підкреслюють нездатність до мирного врегулювання цього питання. Іран, який після революції 1979 року також переслідує курдів, бачить в їхньому

прагненні до автономії загрозу для свого існування. Іранські військові операції проти курдських опозиційних сил, особливо в Іракському Курдистані, та використання транснаціональних репресій свідчать про намагання утримати контроль і уникнути зростання курдських націоналістичних рухів на своїй території.

Іракський Курдистан, попри досягнення значної автономії після падіння режиму Саддама Хусейна, стикається з внутрішніми розбіжностями та тиском з боку центрального уряду в Багдаді. Внутрішня боротьба між ДПК і ПСК підриває єдність і здатність регіону захищати свої інтереси, тоді як тиск з боку Ірану й Туреччини загрожує його політичній та економічній стабільності.

Сирійські курди, які зуміли створити автономну адміністрацію на тлі громадянської війни, також стикаються з постійною загрозою з боку Туреччини, яка вбачає в курдських силах продовження РПК. Турецькі військові операції на півночі Сирії серйозно підривають стабільність регіону та загрожують знищенням курдської автономії.

Курдське питання залишається невирішеним через складні внутрішні проблеми та протиріччя між країнами, де мешкає курдське населення, а також через втручання зовнішніх гравців, таких як США, Росія та інші регіональні сили. Перспективи вирішення конфлікту залежать від здатності сторін знайти компроміси, які б задовольнили як національні інтереси цих країн, так і прагнення курдів до самовизначення та автономії.

2.3. Транснаціональна політична діяльність курдських організацій

Політична мобілізація курдів формується під впливом транскордонних зв'язків, панкурдської ідентичності та транснаціональної солідарності на тлі регіональних репресій. Незважаючи на фрагментацію в Ірані, Іраку, Сирії та Туреччині, курди зберігають сильне почуття «курдайеті» (Kurdayetî), або панкурдської ідентичності, що зміцнює їхнє почуття єдності через кордони [8, с. 3]. Ця єдність, однак, не узгоджується з традиційними уявленнями про автохтонність, які підкреслюють особливу територіальну вкоріненість.

Натомість, курдська ідентичність поєднує в собі як фіксовану прив'язаність до земель предків, так і мінливі зв'язки, що підтримуються діаспорою, особливо в західних країнах [32, с. 10].

Розвиток курдського транснаціоналізму формується під впливом міграції, активізму та ширшого руху за права корінних народів. Курдська діаспора суттєво вплинула на ці зміни завдяки політичній організації та культурній промоції в таких європейських містах, як Лондон, Берлін та Стокгольм. Курдські активісти використовували цю платформу, щоб виступати за автономію, формулювати свою боротьбу в термінах корінних народів і створювати альянси з іншими маргіналізованими громадами. Вплив діаспори дозволив курдам представити свої вимоги більш зрозумілою для всіх мовою, ефективно перекладаючи курдські скарги на західну аудиторію і політиків. Наприклад, відомі представники курдів у Європі та публічні заходи, такі як святкування Наврезу в британських та європейських урядових установах, підкреслюють цю крос-культурну адвокацію [32, с. 4].

У хаотичному середовищі після Першої світової війни розпад Османської імперії створив як нові кордони, так і можливості для курдського і вірменського революційних рухів. Курдські активісти, в тому числі члени родини Бадирханів, а також вірменські дашнаки намагалися використати цю зміну ландшафту для опору турецькому контролю і прагнення до автономії. Ліга Хойбун, створена в 1927 році, символізувала цей альянс, спрямований на здобуття курдської та вірменської незалежності, використовуючи при цьому транскордонну солідарність і залучення діаспори. Курдська діаспора, особливо в таких містах, як Детройт в США, відіграла значну фінансову роль, збираючи кошти для військових кампаній руху [88, с. 357].

Однак держави регіону, зокрема Туреччина, Франція і Великобританія, ставилися до курдсько-вірменського альянсу з підозрою. Туреччина і Франція були особливо зацікавлені у стримуванні транскордонних революційних рухів, які могли б дестабілізувати їхні новостворені або підмандатні території. Прикордонний контроль і візовий режим стали інструментами обмеження

пересування активістів, а регіональні угоди, такі як Анкарська угода 1921 року, ще більше обмежували революційну діяльність [88, с. 360].

Партнерство Хойбунської ліги з дашнаками стало прикладом стратегічної синергії: дашнаки надавали ресурси і революційний досвід, а курди пропонували людські ресурси і місцеву підтримку проти турецьких сил. Це партнерство включало в себе таємні поставки зброї, збір коштів через діаспорні громади та зусилля з підвищення міжнародної обізнаності. Наприклад, Ліга створила філії по всьому Близькому Сходу і за його межами, від Алеппо до Каїра і навіть до Сполучених Штатів. Вони застосовують гнучкі пропагандистські стратегії, які підходять для різних аудиторій, наголошуючи на ісламській або арійській єдності залежно від регіональних і міжнародних цілей [88, с. 366].

Незважаючи на логістичні проблеми і труднощі комунікації через пересічену місцевість на кшталт гори Арарат, курдські і вірменські сили продовжували свою боротьбу. Проте вони зіткнулися з жорстким державним контролем, коли Франція і Туреччина спільно працювали над посиленням безпеки кордонів і обмеженням революційної діяльності. На початку 1930-х років стратегічний альянс між курдськими та вірменськими фракціями зіткнувся зі зростаючими обмеженнями, хоча Ліга Хойбун продовжувала надихати націоналістичні настрої і виступати за автономію [88, с. 381].

У результаті цей альянс демонструє складнощі транснаціонального опору на міжвоєнному Близькому Сході, де курдські та вірменські активісти змушені були маневрувати серед змінних державних систем і стратегічних інтересів. Їхня боротьба представляє ширший наратив маргіналізованих груп, які, користуючись мінливими політичними кордонами та глобальними діаспорами, продовжували підтримувати опір навіть у той час, коли нові державні сили намагалися встановити контроль над роздробленими територіями.

Піднесення Рожави, автономного курдського регіону в Сирії, ще більше посилює транснаціональні зв'язки курдів. У відповідь на такі загрози, як ІДІЛ, курдські групи в Рожаві організували сили самооборони і створили моделі управління, засновані на демократичній автономії та управлінні під

керівництвом громади. Цей досвід викликав глибокий резонанс серед курдів по всьому світу, в тому числі в діаспорі, які розглядають Рожаву як втілення курдської стійкості і сучасного корінного руху проти гноблення. Інтерв'ю з курдами в Європі показують, як ця боротьба зміцнила їхню колективну ідентичність і продемонструвала, що автономія, хоч і ускладнена державними репресіями, залишається досяжною метою [32, с. 9].

Формулюючи свої вимоги в контексті транснаціональної корінності, курди позиціонують себе в руслі глобального руху за права корінних народів. Такий підхід резонує з такими міжнародними документами, як Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів (ДООНПКН), яка відстоює права меншин, збереження культури та автономію в рамках існуючих державних структур. Статті ДООНПКН, які захищають від примусової асиміляції, підтримують мовну і культурну освіту та визнають транскордонні зв'язки, тісно пов'язані з курдськими прагненнями. Приєднання курдського руху до ДООНПКН ще більше легітимізує його вимоги і чинить тиск на такі держави, як Туреччина та Іран, щоб вони визнали ці права в рамках міжнародних правових стандартів [32, с. 11].

Зрештою, курдська транснаціональна корінність кидає виклик традиційним поглядам на корінність як прив'язану до певної землі, пропонуючи натомість детериторіалізовану модель, де ідентичність і права поширюються через кордони. Цей зсув змушує науковців прийняти ширшу перспективу корінності, яка враховує переміщення та діаспору. Курди зберігають свою ідентичність як в межах, так і поза межами національних кордонів, відстоюючи права, пов'язані з територією, історією та мовою, адаптуючись до глобалізованого середовища [32, с. 12]. Приклад Курдистану підкреслює, що корінні групи можуть набувати впливу на транснаціональному рівні, навіть не маючи формальної влади в межах національних кордонів. Таке переосмислення корінності має значення для курдських студій, пропонуючи розглядати курдське питання не як регіональну проблему, а як аспект глобальних прав корінних народів. Така концепція дозволяє курдам створювати альянси з іншими групами

корінних народів по всьому світу, посилюючи їхній голос на міжнародній арені та відкриваючи нові шляхи для транснаціонального активізму та солідарності.

У Рожаві та КРІ курдські рухи домагалися автономії через різні політичні структури. Рожава представляє «вихід з автономією», досягнення напівавтономної структури, яка відкидає капіталістичні норми і державний контроль, заснованої на кооперативній економіці, високоінтенсивній демократії та феміністичних цінностях. На противагу цьому, КРУ діє як «автономія без виходу», зберігаючи етнічне самоврядування, але тісно пов'язана з капіталістичними та державницькими системами, рушійною силою яких є іноземні інвестиції та експорт нафти [79, с. 116].

Підхід Рожави впливає з тривалої історії курдської політичної організації та союзницьких стратегій. Коли військовий переворот у Туреччині в 1980 році змусив активістів РПК тікати, Рожава надала їм притулок, що призвело до створення ПДС, яка сповідує демократичний конфедералізм Оджалана. Ця політична структура сприяє недержавному управлінню, взаємодопомозі та місцевим кооперативам, формуючи основу руху Рожави. Громадянська війна в Сирії у 2011 році дозволила Рожаві встановити цю систему самоврядування, здобувши подальшу підтримку шляхом формування стратегічних альянсів з СДС та США для протидії Ісламській державі. Однак цей альянс був нестабільним і розпався, коли США вийшли з нього у 2019 році, що дозволило Туреччині вторгнутися в Рожаву [79, с. 124].

Тим часом КРУ, яка спирається на ідеї розвитку, капітальні інвестиції та централізовану модель управління, отримує вигоду від альянсів з такими глобальними державами, як США і Туреччина. Багаті запаси нафти в регіоні забезпечують економічні важелі, але також посилюють ієрархічну, державну політику. Фракціоналізм і внутрішньокурдські конфлікти ще більше послабили вплив РПК в КРУ, особливо після Громадянської війни в Курдистані, коли ДПК і ПСК вигнали РПК. На відміну від Рожави, залежність РПК від державних альянсів і ресурсів не дозволила їй повністю відокремитися від капіталістичної світової системи [79, с. 123].

ПДС наголошує на курдському визвольному русі в Сирії, часто пов'язуючи цю боротьбу з ширшим курдським опором проти турецької агресії. Партія активно просуває почуття транскордонної курдської ідентичності, закликаючи до солідарності курдів проти дій Туреччини, які вони вважають спрямованими проти курдів у Сирії, Іраку та за їх межами. Таке обрамлення визначає Туреччину як ворога, що об'єднує курдський народ, і ПДС часто звертається до курдів у сусідніх державах із закликом підтримати курдську справу. Вони закликали КРУ в Іраку протистояти турецьким зазіханням і закликали курдських громадян у Туреччині чинити опір правлячому уряду, навіть пропонуючи політичні дії, спрямовані на те, щоб кинути виклик режиму президента Ердогана. Транскордонна солідарність відображена в мові ПДС, яка називає курдів в інших державах «нашим народом» і стверджує національну єдність, що простягається через встановлені кордони [5, с. 21].

Незважаючи на цю транснаціональну курдську єдність, ПДС не виступає за створення окремої курдської держави. Керуючись відмовою Оджалана від моделі національної держави, ПДС відкрито підтримує децентралізовану демократичну систему в межах Сирії, прагнучи до співіснування та самоврядування без відокремлення від сирійської держави. У їхній програмі зазначено, що вони прагнуть вирішити курдське питання в демократичних сирійських рамках, які враховують різноманітні ідентичності, таким чином виступаючи проти жорсткого централізованого управління, нав'язаного сирійським режимом. Вони виступають за таку політичну структуру Сирії, за якої курдські регіони могли б користуватися самоврядуванням за демократичною конфедералістською моделлю [5, с. 24].

Контраст між Рожавою і РПК висвітлює, як зовнішні альянси, історичний контекст і економічні чинники формують курдську регіональну автономію. У той час як Рожава продовжує прагнути до самодостатності, незважаючи на геополітичний тиск, РПК залишається прив'язаною до традиційних державних механізмів і капіталістичних структур. Однак іранські курди стикаються з особливими політичними викликами порівняно з їхніми колегами в сусідніх

країнах. На відміну від іракських та сирійських курдів, які здобули автономію та міжнародну видимість, іранські курди обмежені як жорсткою політикою Ірану, так і внутрішніми розбіжностями у власних громадах, які перешкоджають створенню єдиного курдського фронту [8, с. 5].

В Ірані політична активність курдів наштовхується на репресії, брак представництва та соціально-економічні позбавлення, що поглиблює відчуження курдів від держави. Іранські курди відчувають помітну «інакшість», оскільки вони вважають державу несимпатичною до прав меншин. Відчуження підживлює сильніше почуття ідентичності з курдами в сусідніх регіонах, особливо коли вони стають свідками успіхів і невдач курдів в Іраку та Сирії [8, с. 7]. Наголос на транснаціональній курдській солідарності, хоча і є сильним, не перетворюється на поштовх до відокремлення іранських курдів. Натомість, іранські курди зосереджуються на автономії в межах Ірану, що відповідає ширшим курдським цілям щодо демократії та прав людини, а не повної незалежності. Державні репресії каталізували солідарність, посилюючи «груповість» у курдських регіонах. Проте, суперництво між курдськими групами і придушення з боку держави продовжують перешкоджати виникненню згуртованого курдського сепаратистського руху в Ірані [8, с. 8].

Тривалий військовий, економічний і політичний тиск з боку Ірану змусив КРУ прийняти стратегічну позицію щодо іранських курдських повстанських груп, зокрема ПВЖК і ДПК. Іранські вторгнення та артилерійські обстріли території КРУ призвели до масового переміщення цивільного населення та руйнування, що підштовхнуло КРУ надавати пріоритет стабільності над етнічною солідарністю. З 2004 по 2011 рік офіційні особи КРУ послідовно засуджували використання ПВЖК території КРУ для організації атак, закликаючи ПВЖК припинити бойові дії, щоб запобігти подальшій помсті з боку Ірану. Протягом цього періоду іранські авіаудари зруйнували інфраструктуру та худобу, що спонукало КРУ запровадити блокпости та контролювати шляхи постачання до таборів ПВЖК як заходи стримування [39, с. 60].

Економічна залежність КРУ вплинула на його реакцію під час активізації

ПВЖК і РПК у 2008 році, коли Іран і Туреччина закрили кордони, завдавши регіону фінансових збитків у 1 мільярд доларів на день. Це підкреслило вразливість КРУ через залежність від транскордонної торгівлі, зокрема з Іраном, щодо електроенергії та будівельних матеріалів. У відповідь КРУ посилювало контроль над діяльністю повстанців, аби зберегти торговельні відносини з Іраном. Політичний тиск також вплинув на дії КРУ: Іран вимагав обмежити операції ПВЖК, наголошуючи на важливості співпраці у сфері безпеки. У 2016 році після конфлікту між ДПК і Іраном КРУ посилювало тиск на ДПК, віддаючи перевагу дипломатичній стабільності над етнічними зв'язками [39, с. 67].

Підхід КРУ, позначений критикою діяльності повстанців, а не підтримкою, виявляє прагматичну стратегію, сформовану раціональним вибором. Незважаючи на етнічні зв'язки, великі витрати, спричинені загрозами з боку Ірану, змусили КРУ виступати за мирні рішення та дистанціюватися від ПВЖК і ДПК. У заявах офіційних осіб КРУ, включаючи президента Барзані, наголошувалося на підтримці прав курдів, але відкидалися збройний опір сусіднім державам. Відповідь ілюструє, як зовнішні загрози можуть спонукати етнічні політичні організації до підпорядкування родинних зобов'язань на користь регіональної стабільності та економічної безпеки, особливо коли під загрозою життя цивільного населення та основна торгівля.

Суперництво між КРУ і РПК посилювалося після кризи ІДІЛ, особливо в регіоні Синджар, населеному езидами. Коли ІДІЛ атакувала езидів у 2014 році, сили КРУ спочатку відступили, тоді як РПК втрутилася, захищаючи тисячі курдів-езидів. Втручання зміцнило репутацію РПК і підтримку серед езидської громади та курдської діаспори, причому багато езидів навіть закликали виключити РПК зі списків терористів. Однак зростання впливу РПК у Синджарі створило конкуруючі інтереси з КРУ яка попередньо мала політичний контроль у регіоні та розглядала Синджар як частину своєї юрисдикції [39, с. 106].

Дії РПК у Синджарі вийшли за рамки військової допомоги. Вони заснували Раду езидів, створили школи та тренували сили езидів під своїм командуванням, прагнучи зміцнити свою присутність і розширити свій ідеологічний вплив. Цей

крок спонукав КРУ відкрито виступити проти діяльності РПК, засудивши те, що вона вважала незаконними спробами встановити паралельне врядування та розкол на територіях, керованих КРУ. У відповідь КРУ посилила свою військову присутність і відновила свою владу, призначивши посадових осіб і сформувавши загони єзидської «Пешмерги», що спровокувало боротьбу за владу, яка призвела до ескалації напруженості [39, с. 108].

Незважаючи на певну співпрацю в боротьбі з ІДІЛ, дві організації часто конфліктували через питання влади та впливу. Наприклад, під час гуманітарної місії єзидські громади відмовилися від допомоги КРУ, воліючи покладатися на підтримку РПК. Створення РПК місцевих сил оборони також поставило під сумнів контроль КРУ, що ще більше погіршило відносини. Політичні лідери з обох сторін сперечалися про роль єзидського самоврядування, причому РПК виступала за більшу автономію, тоді як КРУ наполягала на центральному нагляді, щоб запобігти фрагментації в своєму регіоні [39, с. 110].

Опозиція турецького уряду щодо присутності РПК у Синджарі додала зовнішнього рівня цьому суперництву. Туреччина розглядала діяльність РПК у Синджарі як загрозу на своєму кордоні та неодноразово погрожувала військовим втручанням, яке стосувалося КРУ. Незважаючи на те, що власне прагнення КРУ до незалежності погіршило його відносини з Туреччиною, КРУ об'єднався з Анкарою, виступаючи проти експансії РПК, сподіваючись зменшити потенційні конфлікти вздовж свого кордону [39, с. 112].

Коли загрози ІДІЛ відступили, конкуренція між КРУ і РПК за Синджар посилилася, обидві організації змагалися за легітимність, контроль і вплив на громади єзидів. Внутрішньокурдське суперництво показало, як спільна етнічна ідентичність може бути переважена суперечливими політичними інтересами, оскільки РПК і КРУ прагнули зміцнити своє становище в курдській громаді та забезпечити контроль над ключовими територіями [39, с. 113].

Складні відносини між ДПК і ПСК показують на проблеми єдності курдів між різними фракціями та ідеологіями. Після невдач курдського націоналізму в 1970-х і 80-х роках - особливо після Алжирської угоди та Іранської революції -

курдські лідери з Іраку і Туреччини звернулися за підтримкою до регіональних держав. ПСК на чолі з Джалалом Талабані виникла в 1975 році як відповідь на лідерство і методи ДПК, зумовлені ідеологічними розбіжностями, а не лише етнічними чи мовними відмінностями. Платформа ПСК, що базується в Сирії і має зв'язки з режимом Асада, відображає стратегічні розбіжності з підходами ДПК [70, с. 140].

Переломний момент у транснаціональних курдських відносинах настав, коли Абдулла Оджалан, лідер РПК, шукав підтримки в Сирії на тлі посилення турецьких репресій. У Бейруті Оджалан зустрівся з Аделем Мурадом з ПСК, який запропонував скромну допомогу, але вважав РПК більш ідеологічно близькою, ніж етнічно. Ця початкова співпраця, що була радше відповіддю на спільну політичну вразливість, ніж етнічною солідарністю, заклала основу для майбутніх тактичних альянсів між курдськими групами, що зіткнулися з ворожими державами [70, с. 141].

Згодом Сирія і палестинські групи відіграли значну роль у виживанні РПК, надаючи їй ресурси, тренування і базу для операцій у ліванській долині Бекка. Президент Сирії Асад розглядав РПК як інструмент противаги Туреччині без ризику для власної влади, сприяючи прагматичному альянсу. Ця підтримка пішла на користь РПК, а також надала сирійським курдам можливість соціальної мобільності та політичної участі, хоча і в руслі стратегічних інтересів Асада, а не етнічної єдності [70, с. 144].

У 1984 році ДПК і РПК формалізували свою співпрацю угодою «Принципи солідарності», яка дозволила РПК діяти в Іракському Курдистані під наглядом ДПК. Ця домовленість була настільки ж продуктом взаємної необхідності, наскільки й утвердженням етнічної солідарності. ДПК, яку зараз очолює Масуд Барзані, прагнула створити противагу ПСК Талабані, яку нещодавно вислали з Сирії за спробу примирення з Саддамом Хусейном. Для Барзані дозвіл на перебування бійців РПК на території ДПК став стратегічним захистом від ПСК і цінним ресурсом для збереження важелів впливу в нестабільному регіоні. Однак обидві сторони зберегли політичну і оперативну незалежність, що свідчить про

обережний альянс, заснований на корисності, а не на глибоко вкорінених етнічних зв'язках [70, с. 150].

Зростання сили РПК у Південному Курдистані призвело до неминучого конфлікту. У 1983 році турецька розвідка задокументувала тисячі партизанів, що діяли поблизу турецько-іракського кордону, що призвело до транскордонних операцій, санкціонованих попередньою іраксько-турецькою угодою. Турецькі військові відповіли на це повітряними нальотами на курдські табори, що призвело до втрат як серед сил РПК, так і серед сил ДПК. Ці вторгнення продемонстрували виклики для ДПК Барзані в балансуванні між союзом з РПК і військовою потугою Туреччини та політикою Іраку, оскільки ДПК продовжувала переслідувати свої інтереси в умовах нестабільності [70, с. 149].

Період вказує на прагматизм курдських фракцій у виборі державних альянсів і міжкурдської політики на тлі ширшої боротьби за автономію і політичне виживання. Альянси, які часто зображують як панккурдську солідарність, були сформовані більше на основі безпосередніх стратегічних інтересів, ніж на основі етнічної єдності, розкриваючи складні шари в курдських транскордонних відносинах і їхню триваючу боротьбу за згуртоване політичне майбутнє.

З самого початку своєї присутності в Іракському Курдистані РПК демонструвала відданість партизанській війні проти Туреччини, мало зважаючи на вплив на курдські громади як в Іраку, так і в Туреччині. До 1983 року турецька розвідка виявила зростання сил РПК вздовж турецько-іракського кордону, а часті транскордонні рейди порушували стабільність місцевого курдського населення і провокували турецьку відплату. Ці дії швидко стали тягарем для ДПК, яка зіткнулася з постійними турецькими вторгненнями на свою територію. Спроби ДПК відмовити РПК від антагонізму з Туреччиною наштовхнулися на ігнорування, оскільки РПК, керуючись марксистсько-ленінськими принципами, відкинула владу ДПК і продовжувала реалізовувати свою войовничу програму незалежно від неї. Незважаючи на періодичний діалог, РПК продовжувала свої рейди, посилюючи напруженість [70, с. 151].

У 1987 році, після серії руйнівних турецьких авіанальотів, лідер ДПК Масуд Барзані офіційно розірвав альянс на підставі «Принципів солідарності». Однак можливості ДПК стримувати присутність РПК були обмежені, особливо після того, як Саддам Хусейн активізував кампанії проти курдського цивільного населення, відомі як кампанія «Аль-Анфаль». За допомогою хімічних атак, масових страт і систематичного знищення курдських сіл геноцид в Аль-Анфалі знищив курдський опір, вбивши десятки тисяч людей і змусивши ще більше людей залишити свої домівки. Ця кампанія, яку очолив двоюрідний брат Саддама Алі Хасан аль-Маджид на прізвисько «Хімічний Алі», фактично знищила організований курдський опір в Іраку, залишивши мало можливостей для дій ДПК або ПСК проти укріплених сил РПК [70, с. 152].

Деякі лідери курдських племен, яких називають «джаш» або колаборантами, приєдналися до режиму Саддама, допомагаючи в операціях аль-Анфал. Відсутність єдності виявила розколи серед курдського населення, де місцева лояльність часто переважала над ширшою етнічною солідарністю. Навіть РПК, яка до 1988 року мала значний вплив на Іракський Курдистан, таємно співпрацювала з Саддамом, ділячись розвідданими про сили ДПК в обмін на військову допомогу. Пізніше розсекречені документи підтвердили, що РПК допомагала режиму Саддама проти своїх співвітчизників-курдів, підриваючи твердження про етнічну солідарність курдів [70, с. 153].

Курдський рух в Іраку опинився на межі розпаду після жорстокої кампанії в Аль-Анфалі та незацікавленості міжнародної спільноти. До 1989 року ДПК і ПСК втратили свої території, а РПК зайняла домінуючу позицію, діючи за мовчазної підтримки Саддама Хусейна. Однак вторгнення Саддама в Кувейт у 1990 році змінило геополітичний ландшафт. Коли втрутилася коаліція на чолі з США, іракські війська були виведені з курдських районів, створивши вакуум, яким скористалися курдські сили, зокрема пешмерга, для повторної мобілізації. Хоча спочатку курдські лідери не наважувалися відкрито підтримати коаліцію, вони скористалися можливістю відновити свої позиції на території Південного Курдистану [70, с. 154].

У 1991 році заохочення президентом США Джорджем Бушем-молодшим іракських повстань призвело до Шаабанської інтифади серед шиїтів, яка надихнула курдські повстання на півночі. Використовуючи свої зв'язки, ПСК і ДПК мобілізували курдське цивільне населення, амністували колишніх колабораціоністів Саддама, що збільшило їх кількість. Курдські сили швидко відвоювали міста і, зокрема, Кіркук. Незважаючи на ці успіхи, контратаки Саддама, в тому числі хімічні удари, спустошили курдські регіони, змусивши мільйони людей покинути свої домівки і привернувши увагу міжнародної спільноти [70, с. 155].

Тяжке становище курдських біженців призвело до дипломатичного тиску з боку президента Туреччини Тургута Озала, який лобіював серед західних лідерів створення «безпечного притулку» для курдів у межах Іраку, побоюючись як гуманітарної катастрофи, так і напливу курдських біженців до Туреччини. Результатом цієї адвокації стала Резолюція ООН 688, що призвела до проведення операції «Забезпечення комфорту», яка створила захищену зону на півночі Іраку. Ця інтервенція заклала основу для створення КРУ, надавши курдам безпрецедентний рівень автономії [70, с. 157].

Тим часом відносини Туреччини з ДПК і ПСК розвивалися. Озал зустрічався з курдськими лідерами, щоб сприяти створенню альянсу проти РПК, пропонуючи військову і гуманітарну допомогу в обмін на їхню допомогу в боротьбі проти РПК. Однак лідер РПК Абдулла Оджалан засудив Барзані і Талабані за їхню співпрацю з Туреччиною, звинувативши їх у зраді. Напруженість зросла в 1992 році, коли сили ДПК вбили лідера, пов'язаного з РПК, що спричинило цикл відплатних дій, кульмінацією яких стали спільні напади ДПК, ПСК і турецьких сил на табори РПК [70, с. 160].

Капітуляція РПК перед ПСК, що відбулася в результаті, ознаменувала значні зміни в курдських альянсах. Хоча Талабані надав деяким бійцям РПК притулок на суворих умовах, цей крок відображав радше стратегічне позиціонування, ніж етнічну солідарність, з наміром використати присутність РПК як противагу в переговорах як з Туреччиною, так і з ДПК. Складна взаємодія

між співпрацею і суперництвом всередині курдських фракцій показує, що прагматизм, а не етнічна приналежність, диктував альянси і стратегії між курдськими групами в цей період регіональних потрясінь.

Після війни в Перській затоці і створення безпечної зони в Північному Іраку, ДПК і ПСК тимчасово відклали своє суперництво і створили КРУ в 1992 році. Ця нова урядова структура мала на меті формалізувати курдську автономію, заснувавши парламент, виконавчий комітет і прагнення до створення об'єднаних сил пешмерга. Міжнародні спостерігачі високо оцінили вибори, що відбулися 19 травня 1992 року, за їхню відносну чесність, оскільки ДПК і ПСК отримали майже рівні частки голосів. Однак замість того, щоб сприяти створенню багатопартійної коаліції, ці вибори закріпили домінування двох партій і розділили курдський регіон на райони, контрольовані ПСК і ДПК, створивши підґрунтя для політичної поляризації [70, с. 162].

Щоб вирішити цю проблему, було укладено угоду про розподіл влади під назвою «пендж-а-пендж» (50/50), згідно з якою урядові посади були порівну розподілені між двома партіями. Однак ця угода вбудувала мережі покровительства ДПК і ПСК в курдську адміністративну систему, де партійна приналежність стала вирішальним фактором для просування по службі. До 1994 року ескалація напруженості переросла у збройний конфлікт, який розділив КРІ на західну частину, контрольовану ДПК, і східну, контрольовану ПСК. Цей поділ посилювався в 1996 році, коли Барзані звернувся за підтримкою до Саддама Хусейна, щоб витіснити сили ПСК з Ербіля, що свідчило про пріоритет партійних інтересів над етнічною солідарністю [70, с. 163].

Стилі керівництва та структури управління ДПК і ПСК надалі визначали внутрішню політику КРІ. Модель ДПК, що характеризується «династичним республіканізмом», спиралася на широке покровительство, вкорінюючи лояльність у курдському суспільстві через мережу еліт, залежних від подальшого правління сім'ї Барзані. Тим часом ПСК дотримувалася структури, схожої на ленінський «демократичний централізм», менше зосереджуючись на племінній лояльності, але все ще спираючись на патримоніальне управління [70, с. 164].

Хоча ідеологічні розбіжності колись визначали ДПК і ПСК, до 2000-х років обидві фракції прийняли курдський націоналізм з акцентом на автономію, а не на незалежність, навіть коли кожна з них продовжувала економічну і стратегічну взаємодію з Туреччиною. Вашингтонська угода 1999 року і подальші домовленості, досягнуті після війни в Іраку 2003 року, допомогли утримати суперництво між ДПК і ПСК у політичній, а не військовій площині. Проте двопартійна динаміка залишається домінуючою, і РПК часто опиняється в урядовому глухому куті, оскільки кожна партія відстоює свої фракційні інтереси [70, с. 165].

Незважаючи на ранні прагнення до транскордонної єдності курдів, суперництво між ДПК і ПСК свідчить про те, що курдські політичні альянси формуються насамперед на основі безпосередніх політичних і стратегічних інтересів, а не на основі спільного панкурдського націоналізму. Етнічна солідарність часто відходить на задній план перед консолідацією влади, коли кожна партія надає пріоритет своїм специфічним інтересам, а не ширшій курдській згуртованості. Взаємодія між цими фракціями в цей період розкриває складність курдської політичної динаміки, де регіональний і внутрішній тиск часто ставить під сумнів припущення про існування єдиного курдського націоналістичного руху [70, с. 166].

Тим часом, присутність РПК поширюється на різні міста, такі як Діярбакир, Марсель, Стамбул і Нью-Йорк, показуючи, як конфлікт виходить за межі географічних кордонів. Через цю структуру збірки стає очевидним, що курдський конфлікт у Туреччині виходить за межі внутрішньої боротьби і є частиною глобалізованої громадянської війни [4, с. 2]. Дії РПК ілюструють використання «зміни масштабу», коли актори переміщуються між локальною та глобальною сценами, щоб скористатися владою та ресурсами. Наприклад, транснаціональні діаспорні спільноти підтримують РПК через фінансові внески, скоординовані протести та мобілізацію іноземних бойовиків. Просторова складність конфлікту також інтегрує символічні елементи: активізм діаспори просуває курдську ідентичність по всьому світу, створюючи розсіяний

«архіпелаг курдського націоналізму» в європейських містах [4, с. 7].

Прикладом такого багатомасштабного конфлікту є облога Кобані у 2014-2015 роках, коли курдські сили захищали сирійське місто від ІДІЛ. Зображення курдських бійців викликали глобальну симпатію, мобілізуючи протести діаспори по всій Європі та заклики до турецького втручання. Ця битва стала прикладом того, як учасники конфлікту використовують міжнародні ЗМІ та активність діаспори для створення політичних важелів впливу, переводячи курдське питання в транснаціональну площину і впливаючи на динаміку підтримки курдів у Туреччині [4, с. 8]. Підхід РПК, заснований на збірці, відображає гнучкий, мережевий повстанський рух, який адаптується до транслокальних можливостей і геополітичних зрушень, реконфігуруючи контури конфлікту на різних рівнях і в різних контекстах.

У курдському нагір'ї Туреччини РПК створила повстанські коридори, стратегічно використовуючи важкодоступні гірські райони як безпечні, контрольовані партизанами проходи поза турецьким державним наглядом. Ці коридори були життєво важливими як для операцій РПК, так і для місцевих курдських контрабандистів, які перевозили контрабандні товари, такі як нафта, сигарети, чай і цукор з Ірану до Туреччини. Для курдських контрабандистів ці маршрути надавали притулок від турецьких сил безпеки, які часто встановлювали контрольні-пропускні пункти, вимагали хабарі і влаштовували засідки. Використовуючи повстанські зони, контрабандисти могли обходити турецькі блокпости і уникати військового контролю, що дозволяло їм перевозити товари в центральну Туреччину непомітно і без перешкод [24, с. 333].

Контроль РПК над цими коридорами є прикладом форми «контрсуверенітету», коли вони здійснювали владу, не повторюючи традиційну державну модель. Замість того, щоб монополізувати і оподатковувати рух коридорами, РПК дозволила курдським контрабандистам і кочівникам вільно діяти в цих просторах, сприяючи місцевій автономії, яка контрастувала з видобувними практиками держави. Ця система коридорів також слугувала символом опору, кидаючи виклик турецькому державному суверенітету і

забезпечуючи певну економічну незалежність для курдських громад, які покладалися на контрабанду як на засіб виживання через руйнування місцевої економіки [24, с. 329].

У відповідь турецька держава протягом 1990-х і 2000-х років застосовувала інтенсивну тактику боротьби з повстанцями, спрямовану на ліквідацію цих повстанських зон. Ці заходи включали будівництво укріплених військових контрольно-пропускних пунктів, оснащених тепловими датчиками, систематичне знищення сіл і примусове переміщення понад трьох мільйонів курдів. Крім того, Туреччина інвестувала значні кошти в будівництво гідроелектростанцій, які затопили долини і печери, змінивши ландшафт, щоб запобігти пересуванню партизанів і дестабілізувати мережу коридорів. Незважаючи на ці дії, РПК продовжувала діяти у високогір'ї, підтримуючи мобільні повстанські коридори, які дозволяли їм непомітно пересуватися між позиціями і здійснювати скоординовані напади на турецькі військові об'єкти [24, с. 338].

Партизанські стратегії РПК розвивалися з урахуванням тривимірної географії курдського нагір'я. Вони прокладали складні маршрути, часто використовуючи усні перекази, а не паперові карти, які могли потрапити до рук ворога. Ці маршрути давали контрабандистам можливість економити час і проходити прихованими від турецьких військ шляхами. Контрабандисти, у свою чергу, сприяли транскордонному обміну між курдами, ввозячи заборонену літературу, культурні артефакти, а іноді допомагаючи курдським політичним діячам рятуватися від переслідувань [24, с. 332].

Складна система коридорів відображає відмову РПК від моделі національної держави і її акцент на низовій автономії, що відповідає баченню Оджалана про децентралізоване, недержавне курдське управління. Через ці повстанські коридори РПК пропонувала альтернативний суверенітет, який оскаржував не лише турецький контроль, але й ширший державоцентричний порядок, ілюструючи локалізоване управління, де курдський рух утверджував свою легітимність, захищаючи, а не експлуатуючи мобільність і засоби до

існування тих, хто проходив через них.

Таким чином, курдське питання виходить далеко за межі національних кордонів, набуваючи транснаціонального виміру, який охоплює як курдські спільноти в регіоні, так і діаспору. Транснаціональні зв'язки, що включають політичну мобілізацію, культурні зв'язки і солідарність з іншими корінними народами, формують політичний ландшафт і відображають курдське прагнення до автономії та прав на ідентичність, які не обмежуються географічними кордонами.

Завдяки своїй діаспорі курди змогли представити свої вимоги на глобальному рівні, апелюючи до міжнародних стандартів, таких як Декларація ООН про права корінних народів. Це допомогло не лише поширити курдське питання серед світової громадськості, а й сформувати тиск на держави, такі як Туреччина та Іран, для визнання прав курдів у рамках міжнародного права. Зокрема, успіхи Рожави як автономного курдського регіону в Сирії представляють нову модель демократичної автономії, яка базується на самоорганізації громад і, зокрема, на принципах рівності та соціальної справедливості. Це, у свою чергу, надихає курдські громади у світі та символізує прагнення до колективної ідентичності і самовизначення.

Конкуренція і співпраця між різними курдськими фракціями, такими як ПДС, РПК, ДПК та ПСК, відображають складний баланс між спільними етнічними інтересами та індивідуальними політичними цілями. Внутрішньокурдські конфлікти можуть підірвати загальну мету автономії. Окрім територіальних суперечок, відмінності в ідеологічних поглядах також спричиняють напругу між курдськими організаціями. Крім того, організаційні зв'язки з зовнішніми державами, такими як Туреччина, Іран і США, формують ще один аспект внутрішньокурдських суперечностей.

Прагнення до автономії, яке підтримують курдські рухи, є своєрідним викликом традиційному державоцентричному баченню і демонструє важливість альтернативних моделей організації і управління, які засновані на місцевих і культурних особливостях. Таким чином, курдське питання можна розглядати як

частину ширшої глобальної дискусії про права корінних народів, транскордонну ідентичність та право на самовизначення в умовах сучасної державної системи. Відтак, транснаціональні впливи та транскордонна динаміка не лише ускладнюють курдське питання, але й пропонують можливості для розвитку нового типу політичної суб'єктності, що виходить за рамки національної держави. Це створює підґрунтя для формування нових глобальних альянсів з курдських організацій та партій, які можуть підтримати курдське прагнення до автономії та захисту їхньої культури, одночасно надаючи можливість адаптації до геополітичних змін і створення платформ для мирного співіснування.

Висновки до розділу 2.

Курдське питання являє собою багатогранний і стійкий виклик, що охоплює різні історичні, політичні й транснаціональні аспекти. Історичний розвиток курдського питання глибоко пов'язаний зі змінами політичних структур в регіоні Близького Сходу. Формування та занепад курдських еміратів під впливом Османської і Сефевідської імперій, боротьба за автономію в ХІХ столітті, а також перетворення статусу курдів у ранній Турецькій Республіці визначили нинішній стан курдського народу. Курдські емірати, такі як Бітліс, Бахдінан і Соран, представляли собою самостійні політичні утворення, але їхня автономія поступово зникла через централізаційні зусилля імперій. Період реформ Танзімату остаточно підірвав владу курдських еміратів, а подальше зміцнення державних кордонів і піднесення націоналізму ще більше ускладнили політичну організацію курдів. Розпад імперій після Першої світової війни й новий геополітичний порядок залишили курдів розділеними між Туреччиною, Іраном, Іраком та Сирією, де їхні права на самовизначення й державність були проігноровані, що зумовило багатолітню боротьбу за визнання і права.

Тепер у сучасних умовах внутрішні виклики для цих країн посилюються курдськими прагненнями до політичної і культурної автономії. Політика цих держав, орієнтована на придушення курдської ідентичності, обмеження

культурних і мовних прав, перетворила курдське питання на гостру внутрішню проблему, що впливає на стабільність і національну безпеку. Туреччина, зокрема, веде тривалу боротьбу з РПК, вбачаючи у курдському русі загрозу територіальній цілісності країни. Іран, у свою чергу, жорстко переслідує курдських активістів і використовує транснаціональні методи репресій, що також обмежує можливості курдів для самовизначення та автономії.

Транснаціональний аспект курдського питання виходить за межі регіону, оскільки курдська діаспора активно сприяє міжнародній підтримці курдських прав і поширенню ідей панкурдської ідентичності. Курдська діаспора в Європі та США стала потужним джерелом ресурсів та політичної підтримки, що забезпечує курдським громадам доступ до міжнародних платформ для захисту їхніх прав. Автономна модель Рожави в Сирії є прикладом того, як курди адаптуються до умов регіональної нестабільності й створюють структури самоуправління, засновані на принципах демократії і соціальної рівності, що підсилює панкурдське прагнення до політичної та культурної автономії. На відміну від Рожави, Курдистанський регіон Іраку, з його залежністю від економічної співпраці з іншими державами, демонструє, як внутрішньокурдські конфлікти та політична роздробленість ускладнюють єдину стратегію для здобуття незалежності.

Таким чином, курдське питання є надзвичайно складним феноменом, який не зводиться лише до одного виміру або національної боротьби. Воно охоплює глибокі історичні, політичні та культурні шари, що вимагають міжрегіонального розуміння і врахування транснаціональних зв'язків курдського народу. Розглядаючи курдське питання через ці різноманітні аспекти, стає очевидним, що його вплив виходить за межі окремих держав і торкається загальної динаміки міжнародних відносин у регіоні. Така комплексність робить курдське питання важливою складовою не лише внутрішньої політики чотирьох країн, де проживають курди, але й значущим елементом сучасної геополітичної картини Близького Сходу.

РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗВ'ЯЗАННЯ КУРДСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ

3.1. Політичні та стратегічні мотивації ключових «гравців» у курдському конфлікті

Відносини Сполучених Штатів з курдами під час холодної війни ілюструють, як американська зовнішня політика надавала пріоритет стратегічним вигодам, а не курдським прагненням. Курди, розкидані по Іраку, Ірану і Туреччині, розглядалися як засіб протистояння союзницьким радянським урядам у регіоні, а не як союзники у прагненні до незалежності. Після Другої світової війни, коли суперництво між США і Радянським Союзом поглибилося, невдоволення курдів стало зручним інструментом [67, с. 63].

У 1950-х роках адміністрації Ейзенхауера і Кеннеді використовували курдські заворушення для тиску на прорадянський режим Іраку. США надавали приховану підтримку курдським лідерам, таким як Мустафа Барзані, допомагаючи розпалювати повстання, які підривали стабільність в Іраку. Ця тактика посилилася, коли Ірак зміцнив зв'язки з СРСР у 1972 році. Ніксон і Кіссінджер намагалися протидіяти радянському впливу, озброюючи курдських бойовиків, спрямовуючи підтримку через Іран та Ізраїль, які були зацікавлені у збереженні нестабільності в Іраку. Завдяки цій підтримці курдський опір становив значну загрозу для іракського уряду, відволікаючи ресурси і підриваючи зусилля в регіоні, підтримувані Радянським Союзом [67, с. 64].

Однак, коли Іран виступив посередником в укладенні Алжирської угоди 1975 року з Іраком, геополітичні розрахунки різко змінилися. Щоб вирішити давню прикордонну суперечку, Іран припинив підтримку курдів, зробивши їх вразливими до іракських атак. США, відповідно до інтересів Ірану, відкликали свою допомогу, що призвело до жорстокого придушення курдських сил іракським режимом. Ця раптова відмова призвела до розчарування курдів у США, які неодноразово використовувалися як тимчасова контрсила проти радянських союзників, а не як партнери у спільній боротьбі за автономію [67, с.

83].

КРУ є ключовим елементом політики США на Близькому Сході, поєднуючи історичні, геополітичні та економічні інтереси. З 2003 року, після вторгнення в Ірак, його роль зросла завдяки демократичним реформам і контролю над нафтовими та транспортними мережами, що з'єднують Східне Середземномор'я з Іраном і Туреччиною. Це зробило КРУ важливим транзитним вузлом, але водночас мішенню для сусідніх держав, які прагнуть придушити курдську автономію. Незважаючи на західну підтримку, КРУ залишається вразливим через обмежену регіональну підтримку, а навколишні держави готові використовувати економічні блокади чи військові дії за умов скорочення американської присутності. Стабільність КРУ залежить від альянсу з США, який забезпечує КРУ безпеку, а США — доступ до нафтових шляхів і стримування ворожих впливів [15, с. 10].

Підхід США до курдського конфлікту в Сирії балансував між прагматизмом і регіональною динамікою, намагаючись підтримувати сирійських курдів як важливих союзників у боротьбі з ІДІЛ. ПДС і ЗНС скористалися цією підтримкою, щоб закріпити контроль над районами з курдською більшістю на північному сході Сирії, формуючи самоврядний регіон Рожава. США надавали військову підтримку курдам, включаючи повітряне прикриття і озброєння, що зробило їх важливими партнерами у боротьбі проти ІДІЛ. Проте цей союз був тактичним і не передбачав підтримки курдської автономії, аби не відчужувати Туреччину — важливого союзника НАТО, що побоювалася посилення курдської присутності біля свого кордону, розглядаючи ПДС як продовження РПК [56, с. 57].

Поглиблення влади ПДС у регіоні спричинило занепокоєння Анкари, яка регулярно закликала США припинити підтримку курдських угруповань. Адміністрація Трампа посилила прагматичний підхід, приділяючи пріоритет відносинам між державами, що послабило позиції курдів. У 2019 році рішення про виведення американських військ уможливило проведення Туреччиною операції «Мирна весна», спрямованої на знищення курдських сил і встановлення

турецького контролю на півночі Сирії. Це відповідало довгостроковій меті Туреччини щодо нейтралізації курдських територіальних амбіцій, які Анкара сприймає як загрозу [56, с. 64].

Втрата американської підтримки змусила курдські сили звернутися до режиму Асада та Росії. Для Москви це був шанс послабити американський вплив у Сирії та зміцнити позиції в регіоні, підтримуючи Асада та співпрацюючи з Туреччиною. Цей епізод виявив складність американських альянсів у Сирії, показуючи транзакційний підхід США, де поєднуються пріоритети боротьби з тероризмом, курдські прагнення та союз НАТО з Туреччиною [56, с. 64].

Різке виведення американських військ Трампом із Сирії викликало критику з боку американських чиновників з усього політичного спектру, включаючи Байдена. У відповідь Байден запропонував більш жорсткий підхід до Туреччини, особливо з огляду на те, що Туреччина надала пріоритет протидії курдській автономії, а не боротьбі з ІДІЛ. В КРІ триваючі операції Туреччини, спрямовані проти КРУ, показують межі турецько-курдської співпраці і підкреслюють провал виключно військового підходу без ширшого політичного визнання [53, с. 7].

Вибір Байденом членів кабінету міністрів, таких як Ентоні Блінкен, Ллойд Остін і Бретт Макгерк, свідчить про підтримку курдської справи і водночас про переоцінку американо-турецьких відносин. Сильна прокурдська позиція цих радників свідчить про потенційний зсув у бік просування політичних рамок для курдського самоврядування в рамках післявоєнної структури Сирії. Для забезпечення тривалої стабільності адміністрація мала вирішити складні транскордонні аспекти конфлікту між Туреччиною і РПК, щоб зберегти здобутки в боротьбі з ІДІЛ і підтримати курдську стабільність [53, с. 8]. Однак із поверненням Трампа до влади у 2024 році надії на мирний розвиток ситуації повністю відпали, створюючи нові перешкоди для політичного діалогу та стабільності в регіоні.

Історично російська політика щодо курдів була зумовлена необхідністю здійснювати вплив на регіони, що мають стратегічне значення, пристосовуючись

до політичних і військових обставин. Як за царського, так і за радянського режимів Росія розглядала курдів як потенційних союзників на противагу османському та іранському контролю, часто чергуючи підтримку з ігноруванням залежно від ширших геополітичних потреб [37, с. 106].

Починаючи з 19 століття, Росія залучала курдів через наукові та академічні дослідження, особливо в таких регіонах, як Кавказ, де вона прагнула мати вплив [37, с. 107]. Під час Першої світової війни російська підтримка коливалася залежно від військових цілей, однак під час Другої світової війни СРСР надав значну підтримку курдським групам в Ірані, зрештою підтримавши створення Республіки Махабад. Хоча ця курдська держава на чолі з Каді Мухаммедом і за підтримки сил мулли Мустафи Барзані проіснувала недовго, її виживання залежало від радянської підтримки. Коли радянські війська пішли, Махабад швидко впав під натиском іранських сил [37, с. 117].

Пізніше Радянський Союз використав вплив Барзані в Іраку, де він організував курдські сили за радянської підтримки. Тим не менш, радянська підтримка курдської автономії зменшилася на користь відносин з центральним урядом Іраку. У 1970-х роках, зі зміною альянсів і тіснішими зв'язками Іраку з Москвою, СРСР ще більше зменшив підтримку курдів, що змусило Барзані переорієнтувати свої альянси на Захід, ознаменувавши значний поворот у курдській політичній стратегії [37, с. 119].

Давній імперський підхід Росії використовує етнічні та релігійні розбіжності для розширення впливу, особливо на Близькому Сході. Історично Росія кооптує еліти меншин, поєднуючи внутрішню і зовнішню політику для забезпечення контролю, прикладом чого є її відносини з мусульманським населенням у країні та за кордоном [21, с. 157]. У Сирії Росія, яка спочатку пропонувала лише політичну підтримку, у 2015 році розпочала військову інтервенцію, поставивши Асаду зброю та встановивши постійну присутність, апелюючи до релігійних меншин, таких як курди, які бачать в Асаді противагу сунітському екстремізму [70, с. 47]. Приєднання Росії до сирійських курдів, яким вона надає військову допомогу в таких районах, як Афрін, також дозволяє

Москві стримувати турецький вплив, одночасно здійснюючи контроль над політичними прагненнями курдів шляхом маніпуляцій і вибіркової підтримки [21, с. 163]. Втручання Росії ускладнило дії США, обмеживши їхній стратегічний вплив і призвівши до таких інцидентів, як ракетний удар США по сирійських авіабазах у 2017 році після ймовірних хімічних атак сил Асада [70, с. 50].

У Сирії також є Російсько-іранський альянс, який позначений прихованою конкуренцією, коли кожна сторона переслідує свої цілі під приводом співпраці. Цілі Ірану зосереджені на створенні «шиїтського півмісяця» в Сирії, Іраку та Лівані для забезпечення коридору впливу та підтримки союзників, як-от «Хезболла». Іран закріплює присутність через ополченців, інфраструктурні проекти та культурні програми, прагнучи довготривалого впливу. Однак його експансія стикається з перешкодами через підтримувані Росією реформи сирійських сил і мовчазну підтримку Росією ізраїльських авіаударів по іранських позиціях, що стримує домінування Ірану [10, с. 12].

Економічна конкуренція загострила напруженість: Росія отримала вигідні контракти на видобуток сирійської нафти, фосфатів і розвиток інфраструктури, в результаті чого Іран отримав менше вигоди, незважаючи на значні інвестиції у виживання режиму Асада. Боротьба за вплив призводить до випадків прямої конфронтації, коли російські війська час від часу вступають у сутички з підтримуваними Іраном ополченцями, [10, с. 17].

В Іраку енергетичні інвестиції Росії в КРУ, особливо через «Роснефть», зміцнюють її економічний вплив. Угоди про контроль над трубопроводами і видобутком нафти, особливо в Курдистані, дають Москві важелі впливу як на КРУ, так і на Багдад, забезпечуючи дипломатичний інструмент впливу на іракський уряд і енергетичну безпеку Туреччини. Крім того, Москва підтримує стратегічне балансування, вибірково підтримуючи курдські прагнення - сигналізуючи про підтримку курдської автономії, коли це слугує ширшим цілям Росії, але водночас підтримуючи територіальну цілісність Іраку, щоб не відштовхнути інші регіональні держави, такі як Туреччина та Іран [21, с. 166]. На внутрішньому рівні Росія використовує свого чеченського лідера Рамзана

Кадирова як близькосхідного посланця для зміцнення альянсів з мусульманськими державами і представлення Росії як промусульманської держави, здобуваючи як регіональний вплив, так і внутрішню стабільність [21, с. 170]. Підхід Росії до Близького Сходу зосереджений на збереженні впливу через короткострокові, транзакційні відносини, балансуючи при цьому між суперечливими регіональними інтересами. На відміну від США, Росія пропонує військову та економічну співпрацю без політичних вимог, апелюючи до регіональних урядів, розчарованих західними умовами щодо прав людини чи управління [98, с. 10].

Проте ця стратегія має обмеження: російська економіка під санкціями та залежна від нафтових цін обмежує її можливості для значної підтримки в регіоні. Відсутність зобов'язань часто робить Росію другорядним партнером, корисним для тактичної підтримки, але не основним гарантом безпеки. Її відносини з Іраном та Ізраїлем демонструють балансування між суперечливими інтересами, а економічний вплив зосереджений на енергетичних угодах з підтримкою інвестицій з країн Перської затоки. Росія також використовує помилки США для розширення свого впливу, пропонуючи себе в якості гнучкої альтернативи у відповідь на уявне послаблення США. Однак у міру поглиблення партнерства Росія ризикує бути змушеною стати на чийсь бік у регіональних конфліктах, що ставить під сумнів її нейтральну позицію і обмежує її довгостроковий вплив. Незважаючи на нещодавні успіхи, російська стратегія може в кінцевому підсумку обмежити її здатність змінювати геополітичний ландшафт Близького Сходу [98, с. 12].

Підхід Туреччини до курдського конфлікту за часів правління ПСР і президента Ердогана тісно переплітається зі зміщенням у бік неоосманізму, зумовленим прагненням до регіональної влади і стратегічної автономії. З моменту приходу ПСР до влади в 2002 році зовнішня політика Туреччини пройшла три основні етапи, кожен з яких відзначався різними мотивами: початковий проєвропейський етап для забезпечення міжнародної легітимності, ісламістський зсув під час Арабської весни і, починаючи з 2013 року,

високомілітаризована позиція, зокрема, у відповідь на прагнення курдів до автономії в Сирії та Іраку. Цей ідеологічний зсув слугує баченню Ердоганом Туреччини як лідера в мусульманському світі, відроджуючи теми османської спадщини для виправдання експансивної зовнішньої політики, яка зміцнила імідж Туреччини серед прихильників всередині країни, але збільшила напруженість за кордоном [100, с. 11].

Погляд ПСР на курдське питання як на пріоритет безпеки поєднує питання територіальної цілісності з ідеологічними наративами. Опозиція Туреччини до курдської автономії за межами своїх кордонів ґрунтується на націоналістичній стратегії безпеки, яка розглядає курдські групи в Іраку і Сирії, особливо ті, що пов'язані з РПК, як екзистенційну загрозу. Після того, як США підтримали СДС проти ІДІЛ, Туреччина відповіла мілітаризацією політики через операції «Щит Євфрату» і «Оливкова гілка» для створення буферних зон, представляючи курдські амбіції як частину ширшої зовнішньої загрози, організованої західними акторами. Таке узгодження з націоналізмом ще більше зміцнило коаліцію ПСР з ультраправими турецькими фракціями, підживлюючи наратив про те, що курдські рухи за незалежність становлять як внутрішню, так і зовнішню екзистенційну загрозу [100, с. 14].

Щоб зорієнтуватися в цьому складному ландшафті, Туреччина переорієнтувала свої альянси, шукаючи незалежний шлях, який дедалі більше зближується з Росією. Оскільки підтримка США курдських угруповань призвела до загострення американсько-турецьких відносин, Ердоган звернувся до Росії, балансуючи між прагматичними альянсами і прагненням до стратегічної автономії. Рух у бік Росії слугує противагою зазіханням Заходу, зокрема США і НАТО, і відображає бачення Туреччини як самодостатньої регіональної потуги. Однак цей поворот також поглибив залежність Туреччини від російської підтримки, ознаменувавши значний відхід від її попередньої орієнтації на НАТО і зміцнивши її роль як більш напористого, мілітаризованого гравця в регіоні [100, с. 16].

Ключовим чинником курдсько-турецького конфлікту є концептуальне

оформлення ідентичності, де традиційні дискурси поляризують «курдськість» і «турецькість», сприяючи відносинам з нульовою сумою та ескалації ворожнечі. Турецька держава історично формувала національну ідентичність як монолітну та асиміляторську, що легітимізує обмежувальну політику і зміцнює позиції прихильників жорсткої лінії. Водночас, модель «сумісної» ідентичності могла б сприяти співіснуванню турецької та курдської ідентичностей, дозволяючи курдам зберігати подвійну ідентичність і брати участь у суспільному житті Туреччини як її невід'ємна частина. Такий інклюзивний підхід міг би також зміцнити позиції Туреччини щодо вступу до ЄС, демонструючи інклюзивність, однак жорсткий націоналізм у політиці країни значною мірою підриває перспективи реалізації цієї моделі [84, с. 243].

У 1990-х роках відбулося зростання курдської ідентичності, що змусило Туреччину посилити свою позицію, розглядаючи РПК і курдський націоналізм як дестабілізуючі сили. Однак захоплення лідера РПК Оджалана в 1999 році і тиск з боку ЄС спонукали Туреччину надати курдам обмежені культурні права, щоб зменшити загрозу сепаратизму і тісніше узгодити свої дії з демократичними очікуваннями [84, с. 235]. Ці зміни слугували подвійній стратегії: обмеженню впливу РПК і водночас заспокоєнню міжнародних союзників шляхом номінальної демократизації. За президента Реджепа Таїпа Ердогана Туреччина перейшла від своїх світських, кемалістських засад до ідеологічного режиму, рушійною силою якого є ісламський націоналізм, який зазвичай називають ердоганізмом. Ця трансформація стала очевидною у військових діях, зокрема в неодноразових операціях Туреччини на півночі Сирії та її втручанні в громадянську війну в Лівії [92, с. 20].

Протидіючи створенню курдської держави в Іраку, Туреччина демонструє відданість територіальній цілісності — спільній меті з Іраном і Сирією, які, попри суперечки з Анкарою, також виступають проти курдської державності. Однак економічні інтереси Туреччини підказують нюанси: кооперативні економічні зв'язки з Іракським Курдистаном за підтримки США могли б стабілізувати регіональні відносини і водночас принести користь турецькій

економіці. Проте турецькі націоналісти вбачають у цьому ризик, побоюючись, що розширення економічних можливостей курдів може посилити сепаратистські рухи. Таким чином, подвійний підхід Туреччини - утвердження військового домінування при обережній економічній участі - підкреслює політичне балансування між збереженням державної єдності та управлінням зовнішніми альянсами і економічним прагматизмом [84, с. 251].

Зрештою, стратегічні мотиви Туреччини полягають у балансуванні між національною безпекою і міжнародним тиском щодо демократизації. Підтримка регіональних економічних проектів з іракськими курдами, хоча і є стратегічно вигідною, ускладнюється вкоріненими націоналістичними інтересами, які наголошують на контролі над курдською ідентичністю і перешкоджають повноцінному включенню курдів у турецьке суспільство. Без прийняття більш інклюзивної політики щодо курдської ідентичності Туреччина ризикує продовжити внутрішню напруженість і регіональну нестабільність.

Туреччина, як важливий член НАТО і кандидат на вступ до ЄС переорієнтовується на економічний прагматизм, амбіції регіональної безпеки і новий неоосманський вплив на Близькому Сході. Хоча раннє керівництво ПСР схилилося до інтеграції в ЄС, затримки і відмови підштовхнули Туреччину до Росії і Китаю, підживлюючи антизахідну риторику і збільшуючи залежність від транзакційної дипломатії. Силове правління Ердогана, що проявляється в персоналістських призначеннях і концентрації влади, посилює занепокоєння Заходу щодо його відповідності демократичним ідеалам НАТО [25, с. 2].

На регіональному рівні Туреччина прагне закріпити за собою роль близькосхідного центру сили, використовуючи свою сунітську ідентичність для протидії впливу Ірану. Хоча деякі члени НАТО ставляться до цих амбіцій з пересторогою, визнання ролі Туреччини може врівноважити регіональний вплив Ірану і Росії. НАТО стоїть перед вибором: або зміцнювати зв'язки за допомогою економічних стимулів і глибокої інтеграції, можливо, з умовними вигодами, або ризикувати подальшим зближенням Туреччини зі східними державами [25, с. 6].

Позиція Туреччини в НАТО ускладнюється її прагненням до «стратегічної

автономії» і невдоволенням невирішеними питаннями безпеки. Хоча НАТО надає стратегічні переваги, Туреччина відчуває себе «другосортним союзником», особливо після рішення США постачати зброю курдським силам у Сирії. Через відсутність підтримки її пріоритетів Туреччина звернулася до альтернативних оборонних закупівель, зокрема російських С-400, що ускладнило її інтеграцію в НАТО [66, с. 10]. Орієнтація Туреччини на автономію також проявляється в її спротиві співпраці між НАТО і ЄС через напруженість, пов'язану з Кіпром, і в обмеженій підтримці ініціатив НАТО, таких як Посилена передова присутність в країнах Балтії. Внутрішні події, в тому числі зростання націоналістичних настроїв і авторитарна консолідація влади за Ердогана, ще більше віддаляють Туреччину від демократичних ідеалів НАТО, посилюючи націоналістичний наратив, який змальовує західних союзників як таких, що не підтримують і навіть вороже ставляться до неї [66, с. 16].

Тактична співпраця Туреччини з Росією відображає все більш багатополярну позицію Туреччини у зовнішній політиці, де вона прагне «гнучких альянсів», а не повного зближення з НАТО. Прагнення Туреччини до незалежної оборонної стратегії, зокрема можливе створення ядерного потенціалу, демонструє її перехід до позаблокового, багатополярного підходу, що ставить під сумнів згуртованість НАТО, одночасно підтримуючи стратегічне партнерство на основі прагматичної, індивідуальної співпраці [66, с. 41].

Геополітичне суперництво між Туреччиною та Іраном в Іраку та Сирії стає все гострішим, оскільки обидві країни, хоч і виступають проти курдського сепаратизму, прагнуть регіонального домінування. Туреччина на півночі Сирії діє з метою запобігти створенню очолюваного курдами автономного регіону, тоді як Іран, підтримуючи режим Асада на півдні, намагається врівноважити вплив США та стримати експансію Туреччини, яку вважає проявом «неоосманського» порядку денного. [17, с. 2]. Спочатку Іран обмежувався підтримкою Асада, але поступово його залучення в сирійський конфлікт зросло, що перетворило його на одного з найвпливовіших зовнішніх прихильників Сирії разом з Росією, водночас втягнувши в тривалу й дорожку трясовину [55, с. 2].

Тегеран розглядає три сценарії для Сирії, кожен із значними витратами та невизначеними вигодами. Найбільш вигідний — збереження ослабленого режиму Асада для підтримки іранського впливу через “Хезболу”, що потребує нових ресурсів попри санкції. Альтернативний сценарій — постконфліктний режим без Асада, але лояльний до Ірану, хоча це підвищує ризики нестабільності. Найгірший варіант — падіння Асада, яке зруйнує іранський вплив у Сирії та ускладнить доступ до «Хезболи», послаблюючи стримування Ізраїлю та США [55, с. 4]. Економічна участь Ірану в Сирії виявилася обтяжливою: санкції послабили його економіку, а фінансова підтримка Сирії виснажує державний бюджет і посилює внутрішні заворушення. Іран, економічно залежний від сирійських ринків, втрачає підтримку сунітського арабського населення, що підриває його позицію як лідера мусульманського опору Ізраїлю. Така підтримка режиму Асада загрожує довготривалими міжконфесійними конфліктами та дестабілізацією його регіональних альянсів [55, с. 9].

Роль Росії додає ще один рівень складності. Хоча Іран і Росія співпрацюють у підтримці Асада, їхні бачення щодо Сирії різняться. Іран виступає за децентралізований контроль, впроваджуючи ополченців для збереження впливу, в той час як Росія прагне централізованої держави, побоюючись, що автономія ополченців може дестабілізувати регіон. Зростаючий вплив Росії серед сирійських угруповань і відкритість до діалогу з сунітською більшістю також непокоїть Тегеран, інтереси якого розходяться з інтересами Москви, оскільки він намагається зберегти лояльну до Асада структуру [55, с. 10].

Вплив Ірану в Іраку зіткнувся зі значними проблемами в епоху після Солеймані, що зумовлено фрагментацією альянсів, посиленням суперництва та зменшенням підтримки з боку місцевого населення. Вбивство Сулеймані, скоєне США в січні 2020 року, позбавило Іран критично важливої фігури, яка була посередником між іракськими шіїтськими фракціями, забезпечуючи згуртованість проіранського блоку і спрямовуючи підтримку ополченців на

реалізацію регіональної стратегії Ірану. Без Сулеймані розбіжності всередині ЗНС і розбіжності щодо підходу Ірану до американської присутності в Іраку оголили внутрішні тріщини, оскільки більш прагматичні лідери віддають перевагу легальним каналам і дистанціюються від войовничої тактики [16, с. 2].

Багаторічна кампанія Туреччини проти РПК і зміцнення альянсів у КРУ також викликають занепокоєння Ірану. Туреччина підтримує ДПК біля свого кордону, тоді як Іран — союзник ПСК біля свого кордону. Присутність РПК у регіоні, зокрема в горах Кандиль, де базується ПСК, загострює суперництво, оскільки Іран підозрюють у використанні РПК проти Туреччини. Стратегічний Синджар, де діють РПК і підтримувані Іраном ЗНС, став ключовою точкою суперництва для забезпечення логістики й альянсів [17, с. 6]. Розширення політичної, економічної та військової присутності Туреччини в Іраку викликає занепокоєння Ірану, особливо через зростання економічного впливу Анкари і антиіранські настрої серед сунітських фракцій. Турецькі військові бази та альянси з сунітами кидають виклик іранському впливу, оскільки Туреччина прагне створити безпечний буфер на південних кордонах. Суперництво призводить до ескалації, де обидві країни використовують своїх союзників і економічний вплив для забезпечення стратегічних інтересів у курдських районах і за їх межами [17, с. 6].

Традиційний вплив Ірану в Іраку слабшає, оскільки прем'єр-міністр Мустафа аль-Кадхімі проводить збалансованішу зовнішню політику, співпрацюючи з країнами Перської затоки та США. Зусилля Кадхімі зі зменшення впливу підтримуваних Іраном ополченців відображають прагнення Іраку до суверенітету і стабільності, послаблюючи колишню роль Ірану. Громадська думка також змінилася: іранське втручання, колись підтримане у боротьбі з ІДІЛ, тепер критикується через корупцію і насильство, що викликало протести і навіть напади на іранські консульства [16, с. 6].

В економічному плані американські санкції обмежили можливості Ірану підтримувати своїх іракських союзників. Хоча Іран продовжує розглядати Ірак як стратегічний ринок для експорту і постачання енергоносіїв, конкуренти, такі

як ОАЕ і Туреччина, збільшують свої інвестиції, користуючись прагненням Іраку диверсифікувати свої економічні зв'язки. Сусіди Ірану також прагнуть обмежити економічні важелі впливу Тегерана, пропонуючи Іраку альтернативні джерела енергії. У поєднанні з цими факторами виклики Ірану в Іраку відображають його боротьбу за адаптацію до еволюції іракських національних настроїв, протистояння конкуруючим регіональним державам і збереження впливу без об'єднуючого лідерства, яке колись забезпечував Сулеймані [16, с. 6].

Політика безпеки Іракського Курдистану сформувалася як відповідь на тривалу історію стратегічної експлуатації з боку квазіпокровителів, чия підтримка в першу чергу слугувала їхнім власним геополітичним цілям. З 16 по 19 століття курдські утворення в Османській та Іранській імперіях перебували в залежному становищі; обидві імперії використовували курдські території як буферні зони, придушуючи їхню політичну автономію. Курдські лідери зблизилися з цими державами, щоб забезпечити собі переваги в місцевому суперництві, створивши динаміку, в якій зовнішній патронат став центральним фактором політичного виживання курдів [85, с. 5].

До 20-го століття курдські фракції, зокрема ДПК і ПСК, сформували альянси з різними державними акторами, включаючи Іран, Ізраїль, а згодом і США, як засіб отримання ресурсів і захисту. Ці альянси, однак, часто передбачали високий рівень асиметричного контролю, коли покровителі використовували курдські сили для просування власних інтересів, таких як послаблення суверенітету Іраку або Туреччини, не обов'язково підтримуючи курдські державницькі амбіції. Зокрема, протягом 1960-х і 1970-х років Іран використовував свій контроль над гірською курдською територією, щоб обмежити взаємодію ДПК з США та Ізраїлем, що ще більше обмежувало курдську автономію [85, с. 5].

Після війни в Перській затоці в 1991 році ДПК і ПСК почали створювати більш структуровану форму управління в рамках КРУ, який у 2005 році отримав офіційну роль федерального регіону Іраку. Цей період ознаменувався зміною, оскільки курдські лідери скористалися своїм альянсом зі США для розвитку

механізмів внутрішньої безпеки, що дозволило їм реалізувати подвійну стратегію: позиціонувати КРУ як економічного партнера (насамперед, з Туреччиною) і гаранта безпеки від регіональних загроз, таких як ІДІЛ. Балансуючи відносини з кількома квазі-покровителями, Іракський Курдистан уникнув ізоляції, характерної для інших де-факто держав, і зменшив залежність від одного зовнішнього актора [85, с. 11].

У вересні 2017 року КРУ провела референдум про незалежність, на якому понад 93% курдських виборців підтримали відокремлення від Іраку. Однак це рішення викликало швидку міжнародну опозицію. США, ключовий союзник Іраку, виступили проти цього кроку, щоб зберегти територіальну цілісність Іраку, а Туреччина та Іран, побоюючись посилення власних курдських меншин, закрили кордони та повітряний простір для КРУ. Уряд Іраку оголосив референдум незаконним і швидко мобілізував сили для повернення спірних територій, включаючи багате на нафту місто Кіркук, яке курди контролювали з часів боротьби з ІДІЛ. Ця втрата завдала значного удару по курдських прагненнях, особливо з огляду на те, що Кіркук був символічно і економічно важливим регіоном [31, с. 2327].

ДПК на чолі з Масудом Барзані використала референдум, щоб спрямувати курдські націоналістичні настрої і відволікти увагу від внутрішніх невдоволь, включаючи економічні труднощі, політичну корупцію і поглиблення класового розколу в курдському регіоні. Економічна модель регіону, що базується на нафті, значною мірою принесла вигоду елітним політичним класам, в той час як державні заходи жорсткої економії погіршили умови для багатьох пересічних курдів. Це класове безправ'я спричинило протести між 2015 і 2019 роками, що змусило курдську еліту переключити увагу громадськості на риторику незалежності [31, с. 2318].

Масуд Барзані позиціонував референдум як відповідь на триваючу маргіналізацію курдів в Іраку, яку він назвав продовженням історичної несправедливості. Він посилався на «невдале партнерство» з Багдадом, ілюструючи це одностороннім скороченням бюджету Багдада, відмовою

виконувати статтю 140 (яка стосувалася спірних територій) і розгортанням іракських військ у спірних районах. Барзані стверджував, що ці дії віддзеркалюють репресивні стратегії, які використовувалися за часів Саддама Хусейна, таким чином підтверджуючи потребу курдів у самовизначенні. Така зміна риторики - від просування демократичних успіхів до підкреслення системного нехтування і минулих образ - була покликана активізувати як внутрішню, так і міжнародну підтримку [75, с. 413].

Незважаючи на переважну підтримку на місцевому рівні, референдум не отримав підтримки з боку міжнародних держав, зацікавлених у регіональній стабільності, особливо з огляду на нещодавню боротьбу проти ІДІЛ, в якій пешмерга відіграла життєво важливу роль. США та інші країни попереджали, що прагнення до незалежності може дестабілізувати регіон і відвернути увагу від зусиль по боротьбі з тероризмом, ускладнивши шлях Курдистану до визнання. Ситуація з КРІ демонструє виклики, з якими стикаються де-факто держави у забезпеченні міжнародної легітимності, оскільки зовнішній тиск часто диктує доцільність державності незалежно від місцевої автономії чи інституційного успіху.

Автономія КРУ в Іраку часто підривається суперечками за контроль над Кіркуком та іншими територіями. Ці спірні регіони містять життєво важливі ресурси, зокрема нафту, які прагнуть контролювати як КРУ, так і федеральний уряд Іраку. Хоча конституція Іраку 2005 року надала КРУ право розпоряджатися ресурсами на своїх територіях, Багдад оскаржує контракти КРУ з іноземними нафтовими компаніями та управління доходами від продажу нафти. Конфлікт за Кіркук - історично курдський, але підданий політиці арабізації за часів Саддама Хусейна - залишається центральним у цій напруженості, а невирішеність питання управління додає тертя між Ербілем і Багдадом [40, с. 326]. Крім того, економічна залежність КРУ від доходів від продажу нафти в поєднанні з контролем Багдада над бюджетними асигнуваннями обмежує її економічну стабільність. Спроби КРУ обійти Багдад шляхом підписання незалежних нафтових угод посилювали напруженість і виявили економічну вразливість регіону,

яка коливається разом зі світовими цінами на нафту [40, с. 331].

Регіональні держави, зокрема Туреччина та Іран, пильно стежать за автономією КРУ і впливають на неї. Туреччина, економічно взаємодіючи з КРУ, виступає проти прагнення курдів до більшої незалежності, побоюючись подібних настроїв серед свого курдського населення. Тим часом Іран, побоюючись сильної курдської держави на своєму кордоні, підтримує суверенітет Іраку і приєднується до фракцій в Іраку, які виступають проти самовизначення курдів [40, с.332].

Громадянська війна в Сирії, що розпочалася у 2011 році як місцеве повстання проти Башара аль-Асада, швидко переросла у складний багаторівневий конфлікт за участю місцевих, регіональних та міжнародних гравців. Спочатку спричинений внутрішнім невдоволенням, зокрема соціально-економічною нерівністю та авторитарними репресіями, конфлікт посилювався, коли до нього долучилися різні угруповання, зокрема опозиційні групи, такі як Вільна сирійська армія (ВСА), та екстремістські елементи, що прагнуть створити ісламську державу. Уряд Асада, підтримуваний групами меншин, особливо алавітами, представив повстання як загрозу суверенітету Сирії, шукаючи підтримки регіональних союзників, зокрема Ірану та «Хезболли», щоб утримати контроль над ситуацією [70, с. 42].

Регіональні гравці незабаром втрутилися, перетворивши Сирію на маріонеткове поле бою. Іран, наприклад, розглядав Сирію як критично важливу для свого регіонального впливу, надаючи військову і логістичну підтримку силам Асада на протипагу саудівській і катарській підтримці опозиційних груп. Туреччина, прагнучи повалити Асада, надавала притулок опозиційним групам, балансуючи при цьому у відносинах з Іраном і уникаючи прямої конфронтації. Тим часом міжнародні держави, особливо США і Росія, переслідували різні цілі: США спочатку підтримували опозиційні сили, але згодом їхній фокус змістився на боротьбу з ІДІЛ, що мимоволі сприяло входженню Росії в конфлікт. Росія, у свою чергу, побачила можливість утвердити свій вплив на Близькому Сході, надаючи пряму військову допомогу Асаду і стабілізуючи його контроль над

ключовими територіями [70, с. 50]. Конфлікт ускладнився з появою ІДІЛ, що привернуло світову увагу. Боротьба проти ІДІЛ зробила курдські сили, особливо СДС, помітними за підтримки США, що посилило напруженість з Туреччиною, яка проти курдської автономії біля своїх кордонів. Попри те, що Асад відновив контроль до 2018 року за підтримки Росії та Ірану, Сирія залишається фрагментованою і залежною від зовнішніх покровителів [70, с. 47].

Створення сирійськими курдами Автономної адміністрації Північної та Східної Сирії (AANES) демонструє прагнення до самоврядування, на яке вплинули історичні образи та геополітичні обставини. Поява ПДС, яка слідує філософії демократичного конфедералізму Абдулли Оджалана, привела до створення моделі управління в Рожаві, орієнтованої на місцеву автономію, плюралізм та інклюзивність. Скориставшись громадянською війною в Сирії, ПДС консолідувала владу через коаліцію Руху за демократичне суспільство (TEV-DEM) і створила ЗНС для захисту регіону [22, с. 20]. Модель Демократичної федерації Північної Сирії відкидає централізовану державність на користь децентралізованого управління громадами, розширюючи можливості різних етнічних та релігійних груп. На відміну від федералізму Іракського Курдистану, який прагне до формальної державності, Рожава підкреслює важливість розширення прав і можливостей суспільства, представляючи альтернативне бачення курдської автономії на Близькому Сході [54, с. 65].

Такий підхід до управління суттєво відрізняється від традиційного державного будівництва, оскільки адміністрація на чолі з ПДС прагне внутрішньої автономії без повного відокремлення від Сирії. Однак напруженість у відносинах з регіональними гравцями, особливо з Туреччиною, і конкуренція з сирійськими арабськими та іншими курдськими фракціями створюють перешкоди для довгострокової стабільності. Опозиція Туреччини, через зв'язки ПДС з РПК, підживлює військові інтервенції, включаючи захоплення Туреччиною Африну в 2018 році, що призвело до фрагментації утримуваних курдами територій. Крім того, хоча міжнародне визнання залишається недосяжним, позиція ПДС щодо співпраці з режимом Асада відображає

стратегічний прагматизм, балансує між зовнішньою ворожістю і необхідністю співіснування з Дамаском [22, с. 23].

Таким чином, політичні та стратегічні інтереси ключових гравців у курдському формують динамічну і часто конфліктну структуру, в якій курдське питання виконує роль змінної, що адаптується до потреб кожної зі сторін. Сполучені Штати традиційно використовували курдські рухи як інструмент для досягнення власних стратегічних цілей: від протистояння радянському впливу в регіоні під час холодної війни до боротьби з ІДІЛ у сучасну епоху. Незважаючи на військову підтримку курдів, американська політика зберігає прагматичний характер, де курдська автономія розглядається виключно у світлі стратегічних інтересів США, а не як окрема мета. Російська Федерація, зі свого боку, демонструє багатовекторний підхід, поєднуючи підтримку режиму Асада у Сирії з гнучкою взаємодією з курдськими силами, які можуть стати додатковим інструментом для розширення російського впливу та обмеження впливу Заходу в регіоні.

Туреччина зважаючи на історичний ідеологічний наратив щодо єдності турецької держави, сприймає курдську автономію як загрозу своїй територіальній цілісності, що призводить до регулярних військових операцій проти курдських угруповань. Турецька політика військових операцій і запобігання курдській автономії як у Сирії, так і в Іраку є наслідком тривалої історії боротьби з курдськими сепаратистськими рухами та утвердження націоналістичних ідей.

Іран також має амбівалентне ставлення до курдського питання. Хоча його підтримка Асада свідчить про зацікавленість у збереженні статус-кво в Сирії, Іран одночасно намагається стримувати курдські рухи в Іраку, аби не допустити посилення сепаратистських настроїв серед власних курдських громад. Водночас, Ірак стикається з внутрішніми суперечками щодо статусу Іракського Курдистану, який, хоча і є офіційно автономним регіоном, залишається у зоні напруженості через конкуренцію за ресурси та постійне прагнення до більшої незалежності. Ситуація в Сирії ускладнюється громадянською війною, де курди

зуміли встановити контроль над північними територіями, використовуючи конфлікт для посилення власної автономії. Проте військові втручання Туреччини та зменшення підтримки з боку США ускладнюють стабільність курдської автономії в Сирії, перетворюючи її на об'єкт транзитного альянсу.

3.2. Правові та інституційні засади у спробі вирішення курдського питання

Міжнародні договори 19-го і початку 20-го століть сформували боротьбу курдів за автономію, часто приносячи курдські прагнення в жертву динаміці регіональної влади. Ключові договори, такі як Зухабський договір (1639), Ерзурумський договір (1823, 1847), Севрський договір (1920) та Лозаннський договір (1923), визначили долю Курдистану, перетворивши його на зону боротьби між Османською імперією, Персією, а згодом і європейськими державами. Відсутність суверенітету на курдських територіях була наслідком мінливих альянсів, зокрема, коли Британська та Російська імперії прагнули отримати вплив на ці землі [6, с. 32].

Ерзурумські договори створили перші прецеденти в курдській історії. Ерзурумський договір I (1823) формалізував положення про невтручання, але не зміг забезпечити їх виконання; Османська і Перська імперії продовжували впливати на справи курдських племен, підживлюючи заворушення та іноземний інтерес. Пізніше Ерзурумський мирний договір (1847 р.) підтвердив ці положення за посередництва Великої Британії та Росії, поклавши початок тривалому європейському втручання в курдські питання. Обидва договори стали прикладом того, як великі держави виступали посередниками у встановленні миру між імперіями, позиціонуючи себе як впливові, відсуваючи на другий план інтереси курдів [6, с. 34].

Севрський мирний договір (1920 р.), укладений після Першої світової війни, давав надію на автономію Курдистану, пропонуючи проведення плебісциту в курдських районах і окреслюючи потенціал для створення курдської держави. Однак цей потенціал був затьмарений британськими амбіціями щодо контролю над нафтовими ресурсами Мосула. Севрський договір

передбачав реконфігурацію Близького Сходу під європейськими мандатами, передачу територій і мандатів у таких регіонах, як Палестина та Ірак, під британський і французький контроль. Хоча договір номінально включав положення про самовизначення курдів, ці положення обмежувалися конкретними територіями, виключаючи регіони, життєво важливі для британських економічних інтересів [6, с. 38].

Однак Лозаннський договір (1923) замінив Севрський, закріпивши територіальні претензії Туреччини і відмовившись від положень про незалежність Курдистану. Лозаннський договір визнавав лише релігійні меншини, залишаючи курдів невизнаною етнічною меншиною. Туреччина на чолі з Ататюрком використала цей договір для встановлення контролю над курдськими регіонами, активно асимілюючи курдське населення і ставлячись до нього як до «гірських турків». Таким чином, Лозанна підтримала політику гомогенізації Туреччини, безпосередньо сприяючи стиранню курдської ідентичності в державних рамках [6, с. 49].

У 1926 році Договір про дружбу і безпеку між Туреччиною та Іраном формалізував спільну позицію проти курдської націоналістичної діяльності. Стаття 5 прямо забороняла обом країнам приймати у себе групи, які можуть підірвати безпеку одна одної. Цей договір допоміг обом державам протидіяти спробам курдів досягти автономії, особливо коли транскордонні курдські групи шукали взаємної підтримки. Садабадський пакт 1937 року, який також включав Ірак і Афганістан, посилив цю позицію, створивши регіональні рамки для колективного придушення курдської активності [41, с. 220].

Протягом усіх цих угод курдський націоналізм був обмежений як внутрішніми племінними розбіжностями, так і стратегічними розрахунками домінуючих держав. Регіональні та колоніальні інтереси неодноразово брали гору, а регіон Курдистану був розділений між Туреччиною, Іраном, Іраком, Сирією і, на короткий час, Радянським Союзом. Як наслідок, спроби курдських лідерів створити автономію або незалежну курдську державу були зірвані, оскільки кожна імперія прагнула консолідувати контроль над курдськими

територіями для своєї стратегічної вигоди.

Правові рамки продовжували підводити курдів протягом усього 20-го століття. У 1970 році іракський уряд, очолюваний партією Баас, погодився надати курдським регіонам автономний статус, що стало офіційним кроком на шляху до курдського самоврядування. Іраксько-курдська угода про автономію обіцяла культурні права та адміністративне самоврядування в регіонах з курдською більшістю. Однак суперечки щодо контролю над нафтовими ресурсами та статусу Кіркука завадили повній імплементації угоди. Незабаром Багдад ініціював кампанію арабізації в курдських районах, що підірвало дух угоди і спонукало курдів на чолі з Мустафою Барзані відновити збройний опір [41, с. 306].

Ситуація ще більше погіршилася після підписання Алжирської угоди 1975 року між Іраком та Іраном. Цей договір припинив підтримку Іраном іракських курдських сил, що фактично поклало край курдському повстанню і дозволило іракському уряду посилити свій контроль над курдськими територіями, відмовившись від попередніх зобов'язань щодо автономії. Згодом іракський уряд активізував зусилля з арабізації, прагнучи повністю інтегрувати курдські райони під центральний контроль [41, с. 306].

До 1991 року війна в Перській затоці змінила ландшафт, встановивши безпольотну зону над північним Іраком, яку підтримували США та їхні союзники, фактично створивши захищений курдський регіон, де курди встановили самоуправління. Цей розвиток подій дозволив створити КРУ, який отримав офіційне визнання в конституції Іраку 2005 року. Конституція надала КРУ федеральний статус, але залишила невирішеними такі питання, як розподіл нафтових доходів і статус Кіркука. Курдські сили використовували свою підтримку військових зусиль США, щоб забезпечити контроль над Кіркуком і Мосулом, позиціонуючи курдське керівництво, щоб наполягати на визнанні курдських претензій на ці території. Це призвело до включення статті 58 до Тимчасової конституції Іраку, відомої як Перехідний адміністративний закон (ПАЗ), спрямованої на зміну політики часів Баасизму, яка насильно змінила

демографічний склад цих регіонів шляхом арабізації. У статті були викладені заходи для «нормалізації» Кіркука, включаючи репатріацію переміщених курдів і компенсацію арабам, які переїхали в цей район за часів правління Саддама [41, с. 132].

Коли в 2005 році була ратифікована постійна конституція Іраку, стаття 140 посилила повноваження статті 58 і окреслила трифазний процес - нормалізація, перепис населення і референдум про майбутнє Кіркука і спірних територій - з кінцевою датою завершення 31 грудня 2007 року. Незважаючи на те, що нова конституція була схвалена, зусилля уряду з реалізації статті 140 застопорилися через адміністративну складність і значний опір арабських і туркменських груп, які побоювалися територіальних здобутків курдів. Крім того, бюрократичні перешкоди з боку чиновників, які виступають проти курдських цілей, ще більше затримували процес [41, с. 321].

Неспроможність врегулювати статус спірних територій призвела до того, що політична система Іраку виявилася глибоко розколотою. Спроби внести зміни до конституції, в тому числі через Комітет з перегляду конституції (КПК), неодноразово заходили в глухий кут, оскільки курдські лідери вимагали дотримання процедури, передбаченої статтею 140, перш ніж вони погодяться на компроміси з інших питань. Цей глухий кут перешкоджав створенню основоположних правил, необхідних для підтримки етнічного і міжконфесійного примирення, що дозволило поглибити боротьбу за центральну владу, особливо під час правління прем'єр-міністра Нурі аль-Малікі, який консолідував владу таким чином, що відштовхнув від неї як курдську, так і сунітську арабські спільноти. Невирішені територіальні суперечки, особливо ті, що стосувалися багатих на нафту районів, підкреслили необхідність внесення змін до Конституції і створення суду для вирішення таких питань, але прогрес залишався примарним [41, с. 135].

Міжнародні та регіональні організації відреагували на курдський конфлікт у Туреччині та його поширення на Іракський Курдистан. Цим організаціям бракувало політичної волі, щоб збалансувати гуманітарні інтереси з повагою до

суверенітету Туреччини. У відповідь на утиски курдів з боку Іраку під час правління Саддама Хусейна, Рада Європи рішуче засудила дії Іраку і схвалила втручання через Резолюцію 688, що суперечить принципу невтручання. Аналогічно, військові дії Туреччини в Курдистані, Ірак, в 1995 році викликали засудження з боку Ради, яка закликала Туреччину вивести війська і шукати мирні рішення. Рада звернула увагу на триваючі порушення прав людини, підштовхуючи Туреччину до дотримання міжнародних стандартів, але з обмеженим успіхом [102, с. 179]. НАТО теж публічно засудила ставлення Саддама Хусейна до іракських курдів, визнавши агресію Іраку проти курдського цивільного населення порушенням резолюцій Ради Безпеки ООН. Під час вторгнення США до Іраку в 2003 році Генеральний секретар НАТО підтримав дії США, наголошуючи на необхідності забезпечення стабільності і територіальної цілісності Іраку. НАТО вітала заяви Туреччини про утримання від втручання в Іракський Курдистан, виділяючи роль Туреччини в регіональній стабільності [102, с. 181].

Правова основа для самовизначення курдів у Сирії ґрунтується насамперед на інтерпретації міжнародного права щодо прав «народів» у межах певної території. Міжнародне право, як це відображено в Резолюціях Ради Безпеки ООН 2254 і 2118, стверджує, що майбутнє Сирії має вирішувати все населення в межах її кордонів, неявно визнаючи самовизначення як всеосяжне, колективне право. Однак поняття «народи» еволюціонувало за межі простого територіального визначення, охоплюючи етнічні, мовні та культурні характеристики, як це видно з Декларації про дружні відносини та справи Аландських островів. Таке ширше тлумачення передбачає, що всі етнічні та культурні групи в Сирії, включно з курдами, арабами, ассирійцями, туркменами та іншими, колективно зацікавлені в майбутньому Сирії, виступаючи за демократичну, плюралістичну державу, що охоплює всі громади [34, с. 46].

Автономна адміністрація Північної та Східної Сирії (AANES), переважно курдська за походженням, просуває багатоетнічну модель управління, а не таку, що представляє виключно курдські інтереси. Суспільний договір AANES вказує

на прихильність до інклюзивного врядування, що передбачає залучення різних етнічних і релігійних спільнот, таких як курди, араби, сирійські ассирійці та езиди. Хоча курди, як окрема група з давньою історичною присутністю в Сирії, висловлюють сильні прагнення до автономії, ці вимоги часто вступають у конфлікт з націоналістичними настроями сирійських арабів. Відсутність чітких правових стандартів для класифікації курдів як окремого «народу» згідно з міжнародним правом обмежує їхні колективні права, хоча вони визнані групою меншин із захищеними правами згідно з такими документами, як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП) [34, с. 47].

Ця місцева автономія виникла внаслідок вакууму влади, залишеного центральним урядом Сирії в 2011 році, і AANES самостійно організувала адміністративні, економічні та безпекові структури. Хоча AANES отримує обмежену міжнародну підтримку, в тому числі від США та деяких європейських держав, жодна країна офіційно не визнає її [34, с. 51]. Центральний сирійський уряд і Туреччина, розглядаючи курдську автономію як загрозу територіальній цілісності, виключили представників AANES з мирних переговорів.

У той час як внутрішнє самовизначення може підтримати права курдської меншини в Сирії, вимога про зовнішнє самовизначення, яке може спричинити відділення, залишається спірною через її ширші наслідки для національної цілісності. Прагнення курдів до автономії історично відкидалися через загрозу, яку вони становлять для арабської націоналістичної структури в Сирії та навколишньому регіоні.

Право курдів на внутрішнє самовизначення в Сирії, особливо в Північній та Східній Сирії (ПСС), ґрунтується на їхньому праві на активну участь у громадському та політичному житті, яке міжнародне право розглядає як ключовий аспект самовизначення. Історичний контекст жорстоких утисків, особливо за часів сирійського режиму Баас, включав конфіскацію земель, примусові переселення та систематичне порушення культурних і мовних прав курдів. Незважаючи на конституційні запевнення Сирії, курдські громади зіткнулися з обмеженнями щодо розмови курдською мовою, проведення

культурних заходів та участі в політичному житті. Ця тривала маргіналізація посилила вимоги курдів щодо внутрішнього самовизначення, прикладом чого є AANES, яка створила структури місцевого самоврядування для захисту та представництва різноманітних етнічних груп у Сирії [34, с. 47].

Міжнародне право залишається суперечливим щодо внутрішньої автономії, балансує між курдським самоврядуванням і територіальною цілісністю Сирії. Курдські групи стверджують, що, враховуючи нездатність Сирії забезпечити базові права, автономія AANES є необхідною. Хоча деякі вважають автономію зазіханням на сирійський суверенітет, ООН та інші організації заохочують плюралізм та інклюзивне управління в Сирії як шлях до миру. Тим не менш, відмова Сирії визнати AANES і виключення курдських голосів з офіційних переговорів ставить під сумнів життєздатність внутрішнього самовизначення курдів у нинішніх сирійських рамках [34, с. 58].

Міжнародне право традиційно віддає перевагу суверенітету над відокремленням, дозволяючи самовизначення насамперед у рамках держави, а не як шлях до незалежності, якщо тільки це не виправдано конкретними критеріями, такими як історичне гноблення. Хоча зовнішнє самовизначення залишається обмеженим, курдські громади вимагають внутрішніх прав відповідно до AANES, аргументуючи свою потребу в політичній участі та захисті від історичних утисків [34, с. 56]. Тим не менш, міжнародна підтримка залишається обмеженою, а курдських представників часто виключають з переговорів, що відображає більш широкі міжнародні зобов'язання щодо єдності і суверенітету Сирії.

З критичної точки зору, вимоги курдів висвітлюють невирішену колоніальну спадщину, а доктрини суверенітету в міжнародному праві відстоюють державні інтереси над правами меншин, що часто перешкоджає досягненню справжньої автономії. Деякі вчені, зокрема теоретики «Підходів до міжнародного права країн третього світу», стверджують, що ці рамки відтворюють колоніальні ієрархії в постколоніальних державах. Прикладом цього є курди, які стикаються з обмеженнями не лише з боку сирійської політики,

але й з боку міжнародної системи, яка не бажає кидати виклик державному суверенітету [34, с. 58].

Ідеї демократичного конфедералізму, розроблені Оджаланом виступають за децентралізовану, недержавну модель, яка поважає автономію в межах суверенітету Сирії, позиціонуючи AANES як прототип плюралістичного врядування. Така перспектива ставить під сумнів, чи може міжнародне право адаптуватися до включення недержавних угруповань, зберігаючи при цьому територіальну цілісність. Оскільки конфлікт у Сирії триває, AANES може запропонувати ідеї для ширших мирних зусиль за умови, що міжнародне співтовариство переоцінить жорсткі доктрини суверенітету і прийме моделі, які враховують різноманітні ідентичності в межах національних кордонів [34, с. 65].

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) часто засуджував дії Туреччини. Він виносив рішення проти Туреччини у багатьох справах, пов'язаних з курдським питанням, посиляючись на порушення права на життя, свободу від катувань і свободу вираження поглядів. Історія Туреччини в ЄСПЛ є однією з найпроблемніших серед європейських країн, особливо у справах, що стосуються курдських осіб і громад [38, с. 79].

Європейський суд виніс численні рішення проти Туреччини, засуджуючи її за порушення права на життя, свободу від катувань і права на справедливий судовий розгляд. Одна з важливих справ «Ментес та інші проти Туреччини» (Mentes and Others v. Turkey) висвітлила широко розповсюджену практику спалення курдських сіл. Суд зазначив, що знищення будинків без надання притулку або допомоги становить навмисний акт насильства проти курдського цивільного населення, позбавляючи його елементарної безпеки і завдаючи сильних страждань [102, с. 19]. Ця справа створила прецедент того, що дії Туреччини в курдських регіонах порушують міжнародні стандарти прав людини.

Подальші рішення викрили схеми позасудових вбивств і зникнень. Європейський суд визнав турецьких державних агентів або пов'язаних з ними суб'єктів відповідальними за численні випадки викрадень і вбивств, які часто здійснювалися під виглядом антитерористичних операцій. Наприклад, Суд

розглянув військову документацію, надану Туреччиною, що свідчить про широкомасштабні операції в курдських провінціях, які часто призводили до загибелі цивільних осіб і руйнування сіл, як це задокументовано в таких справах, як «Орхан проти Туреччини» (Orhan v. Turkey). Висновки Суду продемонстрували систематичне використання військової сили для придушення курдських громад, часто з порушенням міжнародних правових стандартів [102, с. 84].

Підхід Туреччини до курдської автономії також сформувався під впливом її складних відносин з міжнародним правом. Незважаючи на те, що Туреччина є учасницею Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), вона утрималася від ратифікації Протоколу № 12, який передбачає самостійне право на рівність і недискримінацію. Це упущення обмежує обсяг захисту, доступного курдам, оскільки стаття 14 ЄКПЛ, яка забороняє дискримінацію, застосовується тільки в поєднанні з іншими основними правами, передбаченими конвенцією. Відсутність окремого антидискримінаційного положення дозволила Туреччині обійти комплексний захист культурних і мовних прав курдів [38, с. 79].

Заснований у 1992 році, базований у Лондоні Курдський проект з прав людини (КППЛ) підтримує жертв порушень прав людини в курдських регіонах, допомагаючи їм шукати справедливості в ЄСПЛ. Будучи однією з перших організацій, які скористалися визнанням Туреччиною у 1987 році права на індивідуальну петицію до ЄСПЛ, КППЛ просуває і захищає права за допомогою новаторських справ, які задокументували систематичні порушення. Її робота помітно вплинула на прийняття Європейською комісією рішення про проведення місій зі встановлення фактів і привернула увагу міжнародної спільноти до порушень прав людини, спричинених конфліктом Туреччини з РПК, який часто сприймається виключно як військове питання [102, с. 18].

Процес вступу Туреччини до ЄС на короткий час відкрив дискусії про реформування системи захисту прав меншин. Щоб відповідати Копенгагенським критеріям ЄС, які вимагають поваги до прав меншин, Туреччина провела обмежені реформи на початку 2000-х років. Вони включали дозвіл на курси

курдської мови та мовлення курдською мовою, але із суворими правилами та обмеженнями, що гарантувало, що ці реформи не призведуть до ширшого визнання курдської етнічної приналежності та не нададуть повних мовних прав у державних установах. Навіть ці незначні реформи виявилися недостатніми, оскільки Туреччина не прийняла Рамкову конвенцію про національні меншини, ключовий інструмент захисту прав меншин у Європі, що свідчить про постійне небажання Туреччини визнати курдів як етнічну меншину [38, с. 81].

Застереження Туреччини до статті 27 МПГПП, зроблене при ратифікації у 2003 році, ще більше демонструє її обмежувальну позицію. Ця стаття захищає права етнічних, релігійних і мовних меншин користуватися своєю культурою і мовою, але застереження Туреччини обмежує її застосування, посиляючись на відповідність положенням турецької конституції. Аналогічним чином, підхід Туреччини до МПЕСКП не відповідає його вимогам, особливо щодо освітніх і культурних прав. Хоча МПЕСКП заохочує освіту рідною мовою як важливий елемент збереження культури, мовна політика Туреччини обмежує це право для курдів, підриваючи культурну передачу, необхідну для збереження курдської ідентичності [38, с. 83].

Курдська меншина в Туреччині стикається зі значними перешкодами у здійсненні культурних прав через недостатню кількість органів моніторингу та неефективні механізми правозастосування як на національному, так і на міжнародному рівнях. Туреччина підписала Міжнародні пакти про громадянські і політичні права та про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, які визнають певні культурні права, але нагляд за дотриманням цих документів є недостатньо ефективним, що ускладнює притягнення держави до відповідальності за порушення культурних прав курдів [36, с. 10]. Хоча ООН створила факультативний механізм подання скарг на порушення, він покладається на згоду держави і не виносить обов'язкових до виконання рішень, які Туреччина ще не прийняла.

Крім того, існуючі міжнародні конвенції з прав людини, такі як Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (КЛРД) і Конвенція про права

дитини (КПД), лише незначною мірою стосуються культурних прав етнічних меншин. Рішення Туреччини не ратифікувати Рамкову конвенцію Ради Європи про захист національних меншин ще більше обмежує можливості зовнішнього нагляду. Відсутність надійних правових механізмів і стандартів моніторингу сприяє постійній вразливості культурних прав курдів у Туреччині [36, с. 10].

Крім того, відсутність міжнародного визнання «культурного геноциду» як злочину, що підлягає переслідуванню, обмежує правові засоби для боротьби з культурними репресіями. Хоча спочатку він був запропонований у проекті Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього, культурний геноцид зрештою був виключений з остаточного тексту, залишивши криміналізованими лише фізичні та біологічні акти [36, с. 11].

Рада Безпеки ООН має значні повноваження щодо посередництва у врегулюванні конфліктів, насамперед з метою підтримання міжнародного миру та безпеки. Хоча вона ефективно втрутилася в ситуацію в Іракському Курдистані, підтримавши курдське населення проти репресій з боку Іраку, цій інтервенції не вистачало міцної політичної основи для довгострокового вирішення проблеми. У 1991 році Резолюція 688 визначила внутрішні репресії в Іраку як загрозу міжнародному миру, що дозволило створити «безпечні гавані» в Іракському Курдистані за підтримки США та їхніх союзників, що дозволило надати гуманітарну допомогу і сприяло поверненню біженців, що призвело до часткового виведення іракських військ [102, с. 179].

Наступні резолюції, такі як Резолюція 986 (1995), виділили кошти на гуманітарну допомогу в контрольованих курдами районах, а Резолюція 1546 (2004) підтримала федеративний Ірак, що поважає людські та політичні права. Однак, незважаючи на ці дії, спроби забезпечити конкретний захист курдів у резолюціях ООН часто зазнавали невдачі через політичні компроміси [102, с. 180].

Реакція на дії Туреччини, особливо на її військові вторгнення в Ірак, спрямовані проти баз курдської РПК, була помітно іншою. ООН здебільшого утримується від тиску на Туреччину, оскільки деякі члени Ради Безпеки надають

перевагу політичним альянсам, а не правам курдів. Зокрема, Сполучені Штати, ключовий союзник Туреччини, послідовно уникають тиску на Туреччину щодо прав курдів, навіть попри дії Туреччини, які порушують суверенітет Іраку і впливають на регіональну стабільність. Така політична позиція нагадує минулу бездіяльність США щодо поведінки Туреччини на Кіпрі та інших проблем з правами людини [102, с. 180].

Вибіркова участь Ради Безпеки у вирішенні курдських питань підкреслює її політичну природу, яка часто залежить від інтересів держав-членів. Наприклад, односторонні дії потужних держав в Іраку демонструють перехід до децентралізованого застосування Статуту ООН, що впливає на авторитет Ради і відображає ширшу геополітичну динаміку. Хоча ООН має досвід у розбудові миру, її потенційний вплив у турецько-курдському конфлікті залишається значною мірою невикористаним, оскільки транскордонні операції Туреччини тривають без суттєвого втручання ООН [102, с. 181].

Європейський Союз занепокоєний курдським конфліктом, особливо в Іраку і Туреччині, і закликає Туреччину поважати права людини і територіальну цілісність у своїх військових операціях проти РПК. Після вторгнення Туреччини до Іракського Курдистану в 1995 році ЄС засудив ці дії, а президент Франції назвав їх порушенням міжнародного права, а Трійка Європейського Союзу наголосила, що втручання Туреччини підірвало суверенітет Іраку. Однак, незважаючи на рішучі заяви, реакція ЄС часто обмежувалася словесною критикою без конкретних дій, спрямованих на стримування операцій Туреччини [102, с. 186].

Статус Туреччини як кандидата на вступ до ЄС з 1997 року чинить на неї тиск з вимогою відповідати Копенгагенським критеріям, які передбачають демократію, верховенство права і дотримання прав меншин. У звітах Європейської комісії неодноразово критикувалася ситуація з правами людини в Туреччині, особливо щодо курдського населення. Хоча ЄС ініціював деякі реформи, вони здебільшого були поверхневими і не торкалися політичної природи конфлікту, що лежить в його основі. Незважаючи на періодичні

реформи, такі як зміни в антитерористичному законодавстві та обмежені культурні поступки для курдів, Туреччина не зробила суттєвих кроків на шляху до політичних рішень [102, с. 187].

Небажання ЄС безпосередньо взаємодіяти з РПК, визнаною ЄС терористичною групою з 2003 року, також обмежило його вплив. Хоча ЄС закликає до політичного врегулювання, його підхід залишається обережним і уникає взаємодії з усіма сторонами конфлікту. Незважаючи на поступові реформи в Туреччині, ЄС продовжує вимагати глибших змін в рамках процесу вступу до ЄС. Тим не менш, вплив ЄС залишається обмеженим, оскільки Туреччина часто впроваджує лише часткові реформи, що підкреслює обмежений вплив ЄС на підхід Туреччини до курдського питання. Умови вступу Туреччини до ЄС могли б стати потужним інструментом для проведення реформ, але відсутність комплексної стратегії ЄС гальмує значущий прогрес на шляху до мирного врегулювання.

Незважаючи на членство Туреччини в НАТО, реакція Альянсу на транскордонні операції Туреччини, спрямовані проти таборів РПК в Іраку, була помітно стриманою. США надавали Туреччині розвідувальні дані, допомагаючи військовим операціям, які призвели до переміщення великої кількості курдського цивільного населення. Відмова НАТО від безпосередньої участі у турецько-курдському конфлікті відображає політичні труднощі всередині альянсу та вибірковість його втручань, які визначаються стратегічними інтересами, зокрема відносинами між США і Туреччиною [102, с. 182].

Позиція Туреччини в ОБСЄ викликає критику, особливо щодо її ставлення до курдської ідентичності. Копенгагенський документ 1990 року, основоположний документ ОБСЄ, закликає до захисту меншин, свободи вираження поглядів і збереження культури. Незважаючи на тиск ОБСЄ, Туреччина чинить опір визначенню курдів як національної меншини, обмежуючи їхні мовні та культурні права. Спроби таких держав, як Швейцарія та Австрія, на початку 1990-х років задіяти механізми ОБСЄ проти Туреччини через її ставлення до курдів не знайшли підтримки [102, с. 191].

Верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин акцентував важливість захисту ідентичності для миру і стабільності. Однак заперечення Туреччиною курдської ідентичності та надання переваги військовим рішенням перешкоджають зусиллям ОБСЄ з розгортання місії в регіоні. Переважно політичні, а не юридичні зобов'язання ОБСЄ обмежують її правозастосовні можливості, хоча вона залишається платформою для міжнародної взаємодії у вирішенні курдського питання [102, с. 192].

Таким чином, правові та інституційні засади у вирішенні курдського питання виявилися недостатньо ефективними для забезпечення стабільності та задоволення прагнень курдського народу. Історичний контекст міжнародних договорів, починаючи з Зухабського договору і завершуючи резолюціями ООН та ЄС, відображає постійну політичну нестабільність і протиріччя, які формували поточний стан справ, часто ставлячи геополітичні інтереси вище прав курдів на самовизначення.

Значна частина правових рішень, зокрема в рамках Лозаннського договору та численних регіональних домовленостей між Туреччиною та Іраном, не забезпечила визнання курдської ідентичності. Цей підхід стимулював конфліктність у регіоні, оскільки держави, які прагнули зміцнити суверенітет і зберегти територіальну цілісність, послідовно ігнорували курдські вимоги. Лише обмежені регіональні домовленості, як-от автономні права курдського населення в Іраку, стали прикладами часткового успіху в реалізації прав на внутрішнє самовизначення.

Інституційні реакції на курдське питання залишаються вибірковими і нерівномірними. Попри певну підтримку з боку Європейського суду з прав людини та міжнародних правозахисних організацій, структурні реформи, зокрема в Туреччині, здебільшого виявилися поверхневими. Позиція Європейського Союзу та НАТО демонструє складний баланс між підтримкою демократичних стандартів і необхідністю збереження стратегічних альянсів. Така динаміка ускладнює досягнення стійкого миру та примирення в рамках турецько-курдського конфлікту.

У випадку Сирії модель Автономної адміністрації Північної та Східної Сирії є унікальним прикладом інклюзивного врядування, яке прагне узгодити місцеву автономію з територіальною цілісністю держави. Проте, відсутність міжнародного визнання та обмежена участь курдських представників у переговорах знижують можливості для конструктивного діалогу і стабільності. Більше того, відсутність міжнародно визнаних механізмів, які б підтримували автономні прагнення курдів, обмежує їхні можливості для ефективного самоврядування.

Враховуючи описані тенденції, можна стверджувати, що правові та інституційні підходи до курдського питання потребують перегляду і модернізації з акцентом на захисті прав меншин та інклюзивності. Міжнародне право повинно адаптуватися до сучасних реалій, враховуючи прагнення таких груп, як курди, до визнання їхньої етнокультурної самобутності та прав на політичну участь. Цей процес, імовірно, вимагатиме більш активної ролі міжнародних організацій та координації з державами, що мають вплив у регіоні.

3.3. Перспективи мирного співіснування в Курдистані

Зусилля, спрямовані на досягнення курдської автономії в Іраку, Ірану, Сирії та Туреччині, демонструють як прогрес, так і постійні виклики. Конфлікт ґрунтується на глибоко вкоріненому протистоянні між прагненням курдів до самоуправління і прямим правлінням, нав'язаним державою. Кожна з цих держав, періодично беручи участь у переговорах з курдськими рухами, зрештою, розглядає прагнення курдів до автономії як екзистенційну загрозу своїй територіальній цілісності. Така позиція постійно призводить до пробуксовування або провалу переговорів, що зумовлено трьома критичними факторами: небажанням держав брати на себе суттєві зобов'язання, внутрішніми розбіжностями між курдськими групами та негативним втручанням третіх сторін, що часто призводить до загострення конфлікту, а не до його пом'якшення [20, с. 3].

На початку 1970-х переговори між Іраком і ДПК обіцяли створення

автономного курдського регіону, і Березнева угода 1970 року визнала національні права курдів. Однак режим водночас проводив політику арабізації, особливо навколо нафтових районів, зокрема Кіркука, обмежуючи курдський контроль. Недовіра між Багдадом і ДПК зростала, а конфлікт загострювався внутрішніми розбіжностями курдів та втручанням США й Ірану. У 1975 році, уклавши Алжирську угоду з Іраном, Ірак фактично відмовився від курдських інтересів, що призвело до репресій і масштабного переміщення курдського населення [20, с. 9]. Курдська автономія була офіційно закріплена після 1991 року, а в 2005 році — конституційно визнана. Проте напруженість з Багдадом зберігається, особливо через контроль над нафтовими ресурсами і Кіркуком, а референдум про незалежність 2017 року лише призвів до нестійкості цієї автономії, що викликало спроби Багдада відновити контроль над спірними територіями [40, с. 333].

В Ірані Ісламська революція 1979 року спочатку надала курдським групам можливість для переговорів, оскільки багато курдів підтримали революцію, сподіваючись на самоуправління. ДПК і Комала здобули вплив у курдських районах, фактично керуючи кількома містами. Однак новий режим, заснований на ісламському управлінні, відкинув вимоги про автономію, затаврувавши їх як загрозу єдності умми (мусульманської громади). Курдське самоврядування було представлене як неісламське, і держава розпочала жорстокі військові кампанії з метою придушення курдського самоврядування. До березня 1979 року це переросло в масштабні операції проти курдських опорних пунктів, що завершилися масовим переміщенням і придушенням. Бойкот курдським населенням референдуму 1979 року показав глибоко вкорінену недовіру, але держава продовжувала політику, спрямовану на консолідацію центрального контролю, знищуючи надії на автономію курдів у новій теократичній системі [20, с. 11].

Відступ урядових військ із північних районів Сирії у 2012 році під час громадянської війни дав курдам можливість створити автономний регіон — Демократичну федерацію Північної Сирії (Рожаву), яка базується на принципах

етнічного плюралізму та місцевого самоврядування. Натхненна моделлю демократичної автономії Абдулли Оджалана, Рожава прагне залучати місцеві ради та представників різних етнічних груп [40, с. 331]. Однак її модель стикається з внутрішніми етнічними розбіжностями і зовнішнім тиском, особливо з боку Туреччини, яка бачить у ній загрозу. Попри міжнародне визнання в боротьбі з ІДІЛ, стабільність Рожави залишається невизначеною через тривалий конфлікт у Сирії.

У Туреччині дві ключові переговорні спроби з РПК представили амбівалентний підхід держави до справжнього врегулювання конфлікту. Мирний процес в Осло (2008-2011) розпочався під наглядом турецької розвідки з таємних зустрічей, на яких представники РПК запропонували комплексну дорожню карту, що передбачала припинення вогню, конституційну реформу та реінтеграцію РПК як політичного гравця. Однак уряд зволікав з відповіддю і уникав вирішення ключових питань, що свідчило про відсутність прихильності до цих фундаментальних вимог курдів [20, с. 4]. Цей процес був переважно керований елітою і зосереджувався на обмеженій демократизації, а не на залученні суспільства на різних рівнях. Відсутність інклюзивності означала, що актори середнього і низового рівнів, які мають вирішальне значення для побудови довготривалого миру, були значною мірою усунуті від повноцінної участі [19, с. 15].

Процес зазнав краху в 2011 році, і жорстокі зіткнення відновилися, що призвело до Імральського процесу (2012-2015 рр.), який розвивався за схожою схемою. Незважаючи на позитивні жести, такі як створення Комітету мудреців для розбудови громадської підтримки, турецький уряд надавав пріоритет роззброєнню, а не конституційним змінам. З наближенням виборів у 2015 році політичні здобутки курдів були сприйняті як загроза, а мирний процес був замінений військовими кампаніями і репресіями, що фактично поклало край будь-якому імпульсу для переговорів [20, с. 6].

Підхід турецького уряду був зосереджений на роззброєнні РПК і стабілізації регіонів з курдським населенням, але не вирішував ключових питань

структурної нерівності та ідентичності. Культурне визнання, політичне представництво та права курдів були визнані лише поверхнево. Наприклад, було дозволено мовлення курдською мовою та запроваджено незначні освітні реформи, але їм не вистачило суттєвих змін, які могли б переформатувати курдсько-турецькі відносини [19, с. 15]. Позиція турецької держави, орієнтована на безпеку, обмежувала мирні рамки, що проявлялося в політиці, яка продовжувала криміналізувати РПК і уникала надання їй повної легітимності як партнеру по переговорах.

З 2015 року залучення Туреччини до курдського питання перейшло від етнополітичного підходу до геополітичної стратегії, що охоплює Сирію та Ірак. Після краху мирного процесу з РПК Туреччина відновила військові дії, зокрема авіаудари по базах РПК в Іраку і наземні операції у Сирії, такі як «Щит Євфрату», «Оливкова гілка» та «Весна миру». Ці кампанії спрямовані на контрольовані курдами території вздовж кордону, щоб запобігти формуванню курдського регіону, який міг би сприяти автономії курдів у Туреччині. Захопивши території, Туреччина посилила свій контроль, зруйнувала курдські мережі та створила буфер проти їхнього впливу. Крім того, на захоплених територіях Туреччина впровадила свою адміністративну систему, замінивши сирійські органи управління, запровадивши турецькі навчальні програми, турецькомовні дорожні знаки і поширивши турецьку ліру як фактичну валюту [101, с. 954].

Характер мирного процесу «згори донизу» і короткострокова політична спрямованість призвели до поглиблення недовіри. Критично важливі принципи миробудівництва, такі як створення спільних наративів, трансформація міжгрупових відносин і визнання взаємних претензій, були відсунуті на другий план. Впливові групи громадянського суспільства та низові рухи мали здебільшого символічний характер і не мали значного впливу на прийняття рішень на вищому рівні. Комісії на кшталт ініціативи «Мудрі люди» намагалися з'ясувати громадську думку, але їхня діяльність була обмеженою і не змогла заручитися громадською підтримкою справжньої мирної ініціативи [19, с. 20].

Концепція «демократичної автономії», підтримувана курдським рухом у

Туреччині, передбачає вирішення курдського питання через місцеве самоврядування, демократію участі та визнання культурного розмаїття без прагнення до незалежності чи загрози територіальній цілісності Туреччини. Розроблена під впливом Абдулли Оджалана, лідера РПК, ця ідея пропонує альтернативу традиційним націоналістичним підходам, акцентуючи на децентралізації влади в межах існуючої держави [76, с. 169]. Модель передбачає створення структур місцевого самоврядування, заснованих на принципах прямої демократії, де місцеві ради, громади та регіональні органи отримують повноваження вирішувати питання освіти, охорони здоров'я та культури незалежно від центральної влади. Такий підхід спрямований на інтеграцію курдських районів у реформовану турецьку державу, де курдська ідентичність і культурні права будуть поважатися в рамках ширшого соціального і політичного плюралізму [76, с. 175].

З точки зору міжнародного права, курдський аргумент на користь демократичної автономії ґрунтується на принципі внутрішнього самовизначення - концепції, яка наголошує на право народів здійснювати контроль над своїми внутрішніми політичними справами, не прагнучи до повної незалежності. Цей принцип підтримується різними міжнародними документами з прав людини, такими як МПГПП та Декларація про права корінних народів, які заохочують держави визнавати культурні та політичні права меншин у межах своїх кордонів [76, с. 203]. Хоча міжнародне право зазвичай надає пріоритет державному суверенітету і територіальній цілісності, воно також залишає місце для не-сепаратистських домовленостей про автономію, які можуть посилити політичне представництво і права маргіналізованих груп.

Важливим аспектом курдської пропозиції є спроба переосмислити національну ідентичність Туреччини від унітарної, культурно однорідної національної держави до плюралістичної демократії, яка визнає багатоетнічний склад її населення. Це вимагатиме значних змін у конституційній структурі Туреччини, яка історично наголошувала на централізованій державі та єдиній турецькій національній ідентичності. Прихильники демократичної автономії

стверджують, що така зміна не тільки вирішить проблеми курдів, але й зміцнить демократичні інститути Туреччини, зробивши їх більш інклюзивними для всіх культурних та етнічних груп у державі [76, с. 175].

Практична реалізація демократичної автономії в Туреччині стикається з серйозними труднощами через політику, спрямовану на збереження територіальної єдності та недовіру до курдських рухів, які розглядаються як загроза національній безпеці. Триваючий конфлікт між урядом і РПК, що супроводжується насильством і переміщенням населення, ускладнює будь-які переговори щодо політичної автономії. Турецьке занепокоєння посилюється регіональною динамікою: зростанням курдського самоврядування в Сирії та Іраку, яке Анкара сприймає як загрозу, що може підсилити подібні вимоги всередині країни. Додатково, законодавча база Туреччини, незважаючи на часткові реформи щодо прав меншин, залишається орієнтованою на централізовану модель управління, що обмежує регіональну автономію. Прихильники курдської автономії наполягають на конституційній реформі, яка б юридично визнала курдську ідентичність та дозволила децентралізовану політичну структуру для поваги місцевого самоврядування в курдських регіонах [76, с. 178].

На міжнародному рівні заклик курдів до демократичної автономії викликав неоднозначну реакцію. Деякі правозахисні організації та міжнародні органи, такі як Європейський парламент, критикували ставлення Туреччини до свого курдського населення і виступали за більш широке визнання культурних і політичних прав курдів. Однак більшість держав неохоче підтримують курдську автономію через занепокоєння щодо регіональної стабільності та потенційного впливу на територіальну цілісність Туреччини. Європейський Союз, зокрема, дотримується обережної позиції, наголошуючи на важливості вирішення курдського питання в конституційних рамках Туреччини та заохочуючи діалог між турецькою владою і представниками курдів [76, с. 190].

Ідея автономії та політичного від'єднання була дуже популярною в КРІ. Ключовим прикладом, на який часто посилались курдські адвокати, є

проголошення незалежності Косова у 2008 році від Сербії, яке пізніше було визнано Міжнародним судом ООН таким, що не порушує міжнародне право. Цей висновок МС ООН часто інтерпретують як такий, що відкриває двері для «виправного відокремлення» у випадках надзвичайних утисків. Корективне відокремлення передбачає, що народ може домагатися незалежності як крайній засіб, щоб уникнути жорстоких переслідувань або відмови в основних правах. У випадку з Косово Міжнародний суд ООН утримався від створення ширшого прецеденту для відокремлення і, зокрема, уникнув прямого звернення до права на одностороннє відокремлення, залишивши невизначеність у його правовому обов'язі [35, с. 300]. Для курдів це робить їхні вимоги дещо вразливими: в той час як минуле ставлення Іраку до курдів - особливо за часів режиму Саддама Хусейна - дає вагомі підстави стверджувати, що їхнє відокремлення є виправданим, конституційне визнання курдської автономії нинішнім урядом ускладнює подібні аргументи.

Міжнародно-правова база для відокремлення залишається обмежувальною, а виправне відокремлення, як правило, застосовується лише у випадках активних і жорстоких утисків. Хоча нещодавня конституційна структура Іраку визнає курдську автономію, історія переслідувань піднімає складні питання про те, чи слід враховувати довготривалі моделі утисків при визначенні права на відокремлення. Розширення сфери застосування права на відокремлення з урахуванням історичних зловживань і схильності до майбутніх утисків може стати більш справедливим підходом для націй без громадянства, таких як курди, чиє прагнення до незалежної держави відображає довготривалу потребу в безпеці і самовизначенні. Референдум 2017 року і подальші події підкреслюють, що для багатьох курдів право на самовизначення залишається не просто теоретичним принципом, а необхідним шляхом до збереження їхньої культурної ідентичності та забезпечення тривалого миру [35, с. 308].

Підхід Іраку до федералізму був складним експериментом з використання децентралізованого управління для управління своїм різноманітним етнічним і релігійним ландшафтом. У контексті, позначеному десятиліттями етнічного

конфлікту, особливо між арабами і курдами, федералізм виник як механізм, покликаний зняти напруженість через регіональну автономію, політичну реструктуризацію і визнання культурних і мовних відмінностей. Хоча федералізм відіграє стабілізуючу роль у курдському регіоні, особливо після конституційної реформи 2005 року, його результати є багатограними та ілюструють як його сильні сторони, так і потенційні пастки в багатоетнічній державі [2, с. 70].

Федералізм, застосований для вирішення етнічної напруженості, працює на основі децентралізації влади від центрального уряду до регіональних органів влади. В Іраку ця модель спирається на приклади США, Канади та інших федеральних систем, де регіональне управління допомогло впоратися з етнічним розмаїттям. Однак у таких країнах, як Великобританія та Іспанія, федералізм виявився недостатнім для того, щоб придушити прагнення до незалежності, і подібні проблеми очевидні в досвіді Іраку [2, с. 56]. Отримавши значну автономію, курди змогли самостійно управляти своїм урядуванням, культурними практиками та регіональними ресурсами. Це визнання курдського самоврядування, закріплене в конституції, призвело до відносного миру і стабільності в регіоні Курдистану порівняно з іншими частинами Іраку.

Прийняття федералізму в Іраку ілюструє роль, яку децентралізація може відігравати у пом'якшенні етнічних конфліктів, надаючи етнічним групам контроль над питаннями, критично важливими для їхньої ідентичності. Вчені стверджують, що федералізм в Іраку допомагає управляти культурним розмаїттям, дозволяючи групам меншин зберігати мови, традиції та релігійні практики. Наприклад, курдська автономія включає право на освіту курдською мовою та управління правоохоронними органами в регіоні [2, с. 57]. Крім того, створення окремих бюрократичних структур у курдських районах забезпечило відчуття безпеки, зменшивши вимогу повної незалежності, оскільки місцева влада може захищати і просувати курдську ідентичність без втручання центру.

Тим не менш, федералізм в Іраку не був вільний від викликів. Сама модель є незвичною, оскільки Ірак фактично має єдиний автономний регіон - Курдистан,

а не федерацію кількох регіонів, що створює унікальну динаміку влади. Центральний уряд, що базується в Багдаді, зберігає контроль над іншими провінціями, які функціонують більше як адміністративні регіони, ніж як автономні утворення. Ця асиметрія призвела до постійних суперечок між Багдадом і Ербілем, зокрема, щодо розподілу доходів від продажу нафти і контролю над багатими на ресурси районами, такими як Кіркук [2, с. 70]. Курдський регіон прагне зберегти частку нафтових доходів Іраку, що призводить до бюджетних конфліктів, у тому числі до великої кризи в 2014 році, коли Багдад скоротив фінансування регіону.

Приклад Іраку показує, що хоча федералізм зменшив рівень насильства між курдами і арабами, надавши значну автономію Курдистану, він не повністю усунув етнічну напруженість. Федералізм надав курдським лідерам можливість вести переговори з ключових питань, а також політичні ресурси, щоб домогтися більшої незалежності, коли федеральні обіцянки сприймалися як невиконані. У ситуації після ІДІЛ регіон Курдистану використовував свою військову роль проти ІДІЛ, щоб отримати контроль над спірними територіями [2, с. 70]. Однак іракський уряд повернув собі певну владу, прагнучи відновити збалансовану федеральну структуру, яка поважає курдську автономію, не допускаючи при цьому сепаратизму.

Іракська модель федералізму висвітлює ширші дебати про ефективність етнічного федералізму в управлінні етнічними конфліктами. Прихильники федералізму стверджують, що він забезпечує мирне вирішення проблеми етнічного розмаїття, тоді як критики стверджують, що він ризикує заохочувати сепаратистські рухи, легітимізуючи регіональні ідентичності та невдоволення. Успіх федералізму залежить від готовності центрального уряду поступитися значною автономією і готовності етнічних груп піти на компроміс щодо повної незалежності.

Колаборативний федералізм, що ґрунтується на теоріях Деніела Елазара про співпрацю та взаємну згоду, пропонує потенційний шлях для вирішення суперечок – особливо в управлінні нафтогазовими ресурсами - шляхом

створення рамок співпраці між регіональною та федеральною владою. Централізована історія Іраку, від монархії до авторитарного правління, залишила мало місця для федералізму, а швидкий перехід до децентралізації у 2005 році відродив давні етнічні та релігійні розбіжності. Хоча Конституція надає значні повноваження регіонам, відсутність в Іраку традицій децентралізації ускладнює практичну реалізацію, особливо тому, що групи тлумачать федералізм, виходячи зі своїх інтересів [57, с. 243].

Центральним питанням іракського федералізму є контроль над ресурсами. Статті 111 і 112 Конституції Іраку залишають повноваження щодо управління нафтовими ресурсами неоднозначними, дозволяючи як федеральний уряд, так і КРУ претендувати на ресурси, що призводить до напруженості. Порівняння з іншими федеральними моделями, наприклад, з підходом Канади до співпраці з Квебеком і централізованим управлінням ресурсами в Нігерії, дає корисні висновки. Досвід Канади показує, як співпраця може підтримувати мирне співіснування в етнічно різноманітних регіонах, тоді як боротьба Нігерії з централізованим контролем показує ризики нехтування регіональною автономією та підзвітністю - уроки, які є критично важливими для подальшого шляху Іраку [57, с. 245].

Іракський федералізм стикається з трьома основними проблемами: укоріненість політичної еліти, конституційна невизначеність і дестабілізуючий вплив вторгнення США 2003 року. Політична еліта після 2003 року, глибоко вкорінена в корупції та фракційних інтересах, підірвала федералізм, віддавши перевагу особистій вигоді, а не національній єдності. Конституційна невизначеність - особливо щодо розподілу влади - підживлює постійні конфлікти між Федеральною владою і КРУ. Крім того, наслідки американського вторгнення зробили Ірак вразливим до внутрішніх конфліктів, корупції та політичної фрагментації, що ускладнює реалізацію федералізму [57, с. 248].

Для покращення функціональності федералізму в цьому розділеному суспільстві необхідне створення міжурядових інституцій для спільного вирішення спорів, зокрема, щодо управління нафтогазовими ресурсами.

Побудова цих інституцій на основі політичної довіри, прозорості та чітко визначених ролей регіонального та федерального урядів може сприяти співпраці та зменшенню етнічних конфліктів, що, зрештою, допоможе федералізму служити складним потребам Іраку.

Рекомендації щодо вдосконалення іракського федералізму зосереджені на спільних міжурядових структурах, з акцентом на співпраці на основі переговорів, зокрема, в управлінні нафтогазовими ресурсами. Створення міжурядових інститутів співпраці уможливить укладення політичних угод між Федеральним урядом і КРУ щодо управління ресурсами. Такі угоди, хоча і не є юридично зобов'язуючими, можуть бути ефективними завдяки довірі, яку вони зміцнюють між зацікавленими сторонами. Враховуючи відсутність ефективного Федерального Верховного суду, який би тлумачив неоднозначні конституційні статті, такі механізми співпраці стають вкрай важливими [57, с. 249].

Культура децентралізації також має вирішальне значення, допомагаючи федеральній системі протистояти регіональній нестабільності, внутрішнім конфліктам та етнічній напруженості. Сприяння рівноправним партнерським відносинам між федеральним урядом і субнаціональними урядами створить основу для федералізму, стійкого до політичних коливань. Щоб сприяти збалансованому підходу, ані Федеральний уряд, ані КРУ не повинні здійснювати абсолютний контроль над нафтою і газом. Натомість, такі обов'язки, як розвідка, укладання контрактів і розподіл доходів, мають бути розподілені через систему стримувань і противаг [57, с. 250]. Це забезпечить участь регіональних урядів як реальних партнерів у прийнятті рішень.

Курдська система управління залишається вразливою до змін у співвідношенні сил між ДПК і ПСК і тиску з боку нових груп, а справжня інституційна стабільність залишається недосяжною через укорінений партійний контроль і відсутність єдиної, прозорої конституції. Історично відносини між ДПК і ПСК були суперечливими, позначеними громадянським конфліктом, доки Вашингтонська угода 1998 року, укладена за посередництва США, не принесла тимчасовий мир [11, с. 2]. Після падіння режиму Саддама Хусейна у 2003 році

ДПК і ПСК стали основними курдськими представниками в новому політичному ландшафті Іраку, скориставшись можливістю впливати на національну політику. Однак, хоча Стратегічна угода 2006 року спочатку консолідувала владу і стабільність, вона зіткнулася зі значними обмеженнями. Структура управління, передбачена цією угодою, в першу чергу відображала інтереси сторін, зосереджуючись на збереженні влади і ресурсів, а не на створенні надійних інституцій. Це призвело до закріплення моделі розподілу влади 50/50, яка фактично монополізувала контроль, обмежила опозицію та послабила інституційну незалежність [11, с. 5].

Незважаючи на ці здобутки у сфері стабільності, Угода не вирішила глибинних проблем. Інституціоналізація була обмеженою, а урядування перебувало під сильним впливом партійної лояльності і часто очолювалося «довічними харизматичними лідерами» як в ДПК, так і в ПСК, що ще більше закріплювало олігархічну динаміку. На практиці це домінування також сприяло економічній стагнації та перешкоджало демократичним процесам у КРІ. Політичні посади часто призначалися на основі партійної приналежності, а не заслуг, а урядові установи часто ставали каналами для кумівства і протекціонізму, що підживлювало суспільне розчарування [11, с. 20].

Ця модель управління була підірвана появою Руху Горрана (РГ) у 2009 році, який виник на хвилі невдоволення всередині ПСК і став значною опозиційною партією. Платформа Горрана включала заклики до політичних реформ і прозорості, що привернуло широку підтримку і зруйнувало міцний альянс між ДПК і ПСК. Хоча Горрану вдалося викрити випадки корупції та мобілізувати громадське невдоволення, брак військових і фінансових важелів обмежив його вплив у системі, де домінували ДПК і ПСК [11, с. 11]. Більше того, спроби реформ систематично гальмувалися. Помітні інциденти, такі як виключення ДПК представників Горрана з уряду у відповідь на політичне інакомислення і протести, підкреслили крихкий і контрольований характер політичної стабільності в КРІ [11, с. 11].

Сирійський конфлікт висвітлив потенціал федералізму як рішення для

стабілізації курдського питання. Після війни курдські сили, такі як ЗНС, відіграли значну роль у перемозі над ІДІЛ, здобувши як військову силу, так і політичну легітимність. Регіон Рожава на північному сході Сирії, який переважно контролюється курдськими силами, перетворився на AANES, яка просуває федералістську модель, що охоплює всі етнічні групи в регіоні, а не зосереджується виключно на курдській автономії. Це утворення уособлює децентралізоване управління з акцентом на гендерну рівність, залучення громадськості та етнічну інклюзивність, що в сукупності отримало визнання як реальні рамки для місцевого управління [53, с. 9].

Історично ставлення Сирії до курдського населення відзначалося систематичним придушенням, включно з демографічними проектами на кшталт «Арабського поясу», покликаними розмити вплив курдів. Під час громадянської війни в Сирії вакуум, утворений ослабленими державними інституціями, дозволив курдським групам об'єднати території в самоврядні кантони. Незважаючи на відсутність офіційного визнання, AANES діє як функціональний регіональний уряд, а його політична модель кидає виклик централістській ідеології, яку традиційно підтримує Дамаск [53, с. 7].

Зусилля, спрямовані на забезпечення курдської автономії через федералізм, отримали неоднозначну реакцію. Росія періодично підтримувала федеративний устрій Сирії, пропонуючи у 2017 році конституційні проекти, які передбачали федералізм як засіб інтеграції територій з курдською більшістю при збереженні сирійського суверенітету. Незважаючи на підтримку Москви, сирійські чиновники чинять опір, побоюючись втрати централізованого контролю [53, с. 9]. Тим часом Туреччина розглядає курдську автономію як загрозу власній територіальній цілісності і втручається військовим шляхом, щоб запобігти створенню єдиного курдського регіону поблизу своїх кордонів. Тим не менш, модель управління AANES відображає альтернативу авторитарному правлінню, зосереджуючись на політиці, керованій громадою, і справедливому представництві, що потенційно може запропонувати довгострокове рішення для багатоетнічного суспільства Сирії і пом'якшити курдське питання.

На міжнародних мирних переговорах, таких як Женевські, час від часу згадується ідея федералізму для Сирії, але прогрес залишається на заваді через суперечливі регіональні інтереси. Федералістські рамки можуть дозволити курдам зберегти певний рівень самоуправління без формального відокремлення, але для багатьох зацікавлених сторін ширші наслідки курдської автономії, особливо для сусідніх держав, таких як Туреччина та Іран, створюють проблеми [53, с. 9]. Тому, хоча федералізм є багатообіцяючою моделлю співіснування, його реалізація стикається зі значною опозицією як з боку регіональних держав, так і з боку центрального уряду Сирії, що робить його майбутнє невизначеним на тлі фрагментованого політичного ландшафту Сирії.

Системи управління Іракського Курдистану та Сирійського Курдистану (Рожава) ілюструють два різні шляхи з різними політичними пріоритетами та структурними реаліями, що відображають ширші курдські політичні амбіції та обмеження, накладені регіональними державами. В Іракському Курдистані КРУ прийняла федералістські рамки, намагаючись формалізувати державні структури і забезпечити контроль над ресурсами, з особливим акцентом на багатий на нафту регіон Кіркук. Цей підхід, однак, зіткнувся з невдачами не лише через опозицію з боку Багдада, але й через внутрішні розбіжності. ДПК і ПСК, незважаючи на спільну мету більшої курдської автономії, часто розходилися в поглядах, а влада розподілялася через патронажні мережі, а не на основі інституційної узгодженості. Ця внутрішня фрагментація підірвала здатність КРУ утримувати контроль над спірними територіями після референдуму 2017 року і продемонструвала труднощі формування єдиного курдського керівництва, здатного вести тривалі переговори з центральним урядом Іраку [54, с. 68].

Рожава в Сирійському Курдистані представляє кардинально іншу модель, побудовану на принципах демократичного конфедералізму Оджалана, які відкидають традиційні рамки національної держави. Замість центральної влади управління Рожавою спирається на взаємопов'язані ради на комунальному та регіональному рівнях, організовані за етнічною та релігійною ознаками і сприяють автономії громад. Ця система спрямована не лише на самоврядування,

але й на переосмислення суспільних структур з акцентом на гендерну рівність та екологічну відповідальність, що суттєво відрізняється від ієрархічних моделей, які ми бачимо в Іраку. Модель Рожави розвинулася як відповідь на вакуум влади в Сирії, проте вона залишається крихкою через зовнішні загрози, особливо з боку Туреччини, яка сприймає Рожаву як пов'язану з РПК [54, с. 71].

Хоча обидва регіони прагнуть до курдської автономії, конфедеративна модель Рожави зосереджена на розширенні прав і можливостей суспільства через недержавні інституції, розглядаючи національну державу як деспотичну за своєю суттю. На противагу цьому, федералізм КРУ тісніше пов'язаний з традиційними державницькими амбіціями, прагнучи формального визнання в рамках Іраку.

Таким чином, перспективи мирного співіснування в Курдистані є надзвичайно складними та багатограними, що відображає конфліктні інтереси всіх залучених сторін, а також історичні та політичні особливості регіону. Як свідчить аналіз досвіду Іраку, Ірану, Сирії та Туреччини, спроби досягти автономії для курдів неодноразово зустрічали протидію з боку центральних урядів, що вбачають у курдських прагненнях загрозу власній територіальній цілісності та національній ідентичності. Міжнародні нормативні акти, такі як принципи внутрішнього самовизначення, надають певні правові основи для курдських прагнень до автономії. Однак реальність така, що жодна з сусідніх держав не готова повністю підтримати незалежність курдів, побоюючись її наслідків для власних меншин. Навіть попри певний прогрес у визнанні культурних та мовних прав курдів, повноцінна політична автономія залишається практично неможливою через конфліктні інтереси та геополітичну значущість регіону.

У цьому контексті концепція демократичної автономії, яка розвивається в курдському середовищі, пропонує альтернативний підхід до вирішення проблеми. Вона підкреслює важливість місцевого самоврядування та культурного плюралізму, що може забезпечити стабільність без вимог повної незалежності. Однак для успішного впровадження цього підходу потрібна

політична воля центральних урядів і визнання курдів як важливої складової національної спільноти, що залишається складною перспективою.

Перспективи мирного співіснування в Курдистані залежать від низки факторів: готовності держав до гнучкого підходу в питаннях самовизначення, ролі міжнародної спільноти в підтримці мирних ініціатив і здатності курдських політичних структур до внутрішньої консолідації та діалогу. Тільки через багатосторонній підхід, який включатиме регіональні і міжнародні механізми та враховуватиме різноманітність етнічних, політичних та релігійних інтересів, можна досягти умов, що забезпечать мирне співіснування в цьому регіоні.

Висновки до розділу 3

Туреччина, Іран, Ірак і Сирія — розглядають прагнення курдів до автономії як потенційну загрозу власній територіальній цілісності та національній безпеці. Туреччина сприймає курдський рух через призму безпеки та активно протидіє будь-яким формам автономії, не лише всередині країни, але й через військові операції в Іраку та Сирії. Іран, зі свого боку, також проводить політику жорсткого контролю, вбачаючи в курдському націоналізмі загрозу, яка може поширитися на його територію та стимулювати рухи за незалежність серед інших національних меншин. В Іраку курдська автономія формально визнана, однак контроль над ресурсами, зокрема нафтовими, та суперечки щодо спірних територій, таких як Кіркук, продовжують викликати напруженість між Багдадом і Курдистанським регіоном. У Сирії під час громадянської війни виникла можливість для курдської автономії в Рожаві, але сирійський уряд, а також Туреччина залишаються ворожими до цієї моделі, побоюючись її потенційного впливу на внутрішню стабільність. Водночас міжнародні гравці, такі як США та Росія, використовують курдське питання як інструмент впливу в регіоні, підтримуючи курдів для досягнення власних стратегічних цілей, що іноді загострює конфлікт і погіршує шанси на стабільне врегулювання.

Правові та інституційні засади розв'язання курдського питання, які були

закладені ще з часів колоніальних договорів і мандатів, не забезпечили стабільного правового підґрунтя для досягнення автономії. Міжнародне право та національні угоди на кшталт Севрського та Лозаннського договорів демонструють неоднозначність у підходах до прав курдів, а сучасні документи часто фокусуються на мінімальному визнанні курдських прав без створення чітких правових рамок для їхнього внутрішнього самовизначення. Регіональні угоди, як-от Садабадський пакт, виражають тенденцію до контролю за курдськими прагненнями, що обмежує будь-які серйозні перспективи для легалізації автономії в межах цих країн.

У контексті перспектив мирного співіснування надії на інтеграцію курдських громад залишаються обмеженими через структурні перешкоди, серед яких центральне значення мають внутрішні розбіжності між курдськими групами та негативний вплив зовнішніх сил. Попри певні досягнення в Іракському Курдистані та спроби встановлення демократичної автономії в Рожаві, ідея мирного співіснування залишається під постійним тиском з боку регіональних держав, що прагнуть обмежити курдську політичну ідентичність. Проблеми внутрішньої організації та взаємна недовіра між курдськими громадами, а також брак інклюзивності у процесах мирного врегулювання також значною мірою перешкоджають побудові довгострокового миру. Політика жорсткої централізації та уніфікації, що сповідується багатьма близькосхідними державами, зменшує можливості для реалізації концепцій самоврядування та культурної автономії в межах існуючих кордонів.

ВИСНОВКИ

Курдське питання є одним із найважливіших, найтриваліших і найскладніших етнополітичних конфліктів сучасності, що впливає не лише на внутрішню політику Туреччини, Ірану, Іраку та Сирії, але й на регіональну та міжнародну стабільність. Курдська проблема є багатовимірним етнополітичним явищем, що охоплює історичні, політичні, соціокультурні та правові аспекти. Аналіз теоретичних і методологічних основ дослідження курдської проблеми дозволив виділити ключові концепції, такі як автономія, національне самовизначення та транснаціональна ідентичність. Ці концепції обґрунтовані через використання парадигм етнополітичних конфліктів, зокрема реалізму, конструктивізму, постколоніалізму та фемінізму, які дають змогу зрозуміти багатовимірність проблеми. Методи дослідження охоплюють історичний, соціологічний і правовий аналізи, що забезпечують глибше розуміння динаміки конфлікту.

Історичний розвиток курдського народу демонструє тривалий процес боротьби за культурне самовизначення, політичні права та міжнародне визнання. Історичний розвиток курдів, що пройшов через етапи контролю Османської і Сефевідської імперій, розпад колоніальної системи та встановлення сучасних національних держав, сформував той стан, у якому перебуває курдський народ в сучасності. Історичний аналіз засвідчив, що курди століттями перебували у стані боротьби за визнання своїх прав у межах Османської імперії, колоніальних режимів та сучасних національних держав. Ключові події, такі як Севрський договір 1920 року, який заклав основи для обговорення автономії курдів, залишилися нереалізованими через геополітичні зміни. У сучасний період формування Автономної адміністрації Північної та Східної Сирії є прикладом спроб курдів здобути автономію, хоча їх зусилля стикаються з перешкодами, зокрема втручанням Туреччини.

Туреччина реалізує активну військову політику проти курдських угруповань як на своїй території, а також у Сирії та Іраку, прагнучи послабити вплив РПК та утримати контроль над курдськими регіонами. Іран проводить

репресивну політику щодо курдського населення, зосереджуючись на запобіганні потенційних сепаратистських рухів. Іракська автономія в Курдистані є прикладом часткового врегулювання, однак відносини між центральним урядом у Багдаді та регіональним урядом у Ербілі залишаються напруженими через розбіжності в питанні нафтових доходів і спірних територій. У Сирії громадянська війна створила умови для формування автономного управління курдами, однак ці зусилля обмежуються впливом зовнішніх акторів і браком міжнародного визнання.

Регіональні держави, зокрема Туреччина та Іран, продовжують розглядати курдське питання через призму внутрішньої безпеки, що сприяє жорстким підходам до його врегулювання. Турецька політика щодо курдів спирається на концепцію територіальної цілісності, яка виправдовує застосування військових операцій у сусідніх країнах для запобігання створенню автономних курдських утворень, які можуть слугувати моделлю для турецьких курдів. Іран, у свою чергу, також дотримується жорсткої позиції, використовуючи каральні механізми та обмежуючи можливості курдських активістів. Обидва підходи сприяють поглибленню відчуження між курдськими громадами та центральними урядами, посилюючи довгострокову соціальну напругу та ставлячи під загрозу стабільність у регіоні.

Одним із ключових аспектів курдського питання є різниця в політичних цілях, стратегіях і рівнях автономії курдських спільнот у різних країнах, що ускладнює формування єдиної політичної платформи. Розбіжності в цілях, методах боротьби та рівнях автономії призводять до того, що курдські рухи в Туреччині, Ірані, Іраку та Сирії часто діють ізольовано один від одного, що послаблює загальну позицію курдів у досягненні спільних інтересів. Внутрішні суперечності та вплив зовнішніх держав на курдські організації іноді стають додатковими перешкодами на шляху до створення єдиного представницького органу, який міг би виступати на міжнародній арені від імені курдського народу. Розрізненість підсилює вразливість курдських громад перед зовнішніми маніпуляціями та ускладнює процес переговорів із центральними урядами.

Транснаціональні аспекти курдської проблеми значною мірою визначають її сучасний стан. Курдська діаспора у США та Європі активно сприяє міжнародному лобіюванню прав курдів, тоді як зовнішні гравці, зокрема США, Росія та ЄС, використовують курдське питання у своїй зовнішній політиці. Однак політика подвійних стандартів, що її часто застосовують ці держави, ускладнює пошук стабільних рішень і посилює залежність курдських громад від зовнішніх впливів.

Політичні та стратегічні мотиви ключових держав, таких як США, Росія та Туреччина, показують, що ці держави розглядають курдське питання передусім через призму власних інтересів. США підтримують курдські сили, зокрема у Сирії, як важливий елемент боротьби з ІДІЛ та забезпечення стабільності на Близькому Сході, водночас обмежуючи свою підтримку курдських прагнень до автономії, щоб уникнути погіршення відносин із Туреччиною, яка є ключовим союзником у НАТО. Туреччина розглядає курдське питання виключно як загрозу територіальній цілісності та національній безпеці, що мотивує її до проведення масштабних військових операцій у Сирії та Іраку, спрямованих на нейтралізацію РПК та пов'язаних із нею угруповань, які вона вважає терористичними. Росія використовує курдське питання як інструмент для зміцнення свого впливу у Сирії та протидії США, співпрацюючи з курдськими силами в обмін на геополітичні переваги. Європейський Союз, попри декларації на підтримку прав курдів, здебільшого займає обережну позицію, зосереджуючись на правозахисних питаннях і уникаючи прямого втручання, щоб не загострювати відносини з Туреччиною.

Правові та інституційні механізми врегулювання курдського питання залишаються недостатньо ефективними. Історичні документи, такі як Севрський і Лозаннський договори, визначили правовий статус курдів як національної меншини, проте не забезпечили їм права на самовизначення. Хоча міжнародне право зробило значний поступ у захисті прав меншин, ці інструменти виявилися недостатніми для реалізації національних прагнень курдів. Багато аспектів курдського питання залишаються поза межами міжнародного правового захисту,

що нагадує обмеженість інструментів ООН та інших міжнародних організацій у розв'язанні подібних багатосторонніх конфліктів. Правова невизначеність, що виникає, потребує впровадження більш дієвих та інклюзивних механізмів для забезпечення культурної та політичної автономії курдського народу.

Перспективи мирного співіснування в Курдистані залежатимуть від політичної волі регіональних держав і здатності курдських громад до координації зусиль та єдності у досягненні спільних цілей. Іракський Курдистан продемонстрував певні успіхи в досягненні автономії, однак цей досвід залишається унікальним і важкозастосовним до інших курдських регіонів через політичні та соціальні розбіжності. Рожава в Сирії є прикладом інноваційної моделі автономного управління, але вона існує в умовах постійного тиску як з боку сирійського уряду, так і з боку зовнішніх держав, зокрема Туреччини. Налагодження співпраці між курдськими громадами могло б сприяти створенню єдиної політичної платформи, проте внутрішні суперечності часто перешкоджають досягненню єдності.

Курдське питання є складним етнополітичним явищем, яке відображає взаємодію етнічної ідентичності, геополітичних інтересів і соціально-політичних процесів. Його вирішення потребує комплексного підходу, що враховує інтереси курдських громад і держав регіону, застосування міжнародно-правових механізмів і створення умов для рівноправного діалогу. Попри існуючі труднощі, курдське питання залишається важливим аспектом сучасних міжнародних відносин і може слугувати прикладом для врегулювання інших етнополітичних конфліктів за умови забезпечення поваги до культурної ідентичності та політичних прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A house divided: Can Kurdistan preserve its autonomy? The Washington Institute. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/house-divided-can-kurdistan-preserve-its-autonomy> (дата звернення: 07.11.2024).
2. Ababakr, A. Federalism As a Tool for Ethnic Conflict Resolution: A Case Study of Iraq // *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 2022. Т. 13, № 2.
3. Açık, N., Kutlay-Sarıkaya, B., Ghaderi, F., Kılıçaslan, G. Contextualizing Kurdish Gender Studies: Decolonial Feminist Knowledge Production and the Genesis of the Kurdish Gender Studies Network // *Kurdish Studies Journal*. 2023. Vol. 1. P. 255–283.
4. Adamson, F. B. The Political Geography of Globalized Civil Wars: Networked Actors and Multi-Scalar Strategies in the Kurdish Conflict Assemblage. *International Studies Quarterly*. 2024. Vol. 68, № 1.
5. Afsharian, M. Cross-border Unity or Fragmentation of the Kurds: A Qualitative Content Analysis on the KRG's and the PYD's Views on National Identity and Statehood. MRSK62 20192, Lund University, Human Rights Studies, 2020.
6. Ahmad, C. J. The Dilemma of Kurdish Nationalism as a Result of International Treaties and Foreign Occupations between the Years 1850 to 1930: MPhil(R) thesis. 2019.
7. Ahmedi I. The intellectual justification of sovereign power: representations of the Kurds in Turkish scholarship. *Critical Policy Studies*. 2024. P. 1–19.
8. Akbarzadeh, Sh., Laoutides, C., Gourlay, W., Shahab Ahmed, Z. The Iranian Kurds' transnational links: impacts on mobilization and political ambitions. *Ethnic and Racial Studies*. 2019.
9. Akobirova, S. Complex Orientalism: Soviet Kurdology and Kurdish Nation Building: MA thesis. 2022.
10. Algarni, A. D. Horizons of the Strategic Russian-Iranian Self-Serving Partnership in Syria. International Institute for Iranian Studies (Rasanah), 29 July 2020.
11. Arif, B. H. KDP-PUK Strategic Agreement and Its Consequences for the Governing System in the Kurdistan Region of Iraq // *Journal of Asian and African*

Studies. P. 1–25.

12. As elections approach in Turkey, Erdogan's anti-Kurdish rhetoric fuels repression. Kurdish Peace Institute. URL: <https://www.kurdishpeace.org/research/democracy/as-elections-approach-in-turkey-erdogans-anti-kurdish-rhetoric-fuels-repression/> (дата звернення: 07.11.2024).

13. As Turkey escalates attacks in Iraq, Kurdish journalists are becoming targets. Truthout. URL: <https://truthout.org/articles/as-turkey-escalates-attacks-in-iraq-kurdish-journalists-are-becoming-targets/> (дата звернення: 07.11.2024).

14. Asatrian G. Prolegomena to the Study of the Kurds. Iran & the Caucasus. 2009. Vol. 13. No. 1. P. 1–57.

15. Asisian, N. The Kurdish Question and the United States National Interest // Journal of Joint Center for Operational Analysis. 2010. T. 12. P. 8-18.

16. Azizi, H. Challenges to Iran's Role in Iraq in the Post-Soleimani Era: Complex Rivalries, Fragmented Alliances, Declining Soft Power // SWP Comment. 2021. № 44. Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), Berlin.

17. Azizi, H., Çevik, S. Turkish and Iranian Involvement in Iraq and Syria: Competing Strategies, Rising Threat Perceptions, and Potentials for Conflict // SWP Comment. 2022. № 58. Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), Berlin.

18. Baser B., Toivanen M., Zorlu B., Duman Y. (Eds.). Methodological Approaches in Kurdish Studies: Theoretical and Practical Insights from the Field. Lexington Books. 2019.

19. Baser, B., Ozerdem, A. Conflict Transformation and Asymmetric Conflicts: A Critique of the Failed Turkish-Kurdish Peace Process // Terrorism and Political Violence. 2021. T. 33, № 8. P. 1775–1796.

20. Bezwan, N. The politics of negotiating the Kurdish self-determination conflict: Failure by design? // International Journal of Conflict and Violence. 2022. T. 16. P. 1–18.

21. Blank, S. Imperial Strategies: Russia's Exploitation of Ethnic Issues and Policy in the Middle East // Russia in the Middle East, edited by Karasik, T., Blank, S. Washington, DC: Jamestown Foundation, 2018. P. 154–182.

22. Borain, L. *The Kurds of Syria: Towards Self-Governance*. Faculty of Humanities, Department of Philosophy, 2022.
23. Bozarslan H., Gunes C., Yadirgi V. (Eds.) *The Cambridge History of the Kurds*. Cambridge Univ. Press. 2021.
24. Bozçalı, F. Corridors of countersovereignty: Insurgency, smuggling, and post-nation-state politics in Turkey's Kurdish highlands. *Anthropological Theory*. 2024. Vol. 24, № 3. P. 325–343.
25. Brekk, F. *The EU-NATO-Turkey Nexus: Transatlantic Desires vs. Neo-Ottoman Ambitions*. Institute for Politics and Society, August 2021.
26. Brubaker R. Ethnicity without Groups. *European Journal of Sociology*. 2002. Vol. 43. P. 163–189.
27. Butt A. I. *Secession and Security: Explaining State Strategy against Separatists*. Cornell Univ. Press. 2017.
28. Cabi, M. The roots and the consequences of the 1979 Iranian revolution: A Kurdish perspective // *Middle Eastern Studies*. 2020.
29. Cockburn P. *War in the Age of Trump: The Defeat of Isis, the Fall of the Kurds, the Conflict with Iran*. Verso. 2020.
30. Cordell K., Wolff S. (Eds.) *Routledge Handbook of Ethnic Conflict*. Routledge. 2011.
31. Degli Esposti, N. The 2017 Independence Referendum and the Political Economy of Kurdish Nationalism in Iraq // *Third World Quarterly*. 2021. T. 42, № 10. P. 2317-2333.
32. Demir, I. Kurdish Transnational Indigeneity. In *Cambridge History of Kurds*. Eds. Bozarslan, H., Gunes, C., Yadirgi, V. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. P. 829–847.
33. Erbil-Baghdad relations twenty years since the regime change. ISPI. URL: <https://www.ispionline.it/en/publication/erbil-baghdad-relations-twenty-years-since-the-regime-change-121414> (дата звернення: 07.11.2024).
34. Esmaelzadeh, D. *The Right to Self-Determination: An International Legal Perspective on the Kurds' Right to Self-Determination in Syria*. University of

Gothenburg, School of Business, Economics and Law, Spring 2024.

35. Evans, D. The Kurdish Quest for Independence and the Legality of Secession Under International Law // Washington University Global Studies Law Review. 2021. T. 19. P. 289.

36. Fazaeli, M., Karami, M. Ensuring the Cultural Rights of Kurdish Minority in Türkiye: Necessity, Challenges, Solutions // The Age of Human Rights Journal. 2023. T. 20. C. e7329.

37. Gafarli, O., Güç, K. Russia's Kurdish Policy from the Tsardom to the Soviet Union // Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 2022. T. 77, № 1. P. 105-124.

38. Gardi, R. From Suppression to Secession: Kurds, Human Rights, and the Right to Self-Determination in Turkey // ILSA Journal of International & Comparative Law. 2017. T. 24, № 1, Article 3.

39. Gumustekin, D. Kurds Under Threat: The Role of Kurdish Transnational Networks During Peace and Conflict. Lexington Books, 2021.

40. Gunes, C. Approaches to Kurdish Autonomy in the Middle East // Nationalities Papers. 2020. T. 48, № 2. P. 323–338.

41. Gunter, M. M. (Ed.). Routledge Handbook on the Kurds. Routledge, 2019.

42. Gunter, M. M. Thinking Theoretically about the Kurds // Middle East Critique. 2021.

43. Gurses M. Anatomy of a Civil War: Sociopolitical Impacts of the Kurdish Conflict in Turkey. Ann Arbor: Univ. of Michigan Press. 2018.

44. Gurses M., Romano D., Gunter M.M. The Kurds in the Middle East: Enduring Problems and New Dynamics. Lexington Books. 2020.

45. Henning B. Narratives of the History of the Ottoman Kurdish Bedirhani Family in Imperial and Post-Imperial Contexts: Continuities and Changes. Univ. of Bamberg Press. 2018.

46. How Iran uses malware against Kurdish dissidents. Kurdish Peace Institute. URL: <https://www.kurdishpeace.org/research/security-and-defense/how-iran-uses-malware-against-kurdish-dissidents/> (дата звернення: 07.11.2024).

47. How the 20-year rule of Recep Tayyip Erdogan has transformed Turkey.

The Conversation. URL: <https://theconversation.com/how-the-20-year-rule-of-recep-tayyip-erdogan-has-transformed-turkey-188211> (дата звернення: 07.11.2024).

48. How will Erdogan treat the Kurds going forward? DC Kurd. URL: <https://dckurd.org/2022/01/25/how-will-erdogan-treat-the-kurds-going-forward/> (дата звернення: 07.11.2024).

49. Iran's pressure campaign on Iranian Kurds continues. The Washington Institute. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/irans-pressure-campaign-iranian-kurds-continues> (дата звернення: 07.11.2024).

50. Iran's transnational repression targets Kurdish human rights defenders. Kurdish Peace Institute. URL: <https://www.kurdishpeace.org/research/human-rights/irans-transnational-repression-targets-kurdish-human-rights-defenders/> (дата звернення: 07.11.2024).

51. Iraqi Kurds face legitimacy issues amid election deadlock and internal division. The Washington Institute. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iraqi-kurds-face-legitimacy-issues-amid-election-deadlock-and-internal-division> (дата звернення: 07.11.2024).

52. Iraq's Anfal Campaign against the Kurds. Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org/reports/1993/iraqanfal/ANFALINT.htm> (дата звернення: 07.11.2024).

53. Ismajli R., Emini R. Resolving the issue of Kurds in Syria through federalism. University for Business and Technology - UBT. International Conference on Security Studies. UBT International Conference. 2022. 18

54. Jasim, D. Biden's Challenge: Kurdish Autonomy and Turkish Expansionism // GIGA Focus Nahost. 2021. № 1. Hamburg: German Institute for Global and Area Studies (GIGA) - Leibniz-Institut für Globale und Regionale Studien, Institut für Nahost-Studien.

55. Jongerden, J. P. Governing Kurdistan: Self-Administration in the Kurdistan Regional Government in Iraq and the Democratic Federation of Northern Syria // A Century of Kurdish Politics. 2020. P. 61–75.

56. Juneau, T. Iran's Costly Intervention in Syria: A Pyrrhic Victory //

Mediterranean Politics. 2018.

57. Khidhir, Z. Theoretical Analysis of the U.S. Foreign Policy Towards Kurds in Syria After 2011 // Journal of University of Raparin. 2022. T. 9. P. 53-71. DOI: 10.26750/Vol(9).No(5).Paper3.

58. Khorsheed, N. R. Collaborative Federalism - An Alternative Model for Solving Oil and Gas Disputes In Iraq: Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy / University of Sussex, School of Law, Politics and Sociology. 2019.

59. Kiran Raj V, Ibrahim, K. M. Kurdish Nationalism and Attitude of Turkish Government: Reconciliation and Repression Since Erdogan's Era // Journal of Polity & Society. 2023. Vol. 15, № 2. P. 47–63.

60. Kirişci K., Winrow G. M. The Kurdish Question and Turkey: An Example of a Trans-state Ethnic Conflict. Routledge. 1997.

61. Kohen M. G. (Ed.) Secession: International Law Perspectives. Cambridge Univ. Press. 2006.

62. Kurdistan Region of Iraq's strategic role in ISIS operations: At a crossroads of conflict. The Washington Institute. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/kurdistan-region-iraqs-strategic-role-isis-operations-crossroads-conflict> (дата звернення: 07.11.2024).

63. Kurds in Syria: Submission to the United Nations Human Rights Council. United Nations Human Rights. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/lib-docs/HRBodies/UPR/Documents/session12/SY/KIS-KurdsinSyria-eng.pdf> (дата звернення: 07.11.2024).

64. Kurds in Syria: United States Institute of Peace. URL: <https://www.usip.org/sites/default/files/kurdsinsyria.pdf> (дата звернення: 07.11.2024).

65. Kurt, M., Özok-Gündoğan, N. The Decolonial Turn in Kurdish Studies: An Introduction // South Atlantic Quarterly. 2024. Vol. 123. P. 655–664.

66. Kuzu, D. Turkey's Kurdish Dilemma: 'Segmented Forms of Assimilation' // In: Multiculturalism in Turkey: The Kurds and the State. Cambridge University Press, 2018. P. 69–97.

67. Lindgaard, J. Turkey's NATO Future: Between Alliance Dependency, Russia, and Strategic Autonomy. Danish Institute for International Studies, 2020.
68. Little, D. The United States and the Kurds: A Cold War Story // Journal of Cold War Studies. 2010. T. 12. P. 63-98.
69. Macovei M. Growth and Economic Crises in Turkey: Leaving Behind a Turbulent Past? European Economy – Economic Papers. Directorate General Economic and Financial Affairs (DG ECFIN), European Commission. 2009.
70. Meyer, B. Constructing Kurdistan: Cross-Border Kurdish Relations and Ethnic Identity: An honors thesis. New London: Connecticut College, 2022.
71. Mirza, M. N., Abbas, H., Qaisrani, I. H. Anatomising Syrian Crisis: Enumerating Actors, Motivations, and Their Strategies (2011-2019) // Liberal Arts and Social Sciences International Journal. 2021. T. 5, № 1. P. 41-54.
72. Mohammed, S. J., & Romano, D. The Kurdish Conflict in Turkey: The Central Role of Identity Recognition (or Lack Thereof) // Ethnopolitics. 2023. 15 листопада.
73. Orhan, M. Research Methodology in Kurdish Studies // Anthropology of the Middle East. 2020. Vol. 15. P. 1–19.
74. Ozcelik S. Theories, Practices, and Research in Conflict Resolution and Low-Intensity Conflicts: The Kurdish Conflict in Turkey. Journal of Conflict Studies. 2006. Vol. 26. Issue 2.
75. Özden M.U., Odağ Ö., Cohrs J.C., Holtz P. Understanding the Kurdish conflict through the eyes of Kurds and Turks: New conflict reflections from lay people in Turkey. International Journal of Conflict Management. 2017. Vol. 28. Issue 4. P. 483-508.
76. Palani, K., Khidir, J., Dechesne, M., Bakker, E. Strategies to Gain International Recognition: Iraqi Kurdistan's September 2017 Referendum for Independence // Ethnopolitics. 2021. T. 20, № 4. P. 406-427.
77. Pentassuglia, G. Assessing the Consistency of Kurdish Democratic Autonomy with International Human Rights Law // Nordic Journal of International Law. 2020. T. 89. P. 168–208.

78. Plakoudas, S., Michnik, W. Whither the Syrian Kurds? *Middle East Quarterly*. 2021. Fall. Vol. 28. P. 1–9.
79. Potiker, S. L. Exit-With-Autonomy or Autonomy-Without-Exit? Divergent Political Trajectories in Rojava and the Kurdish Regional Government. *Critical Sociology*. 2023. Vol. 49, № 1. P. 115–132.
80. Questions and answers: Turkey's threatened incursion into northern Syria. Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org/news/2022/08/17/questions-and-answers-turkeys-threatened-incursion-northern-syria> (дата звернення: 07.11.2024).
81. Rodkiewicz W. Russia's Middle Eastern Policy: Regional Ambitions, Global Objectives. *Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia / Centre for Eastern Studies*. Number 71. Warsaw. December 2017.
82. Scalbert-Yücel, C., Ray, M. L. Knowledge, Ideology and Power. *Deconstructing Kurdish Studies // European Journal of Turkish Studies*. 2006. Thematic Issue № 5, Power, Ideology, Knowledge – Deconstructing Kurdish Studies.
83. Shaw M. N. *International Law*. 8th ed. Cambridge Univ. Press. 2017.
84. Soeters J. L. *Ethnic Conflict and Terrorism: The Origins and Dynamics of Civil Wars*. Routledge. 2005.
85. Somer, M. Turkey's Kurdish Conflict: Changing Context, and Domestic and Regional Implications // *The Middle East Journal*. 2004. T. 58. P. 235-253.
86. Sosnowski, P. Path Dependence from Proxy Agent to De Facto State: A History of 'Strategic Exploitation' of the Kurds as a Context of the Iraqi Kurdistan Security Policy // *International Journal of Conflict and Violence*. 2022. T. 16. P. 1-13.
87. Syria's Kurds in the shadow of Assad. Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org/legacy/summaries/s.syria9610.html> (дата звернення: 07.11.2024).
88. Tejel, J. *The Last Ottoman Rogues: The Kurdish–Armenian Alliance in Syria and the New State System in the Interwar Middle East. Age of Rogues: Rebels, Revolutionaries and Racketeers at the Frontiers of Empires*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2021. P. 355–382.
89. The Iraqi Kurdish battle against ISIS: Reports from the front. The

Washington Institute. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iraqi-kurdish-battle-against-isis-reports-front> (дата звернення: 07.11.2024).

90. The KRG turns thirty: The future of US-Kurdish relations in Iraq (Part 3). The Washington Institute. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/krp-turns-thirty-future-us-kurdish-relations-iraq-part-3> (дата звернення: 07.11.2024).

91. The rise and fall of Kurdish power in Iraq. The Washington Institute. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/rise-and-fall-kurdish-power-iraq> (дата звернення: 07.11.2024).

92. The state of the Turkish-Kurdish conflict. American Progress. URL: <https://www.americanprogress.org/article/state-turkish-kurdish-conflict/> (дата звернення: 07.11.2024).

93. Tsakiris, T. BSEMR+The Foreign Policy Implications of Erdoganism // Summer 2024. Т. 1. С. 10-69.

94. Tunc H. Kurdayetî and Kurdish Nationalism: The Need for Distinction. Zanj: The Journal of Critical Global South Studies. 2018. Vol. 2. Issue 1. P. 43–64.

95. Turkey's PKK Conflict: The Death Toll. International Crisis Group. URL: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkey/turkey-s-pkk-conflict-death-toll> (дата звернення: 09.11.2024).

96. Turkish nationalism, Kurdish fight for freedom. Soka University. URL: <https://www.soka.edu/about/20th-anniversary-anthology/pacifism/turkish-nationalism-kurdish-fight-freedom-and> (дата звернення: 07.11.2024).

97. Understanding statelessness among Syrian refugees in the Kurdistan region of Iraq. Norwegian Refugee Council. URL: <https://www.nrc.no/resources/reports/understanding-statelessness-among-syrian-refugees-in-the-kurdistan-region-of-iraq/> (дата звернення: 07.11.2024).

98. Wasser, B. The Limits of Russian Strategy in the Middle East. 2019.

99. What's at stake in Turkey's military escalation in Syria? PBS. URL: <https://www.pbs.org/newshour/world/whats-at-stake-in-turkeys-military-escalation->

in-syria (дата звернення: 07.11.2024).

100. Yavuz, M. H. The Motives behind the AKP's Foreign Policy: Neo-Ottomanism and Strategic Autonomy // Turkish Studies. 2022.

101. Yegen, M. Ethnopolitics to geopolitics: the Turkish State and the Kurdish question since 2015 // British Journal of Middle Eastern Studies. 2023. Т. 50, № 4. P. 943–961.

102. Yildiz, K., Breau, S. The Kurdish Conflict: International Humanitarian Law and Post-Conflict Mechanisms. Routledge, 2010.